mülkiyeliler birliği dergisi

YIL 1969 SAYI 15

İÇİNDEKİLER

MAURİCE DUVERGER
Halksız Demokrasi 2

MUAMMER TAPUCU
Türkiye'de Vakıf Menşeli Eski Eser ve Anıtlar 9

MECDETTİN AKIN
Personel Reformu - II - 9

MUZAFFER UYGUNER
Doğu İllerinin Nüfusu ve Ekonomik Durumu 15

AYHAN AÇIKALIN
İçişleri Bakanlığı Denemesi 23

MÜLKİYELİ BİR SANATÇI 25

AHMET ERDOĞDU
Güzel Türkçemiz 26

MÜLKİYELİ ŞEHİTLER : II
Mehmet Nusret Bey 30

SELÇUK MARUFLU
Kalkınma Yardımlarının Genişletilmesine Dair Plânlama 32

MUSTAFA BALABAN
Japon Kalkınması - I - 36

Bütün Mülkiyelilere Bildiri - Grup Siyortası - Olaylar - Kaybettiklerimiz - Üç Ayın Konuları - Kitap Sayfası - Spor - Yankı.

Sayın Okurlar

Dergimiz (3) aylık aralıklarla sizlere çeşitli konuları sunar, bu devreler esnasında cereyan eden olayları eleştirirken; meslekî ve kültürel faaliyetlerimiz aralıksız devam etmekte, güz devresinde takip edilecek konular şimdiden hazırlanmaktadır. Bu arada, Kütüphanemizin lâyıkıyla kıymetlendirilebilmesi için, değerli kitap temin etmek üzere yeni bir teşebbüse geçmiş bulunuyoruz. Sizleri de bu kampanyaya davet eder, bize yardımcı olmanızı dileriz.

Dergimiz, sayın okurlarının, müsait vakitlerinde meslekdaşlarına faydalı olacak görüşlerini sütunlarımıza aksettirmesini arzu etmektedir. Çeşitli meslek konularının Ankarada oturan ve büyük çapta nazarî eleştirmesini yapan yazarlarına karşı, Taşra'nın pratiği ile hayatın kendisini dile getiren yazıları, Dergimiz, sütunlarına almaktan memnuniyet duyacaktır.

Aynı zamanda meslek çalışmalarımıza da faydalı olacak böyle bir çabayı sayın meslekdaşlarımızdan tekrar rica ediyoruz.

Saygılarımızla.

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ

Halksız Demokrasi

Maurice Duverger

Fransa Cumhuriyeti General de Gaulle'ün ve onunla birlikte birçok vatandaşlarının sandığı gibi «partiler rejimi» üzerine kurulmuş değildir. Partiler rejimi batı Avrupa memleketlerinin bir çoğunda yürürlükte ise de, bizde değildir. Fransa partisiz bir rejime daha çok yakındır. Siyasî partilerimizin birinci özelliği zaafları ve sakat oluşlarıdır. Bizde, emrinde birlik olmayan kurmay heyetlerine, mücadelecisi bulunmayan komitelere, mahalli ileri gelenlerden kurulmuş küçük gruplara, komşu milletlerde büyük halk teşekkülleri adı verilenlerle münasebeti bulunmayan profesyonel veya yarı profesyonel bir avuç politikacılara «parti» ismi verilir. 400 bin üyesi bulunan komünist partimiz tek başına milletlerarası bir sima taşımaktadır. Diğer partilerimiz yabancı benzerlerine nisbetle son derece zayıftır. Meselâ S.F.I.O. nun üye sayısı 90 bini bulmadığı halde Alman Sosyal Demokrat Partisinin 620 bin, İsveç Sosyalist Partisinin 800 bin, Avusturya Sosyalist Partisinin 715 bin ve İngiliz İşçi Partisinin doğrudan doğruya 770 bin üyesi ile, 5,5 milyon sendikacı üyesi vardır. İtalyan Sosyalist Partisi de bizimkinden daha kuvvetlidir. Sağ kanatta ve merkez kanadında farklar daha da göze çarpmaktadır. Müstakillerimiz ancak ileri gelen birkaç bin kişiden ibarettir. Halbuki İngiliz Muhafazakâr Partisinin ferdi üye sayısı 2 milyonu aşmaktadır. M. R.P. etrafında ancak 10 bin üye toplanmıştır. Buna karşılık Alman Hiristiyan Demokratları 280 bin, İtalyan Hiristiyan Demokratları ise 1,5 milyon üyelidir. Fransa Cumhuriyeti, André Siegfred, birçok siyaset adamları, gazeteciler ve Saint - Guillaume sokağından geçmemiş olan vatandaşların sandığı gibi sağ ve solun muhalefeti üzerine de kurulmuş değildir. Bilâkis memleketimiz, uzun zamandanberi ve hemen hemen her zaman ortaya istinat eden Avrupada tek memlekettir.

27 Temmuz 1794 de **girondins**'leri ortadan silen **jacobins**'ler de ortadan kalkınca, o zamanlar «ova» veya «bataklık» denilen orta, iktidarı ele almıştır. O zamandanberi de hiç bırakmamıştır. Geçen 170 sene içinde ancak 3 - 4 defa ihtilâlci hareketler solu yalnız birkaç ay için iktidarda bulundurmuştur. Aynı suretle ve o derece ender olarak, askerî bir hezimetten sonra yabancı sağın iktidara gelmesine yol açmışsa da, sağ da uzun zaman barınamamıştır. Orta ise, direktuar, Lui Filip, 3 üncü ve 4 üncü Cumhuriyetlerde olduğu gibi iki renkli ve düşük bir şekilde hükümetin başında bulunmuş bazen de bunlardan daha az radikal - sosyalist bir politikayı yaldızlayarak Tanrının gönderdiği olağanüstü bir şahsiyet olarak icrai hükümet etmişti: 1 inci Napolyon ve Charles de Gaulle gibi. Herhangi şeklile olursa olsun, orta, aşağı yukarı her zaman hükümeti elinde bulundurmuştu.

Fransız siyasî hayatının başlıca vasfı partilerin zayıf olması, «merkeziyetçi» olmasıdır. Diğer Avrupa memleketlerinde çoğu zaman sağ ve sol hükümetler arasında nöbet değiştirildiği görülmektedir. Bu hareket, İngilterede

olduğu gibi yalnız iki parti arasında veyahut iki büyük koalisyon arasında vukubulmaktadır. Diğer Avrupa memleketlerinde ortanın kurduğu hükümetlere nadir tesadüf edilir. Weimar Cumhuriyetindeki katoliklerle sosyal demokratların ittifakı ve İtalya Cumhuriyetindeki Hıristiyan demokratlarla sosyalist partilerin birlikte hareket etmeleri bunların en uzun sürenleridir ve istisna teşkil etmektedirler.

Fransa da böyle bir münavebeye maruz kalmış ve François Goguel'i sağda bulunan Nizam Partisi ile solda bulunan Hareket Partisinin, 3 üncü Cumhuriyet devrinde, aralarında cereyan eden mücadeleyi incelemeye sevketmiştir. Hakikatte bu mücadele ortanın içinde zayıf çapta bir denge kurulmasından ibaretti. 1875 ile 1940 arasında siyaset rakkası ortanın sağı ile ortanın solu arasında işlemiş fakat sağ ile sol arasında çalışmamıştır. Goguel Temmuz monarşisine ait olarak kullandığı «mukavemet » ve «hareket» terimlerini hükümetin mensup olduğu partinin iki kanadı hakkında kullanmıştır. Ancak parti ortadadır.

Hiç şüphesiz bir bakımdan, sağ ve sol başarıyı sağlayacak olan etraftaki oy sahiplerinin hoşuna gitmek için ortaya doğru hükümet dümenini tevcih etmektedirler. İngilterede muhafazakârlar, nasıl olsa kazanılmış olan muhafazakârların oylarını elde etmekten ziyade ortanın, askıdaki oylarını kazanmaya gayret ederek lüzumlu ekseriyeti sağlamaya çalışmaktadırlar. Seçim plâtformuna gelindiği zaman muhafazakârlarını daha itidalli bir şekilde kullanarak kabil olduğu kadar sağdan uzak gözükmektedirler. Bunun gibi ve aynı sebepten dolayı işçiler de sosyalizmlerini hafifleterek kabil olduğu kadar soldan uzak gözükmeye çalışmaktadırlar. Bu iki büyük partinin veya iki büyük koalisyonun tutumları iki aşırı uç bloku rejiminin, Fransada iğrenç bir şekilde, ortacıların propagandasında ileri sürülen rejime benzememektedir. Gerçekten İngilterede mücadele ortanın sağı ile ortanın solu arasında yapılmaktadır. Fransadaki ortacılık tamamiyle başkadır.

Fransada sağ ve solun vaitlerini ve hareketlerini hafifletmekle beraber ayni parti veya koalisyon içinde her birinin partilerine sadık kaldıkları görülmektedir.

Bu vaziyete göre, mutedillerle ifratçılar her temayül içinde ayrılmakta, mutedil sağ ile mutedil sol birlikte icrai hükümet edebilmek için hemen hemen daima birleşmektedir. İfratçı sağ ile ifratçı sol aşağı yukarı devamlı olarak bir muhalefet içine atılmaktadır. Bu suretle teşekkül eden karmalık, 1830 dan sonra «tam orta», 1914 den az evvel de «ortaların birleşmesi» ve iki savaş arasında «temerküz», 1950 senelerinde ise «üçüncü kuvvet» adlarını almıştır.

Partilerin zaafından ve merkezcilikten meydana gelen kombinezon vatandaşların, Fransanın siyaseti üzerinde müessir olmasını tahdit etmektedir. Çok az demokrasilerde nazari olarak hükümran olanın rolü zayıf kalmaktadır. Etraflarını çevreleyen halk kütlelerinden kurulu büyük partiler, Parlâmento üyelerini Londra'da, Bonn'da, Roma'da, Brüksel'de, Stocholm'de, Kopenhag'da vs. siyasi teşekküller kanaliyle yüzbinlerce ve hattâ milyonlarca faal vatandaşa bağlamakta ve onlar üzerinde ağırlıklarını göstermektedir. Kaidedeki irade, zirveye kolay çıkmamaktadır. Fakat her zaman az çok oraya ulaşabilmektedir. Paristeki parlâmento üyeleriyle sözü geçenler arasında fark büyüktür. Fransız parlâmento üyeleri iki seçim arasında, az kontrolları altında bulunan birkaç yüz komitenin tesiri altında bulunmakta fakat umumiyetle kendi iradelerine hâkim bulunmaktadır. Fransa, XIX uncu yüzyılın Aristokratlar sistemini tevarüs eden ileri gelen eşraf sistemini XX nci asrın 2 nci yarısında muhafaza etmektedir. Bu değişiklik, halkın siyasî iktidara katılmasiyle bir terakki olmuştur. Halk kitlesi işlenmemiş kaldığı müddetçe ana seçmeleri doğrudan doğruya ve kendi kendine yapamaz. Bu sebeple de kendi yerlerine konuşacak ve karar verecek bir politikacı sınıfının aracılığına başvurmak zorundadır. Diğer memleketlerde halk kitleleri tedricen, toplum partileri şekline girerek kararların hazırlanmasına katılmakta ve devamlı olarak temsilcilerini kontrol etmektedir. Fransada bu değişiklik henüz nüve halindedir.

Ortacılık, temel davaları birbirinden ayıran hududu daha bulanık, daha karanlık ve daha az görünür hale getirdiğinden halkı temsil eden şahsiyetler daha da serbest kalmaktadır. Aşırı uçlara taraftar olanları dış karanlık içine atmak ve onları orada bırakmak, diğer taraftan her iki kanadın mutedillerini işbirliğine sevketmek için temel davalar arasında bir seçme yapma yolları kötülenmektedir. Bir hükümet koalisyonu içinde, haddızatında birbirinin karşısında bulunan temayülleri birleştirmek için onları yeteri kadar rendelemek, törpülemek, kuvvetten düşürmek ve maskeleyerek esas muhalefetlerini ortadan kaldırmak lâzımdır. Bu suretle, Fransız vatandaşı politikalar arasında hakiki bir seçme yapmak imkânına sahip bulunmamaktadır. Dünyada mevcut bütün demokrasilerde seçmelere teklif edilen tutumlar çok az zaman açık olarak ifade edilmektedir. Partilerden herbiri hakiki maksatlarını az çok gizleyerek, ılımlıları, tereddüt edenleri ve bocalayanları kendi taraftarlarına katmak gayretindedirler. Herşeye rağmen İngilterede, Federal Almanyada, İskandinavyada, Avusturyada, Belçikada ve hatta Amerikada şu veya bu partinin veyahut bir koalisyonun zafer kazanması bir dereceye kadar halkın arzusunu ifade etmekte, az da olsa parlâmento üyelerini bağlamaktadır. Fransada seçmenlerin iradesi hemen hemen her zaman ortanın yarattığı sis içinde boğulmaktadır. Şayet olağanüstü olarak, 1924 ve 1936 da olduğu gibi hava açık olursa ortada bulunan partilerin oyunları havayı süratle bulandırmaktadır.

Bu sisteme «Halksız Demokrasi» sistemi adı verilmesi teklif edilmektedir. General de Gaulle'ün başa geçmesi durumun temelini hissedilir derecede değiştirmemiş ancak şekilde bir değişiklik olmuştur. Muhalefet ise anahtarlarda değişiklik yapılmasını teklif etmekte ancak durumun eskiye ircaını istemektedir. 1967 de başladığı şekilde yapılan siyasî mücadele, halkın âmme işlerine katılmasını öngörmemekte ancak halkı bu işlerin dışında bırakmak usulleri etrafında yapılmaktadır. De Gaulle'cülük vatandaşın hakkını yüksek bir şef seçmek şeklinde tahdit etmiştir. Bu şef iki seçim arasında vatandaşların kontrolu dışında kalmaktadır. An' anevî siyasî rejimimiz ayrıca ikinci sırada 500 şef seçmek lüzumunu göstermekte ise de bunlar da aynı süre içinde o nisbette az kontrola tabi tutulmakta ve yüksek şef gibi hareketlerinde serbest bırakılmaktadır. Bu mebuslar aynı süre içinde yüksek şefi seçmekte ve diledikleri an değiştirebilmektedir. İkinci sistem hiçbir surette demokratik değildir. Bu konu üzerinde yapılan münakaşa Saint - Simon ile XIV üncü Louis arasında cereyan eden tartışmaları hatırlatmaktadır. Birincisi iktidarın, asillerin elinde bulunmasını. İkincisi ise Kralın elinde bulunmasını istiyorlardı. Parlâmento üyelerimiz Cumhuriyetin seçilmiş bir aristokrasi tarafından idare edilmesini istemektedirler. Hiçbir kimse Cumhuriyetin, biraz daha vatandaşlar tarafından idare edilmesini ciddi olarak teklif etmemiştir.

Gerçekten böyle bir teklif, Fransız partileri derinliğine değiştirilmediği takdirde ileri sürülemez. Eşraftan kurulan komitelerin kitle teşekkülleri haline gelmesi lâzımdır. Ortaların birleşmesi de yerini iki büyük koalisyona bırakmalıdır. Bu koalisyonlardan herbiri devamlı ve istikrarlı bir ekseriyet kurabilecek kabiliyette olmalı, bu suretle de seçmene, mahdut olmakla beraber realiteye uyan siyasî bir seçme imkânını vermelidir. Böyle bir tekâmülün meydana gelmesi insanların iradesinden ziyade hadiselerin gidişine bağlıdır. Partiler sistemi, bir Anayasa islahatı yapmak kadar kolay değiştirilemez.

Yeni nesiller kollektif faaliyete karşı daha az muhalif olmakta, partilerimizin de köhne ve aşağı seviyede bulunmaları yüzünden taraftar sayılarını arttıramamakta iseler de, yukarda izah edilen ilk nokta üzerinde gözle görülür hiçbir ilerleme kaydedilmemektedir. Aksine olarak ikinci nokta hakkında bazı ümitler beslenebilir. Şüphesiz ortadan şimdiye kadar görülmediği nisbette bahsedilmiştir. Tixier - Vignancour dahil olmak üzere herkes böyle düşünüyor. U. N. R. ortada olduğunu söylemektedir. Giscard d'Estaing ve Edgar Faure da ortada olduklarını bildirmektedirler. Müstakiller, M. R. P. «Orta Demokratlar» bayrağı altında aynı ifadede bulunmaktadırlar. Sağ kelimesinin pejoratif mana taşıdığı bir memlekette, sağ ötedenberi kendine orta denilmesine gayret göstermektedir. Bunun için Lecanuet'yi beklememiştir. Bertrand Motte ve Guy Mollet ve birçok parlâmento üyesinin üçüncü kuvvete ve birleşmeye karşı besledikleri ümit ve hayaller daha da ciddidir. Merkezcilik henüz ölmemiştir. Doğmak için Generalin ortadan kalkmasını beklemektedir. Atlantik ittifakı, Avrupa federalizmi ve kudretli Amerikanın desteği bu zümreye ek inşa malzemesi sağlamaktadır.

Bununla beraber aksi istikamete yönelen ve derin olduğu sanılan bir hareket de başlamıştır. U.N.R. ile müstakiller ve hatta M.R.P. arasında yakınlaşma gelişmektedir. De Gaulle, Cezayir ve dış politika konusunda sağı parçalar gözükmüştü. Bugün ise de Gaulle, daha çok sağı toplayıcı olarak gözükmektedir. Eski O. A. S. ciler ancak bir avuç kalmıştır. Hatta orta demokratların «Avrupacılar» ı bile rejime yaklaşmaktadır. Komünistlerin dediği gibi, Golizm «millî burjuvazi» ihtilâfını vahimleştirmektedir. Milliyetçilikten arınmış burjuvazinin hakikî vatanı Birleşik Amerika Devletleri olmaktadır. Fakat bu ihtilâf acil maddi menfaatlere ait değildir. Bir taraftan da U.N.R. ye mensup milliyetçi burjuvazi, fabrikaları, Amerikaya satmak ve Amerika ile iş yapmak hususunu iğrenç bulmamaktadır. Muhafazakâr safların Avrupada, önümüzdeki seneler içinde parçalanabilmesi ve dramì andıran bir şekil alması düşünülemez. Sağın modern büyük bir parti şeklini alması daha çok imkân içinde gözükmektedir. Pompidou, Giscard d'Estaing ve Lecanuet'den herbiri bu işde kendi çıkarına olarak muvaffak olma ümidindedirler.

Sola gelince işler daha o kadar ileri gitmemiştir. Tours bölünmesine son vererek sosyalist kuvvetlerin tekrar birleştirilmesi konusundan ciddi olarak bahsedilmektedir. Fakat bunun önümüzdeki 10 sene içinde tahakkuk ettirilmesi için ihtimal azdır. Hatta böyle bir hadisenin bir gün meydana gelmesi bile kesin değildir. Daha kısa vadeli olarak iki imkân görülmektedir. Bütün sosyal demokratların bir parti içinde birleşmesi ve sağlam bir ittifak içinde Komünistlerle işbirliği yapmaları. Bununla beraber bu gelişmelerin ne birinin ne de ötekinin tahakkuku yolunda hiçbir teminat yoktur. Federasyon içinde meydana gelen buhranlar, S.F.I.O yı, radikalleri, kulüpleri ve diğer yeni teşekkülleri tek bir şekil içinde tekrar toplamak yolunu 1967 seçimlerinde yapılan ve Federasyonla Komünist Partisi arasındaki anlaşmanın dar mahiyeti, bütün solun bir birlik halinde toplanmasının kolay olmayacağını göstermiştir. Mamafi her iki şıkta da son senelerde başarılan ilerleme çok önemlidir. Çünkü bu ilerleme halk oyunun derin bir gelişmesine dayanmaktadır. Bir taraftan Komünistler, gittikçe daha az korku vermekte olduğundan bir ittifak artık imkânsız görülmemektedir. Diğer taraftan Fransızlar gün geçtikçe ekseriyet mefhumunu anlamamaktadırlar. İktidarda bulunan bir hükümeti tenkit etmek yeterli değildir. Yerine onun gibi bir seçim devresi devam edebilecek başka bir hükümet bulunabileceğini isbat etmek gerekmektedir.

1962 den beri teşekküller de aynı istikamete yönelmektedir. Dediğimiz gibi partiler sistemi, bir Anayasa tadilâtı kadar çabuk yapılamaz. Fakat, herşeye rağmen esaslı reformlarla partiler sisteminde gelişme sağlanabilir. Cumhurbaşkanının doğrudan doğruya halk oyuyla seçilmesi bu tarza taraftar olanların bekledikleri meyvaları vermiştir. Şayet bu böyle olmasaydı sosyal demokratların komünistlere yaklaşarak birleşmeleri bugün bu kadar ileri gitmiş olamazdı. Diğer taraftan sağda da daha çok bölünmeler olurdu. Kazanabilir bir aday göstermek için partilerin koalisyon halinde birleşmeleri ilk seçimde tezahür etmiştir. Bu şekilde meydana gelen koalisyon sonradan da devam etmek temayülünü göstermektedir. Seçim mücadelesinin prestiji, liderine bir millî şef çapı vermiş ve onu federasyonu kurabilecek duruma getirmiştir. Partilerin eski kurmay heyetleri meydana gelen bu ani hareketin kumlar arasında kaybolması için ağır basmalarına rağmen yine ortada birşeyler kalmıştır. 1965 seçimi olmasaydı iki kutuplaşma hadisesinden uzak bulunulacak ve 1967 seçimlerinde an'anevi merkeziyetçiliğin daha çok yakınında bulunulacaktı.

Bununla beraber, tekrar edelim, Fransız siyasetinin, hakikatte hiçbir zaman içinden çıkmadığı bir gelgite dönmeyeceği temin edilemez. Çünki birçok noktalardan Golizm, yeni bir nevi radikalizme benzemektedir. Yeni olan şey, şimdi Golizmin, kısa bir arada hadisenin içinden çıkmayacağı hususundaki belirtidir. Bundan evvel böyle bir imkân mevcut değildi. Fransız s'yasî partileri, eskimiş mekanizmalarının görülüşü, damar hastalığına uğramış kadroları ve modası geçmiş fikirleriyle, hakikatte derinliğine bir gelişmeye doğru itilmektedir. Bu kitapta bunu incelemek istiyoruz. Bu gelişmeyi anlamak için zaman bakımından çok geriye, mekân bakımından da çok uzaklara bakmak gerekir. İlk teşebbüs, tarihin siyasî kültürünü teşkil ettiği bir millete âşina bulunmaktadır. Çünkü büyük ihtilâllerin XIX uncu asırda cereyan eden dramlarını bugüne intikal ettirmiştir. İkinci şık, eski bir atasözünün dediği gibi «Coğrafya bilmeyen bir millet» için mutad değildir.

Fransız partileri hakkında bugüne kadar yazmış olan bütün yazarlar aşağı yukarı 1789 a kadar gitmişlerdir. Çok azı hudutlarımızın ötesine bakmışlardır. Halbuki partiler sistemimiz evvelâ, batı Avrupanın tümüne şamil sosyal ve ekonomik hareketlere bağlıdır. Avrupadaki parti sistemleri özel bir çeşitliliğe sahiptir. Evvelâ, Fransız partilerinin Avrupa altyapısını tarif etmek suretiyle millî âmillerin gelişmeler üzerindeki nüfuzunu değerlendirmek lâzımdır. Problem üzerine bu suretle ışık tutulabilir. Radikallerimizin sonunda, S. F. I. O. ile bir sol federasyon içinde kaynaşmayı kabul veya reddedecekleri hususu, Batının diğer liberal partilerinin gelişmesi incelenince daha çok açığa kavuşmaktadır. Batıdaki bizim radikalizmimizin karşılığı olan partilerin gidişi ve bu partilerin sosyal demokratlara karşı tutumları bu konuda yardımcı olabilir. Valois'ların neticede eşine rastlanmıyan bir tutumda bulunmaları muhtemeldir.

Binaenaleyh bu kitapta Fransız siyasi partilerinin evvelâ Avrupa altyapısı incelenecek, sonra da tarihî gelişmelerin bu altyapı içinde doğduğu orijinal unsurlar ele alınacaktır: Merkezcilik ve teşkilâtların zaafı. Esasında ikinci konu daha az önemlidir. Çünkü daha çok sonra meydana gelmiştir. Komünist Partisinin verdiği misâle göre de daha az umumidir. Bu zaaf bilhassa büyük ölçüde merkezciliğin sonucudur. Orta koalisyon, her siyasî aileyi ikiye bölerek, aşırıları ve mutedilleri tecrit ederek kudretli sağ ve sol teşekküllerin meydana gelmesine engel olmuştur. Her iki kanadın mutedillerini işbirliğine elverişli bir hale getirmek için bunların kuracakları teşekküllerin yumuşak, bulanık ve kabil olduğu kadar disiplinsiz olması gerekmekteydi. Şüphesiz başka âmiller de aynı istikamette müessir olmuşlardır. Siyasî rejimlerin birbirini takip etmesi neticesinde birçok ihtilâflar üstüste binmiştir. Sağın ve solun, Golist ve Golist aleyhtarı olarak bölünmesi bütün son tarihimizde görülmektedir. Mamafi bu hal ikinci derecede bir önem taşımaktadır. Bu itibarla teşekküllerin ve merkezciliğin sakatlıkları incelenecektir. Çünkü bu sakatlıklar Fransız partiler sisteminin başlıca orijinalliğidir.

Bütün batı Avrupanın müşterek sosyal ve ekonomik faktörleri, 1789 ile 1884 arasında gelişen tarihî durumlar, mutedil sağ ile mutedil solun devamlı işbirliğini meydana getirmiştir. Bu müessese Fransız toplumunun içinde an'anevî ve kültürel bir unsur haline gelmiş ve sınıflararası mücadeleye ve diğer esaslı anlaşmazlıklara şeklini kabul ettirmiştir. Bu suretle bir asır daha yeni bir temele dayanarak devam etmiştir. Şimdi tekâmül onu altyapısından mahrum etme temayülünü göstermektedir. Bununla beraber halâ büyük kuvveti vardır. Çünkü kuruluşlarını geliştirmiş ve başka bir istinatgâha lüzum görmeksizin öz mevcudiyetini ve devamını sağlamıştır. Fransız merkezciliğinin daha uzun zaman devam edip edemiyeceği sorusunun cevabına gelince; bu cevap şu teorik problemlerin çözümüne bağlı görülmektedir: Temelinden mahrum kalan bir üstün kuruluş ne kadar sürebilir? Her halükârda Fransız siyasî partilerin incelenmesi, bir müşahade sahası sosyal dinamizm'in iki unsuru arasındaki karışık münasebetleri derinleştirmek temayülündedir (1)

(1) Bu yazı, yazarın aynı adı taşıyan ve 1967 yılında yayınlanan kitabının önsözüdür.

Türkiye'de Vakıf Menşeli Eski Eser ve Anıtlar

BUNLARIN GELİR KAYNALARI OLAN VAKIF SERVETİN DEĞERLENDİRİLMESİ KONUSUNDA BİR İNCELEME

Muammer TAPUCU
Danıştay Üyesi

1 — Osmanlı İmparatorluğu boyunca Türkiyede vücuda getirilmiş eski eserlerden bu gün tesbit edilebilenlerin sayısı 12 bin kadardır.

Bunların 3500 adedi cami, mescit, namazgâh, zaviye ve benzeri dinî eserlerdir. 2000 adedi, çeşme, terazi, su kemeri v.s. su tesisleridir. 380 adedi saray, misafirhane, konak ve benzeri yerlerdir. 700'ü âbidevî türbe, kümbetler, 350'si kervansaray, hanlar; 15'i imaret ve mutfaklar; 200'ü köprü, 520'si kaplıca, ılıca ve hamamlar; 25'i hastahane, 75'i bedesten, arasta ve çarşılar; 350'si muhtelif yapılardır.

Bunlar sathî bir tesbit neticesi elde edilmiş rakamlardır. Ancak bu eserlerin mütevazi miktarlarından ziyade haiz bulundukları tarihî ve mimarî değerleri yanında galip vasıflarının birer sosyal hizmet, bayındırlık ve kültür eserleri olmalarındadır.

Arasta, bedesten ve çarşılar hariç diğerleri vakfın hayrat nevinden mallarıdır. Yani vakıfların hizmetini ve gayesini teşkil ederler. Bunlar, tarihî ve bediî kıymeti haiz eserlerdir. Yine bu eserlerden saraylar hariç tutulursa 8500 rakamının üstündeki yapılar vakıf yoluyle meydana getirilmiştir. Fakat büyük bir kısmının vakfiyeleri bulunamamış veya su tesisleri gibi vakıflar, akarları ile birlikte belediyelere devredilmiş olmaları yüzünden mahvolmağa yüz tutmuş olmaları hasebiyle Vakıflar Genel Müdürlüğünce ancak 4000 kadarının bakımı ve korunmasının sağlanabileceği tasavvur olunmaktadır.

İsimleri malûm bu kadar eserin muhafazası, çevrelerinin emniyet sınırları içine alınması, zarurî kamulaştırılmaların yapılması ve daimî bakımları için en az 700 - 750 milyon liraya ihtiyaç bulunduğu hesaplanmıştır. Bu miktarın 600 milyonu yalnız tamir, restorasyon, takviye ve tanzim ameliyelerinin zarurî ödenek tutarıdır. 1946 yılında Millî Eğitim Bakanlığınca Anıtların ön tasarısı adıyla düzenlenmiş ve basılmış program esaslarına paralel olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü de 1961 yılında bir program hazırlamış, beş yıllık ve 100 milyon liralık bir liste yapmıştır. Onarımları bu suretle programlaştırılmış eser sayısı 400 küsurdur. Bu tempo ile 50 senede ancak bu 400 eser restore edilebilecektir. 4000 eser için beş yüz sene lâzımdır.

2 — Buna mukabil bilumum mazbut ve mülhak Vakıfların akar nevinden yani gelir kaynaklarını teşkil eden 6000'i İstanbul'da olmak üzere 20 bine yakın kapalı çarşı, arasta, dükkân, arazi, zeytinlik vardırki değerleri de 2 milyar lira tahmin edilmektedir. Türkiye Vakıflar Bankasının sermayesine nakit olarak 37,5 milyon lira ile iştirak edilmiştir. (Mülhak Vakıflar dahil).

Maalesef bu servetin tam bir envanteri yapılmamış olduğu gibi lâyıkı ile de değerlendirilememektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü 1969 yılı Bütçe Kanununda Vakıf malların geliri olarak 39 milyon lira yer almakta olup, 70 küsur milyon lira olan bütçesinin açığı 38 milyon lira hazine yardımı ile kapatılabilmektedir. (24/Şubat/1969 tarihli ve 13135 sayılı Resmî Gazetede).

9 milyon lira Vakıf gelirin 2 milyar servete olan nisbeti ise % 2 yi bile tutturamamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Kurumlar Vergisinden muaftır. Gayrimenkul servet yatırımları yapan diğer kişiler ve müesseselerden daha imtiyazlı bir durumdadır. Rekabet alanındaki bu üstünlüğüne rağmen ekonomik bakımdan hiç bir fayda sağlanamamaktadır. Bu başarısızlıklar da, gayrimenkul kiralarını donduran kanunların menfî tesirleri başta gelmekle beraber iş başına getirilen Genel Müdürlerin makamlarının teminatsız olması, memuriyetlerinin hiyerarşik meratibe tâbi memuriyet derecesinde olması hasebiyle kendilerini siyasî ceryanlardan kurtaramıyarak müstakil ve enerjik hareket etmek cesaret ve imkânlarından yoksun olmalarının da önemli bir etken olduğu bilinen bir gerçektir.

Bu gün ekonomik alanda gayrimenkul iradı % 6,5 civarındadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün mazbut Vakıflar için T. Vakıflar Bankasına koyduğu 37,5 milyon lira sermayesinin Bütçe Kanununa intikal eden 3,5 milyon lira temettünün nisbeti ise % 13 seviyesindedir.

İdare tereddütlü durumdan kendisini kurtardığı takdirde işe yaramaz hale gelmiş ve gelir getirmiyen bir kısım gayrimenkullerini paraya çevirerek elde edeceği sermaye ile yeni yatırımlar yapmak suretiyle piyasa ile temas sağlayarak bu ölü sermayenin beklerken artması, randımanlı bir hale gelmesi mümkün olmayacak bir şey değildir.

Eldeki mevzuat buna müsaittir. Eski Vakıf Hukukundaki istibdal müessesesi daha kolaylaştırılmış şekilde 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 10, 11, 12 ve 13 üncü maddelerinde tanzim edilmiştir.

Vakıf mallar hususi hukuk hükümlerine tâbidir. Vakıflar, aslında doğuşları itibariyle de birer hususi hukuk müesseseleridir. Hususi Hukuk alanında basiretli bir tüccar, müdebbir bir aile reisi gibi hareket etmek prensibi hâkimdir. Bu prensibi engelleyen bürokratik mevzuat değişiklikleri de yapılabilir. Bu suretle büyük Vakıf servetler ekonomik hayata katılarak maksada uygun büyük faydalar sağlanabilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünde Hukuk Müşaviri bulunduğum 1962 senesinde yabancı memleketlerin Vakıfları hakkında Dışişleri Bakanlığınca bilgi toplanması istenmişti. Oslo Büyük Elçiliğinden Bakanlığa gönderilen bir yazıda çok istifadeli ve hatta memleketimiz için mânâlı bilgiler derlenmiştir. Büyük Nobel Vakfının teşkilâtlanmasında ve Nobelin Vakıf yapmak hususundaki iradesine açıklık ve şekil veren bir Türk diplomatından bahsedilmektedir. Memleketimizdeki Vakıflardan örnek alarak kurulduğu anlaşılan Nobel Vakfının ve İsveç ile Norveç'teki diğer Vakıfların nasıl çalışıp geliştiklerini göstermesi bakımından bu yazının dergiye aynen dercini faydalı mülâhaza ettim. Bu araştırma ve incelemeyi yapan Elçilik 2. Kâtibi büyük tevazu göstererek ismini dahi yazının altında açıklamamış, sadece ikinci kâtip kelimesini yazmakla iktifa etmiştir. Sahibini bilhassa takdir ettiğim 16.6.1962 tarihli bu yazıyı aynen alıyorum :

« 1) Norveç'te bir kısmı özel, bazıları resmî karakterde bir çok tesisler ve vakıf teşekkülleri bulunmaktadır. Sahip oldukları malî imkânlar bakımından büyük ehemmiyet arzeden bu kurumlar, Sosyal İşler Bakanlığı tarafından kontrol edilmektedir. Bu Bakanlık, Norveç vakıflarını ekonomik hayata katmıya, tesis sermayeleri ile tahvil piyasası arasında bağ kurmaya çalışmakatdır.

a) Resmî statüsü bulunan Norveç vakıflarının en önemlisi, «Nobel Barış Kükâfatı Fonu»dur. Fizik, Kimya, Hekimlik ve Edebiyat alanlarında tahsis olunacak ödülleri karşılamak üzere, İsveç'te 37,5 Milyon İsveç Kuronu sermayesi bulunan asıl fondan, her yıl Norveç'te Barış Mükâfatı olarak verilmek üzere 220.678,14 İsveç Kuronu ayrılmaktadır. Ayrıca barış ödülünü dağıtacak teşkilâtın, Norveç Nobel Komitesinin ve Norveç Nobel Enstitüsünün giderleri de bu kaynaktan karşılanmaktadır.

İsveç'teki ve Norveç'teki kolları ile bir bütün teşkil eden, büyük Nobel Vakfının teşkilâtlandırılmasında, memleketimizden gelen bazı tesirlerin de rol oynamış olduğu anlaşılmaktadır. Filhakika, İsveçli zengin Alfred Nobel, edebiyatla ilgisi dolayısiyle, İngiliz şairi Shelley'in etkisi altında kalmış, insanlar arasında barışı ve anlayışı bir müesseseye bağlamak istemiştir. 1892 yılında, bu müesseyi kurma işi ile, Aristarchi Bey isimli bir Türk diplomatını görevlendirmiştir. Nobel'in mektuplarından, Aristarchi Bey'in, barış meselesiyle ilgili müessese bakımından, İsveçli zengininin iradesine açıklık ve şekil verdiği belirtilmektedir. Birçok fakrikalara sahip olan Alfred Nobel, bütün servetini ve bunların gelirini, barış için kullanılmak üzere, Nobel Vakfına bırakmıştır. Hâlen bu vakfın Barış Mükâfatı Bölümü Oslo'da verilmekte olup, idaresi «Norveç Nobel Komitesine» tevdil edilmiştir.

b) Norveç Nobel Komitesi, Alfred Nobel'in vasiyeti mucibince kurulmuştur. «Milletler arasında kardeşliği, orduların azaltılmasını ve barış kongreleri toplanmasını sağlamaya çalışacak kimselere» verilen bu barış ödülü, Norveç Parlâmentosu tarafından seçilen beş kişilik bir komitece verilmektedir. Barış ödülü adaylarının, her yıl 1 Şubattan önce gösterilmesi gerekmektedir. Adayların şahsî müracaatları nazarı itibara alınmamakta, uyrukluk ne olursa olsun, yetkili kimselerce gösterilen adaylıklar kabul edilmektedir. Aday göstermeye yetkili kimseler ise, sadece, Norveç Nobel Komitesi ve Norveç Nobel Enstitüsü üyeleri, her milletin parlâmento üyeleri, her memleketin hükûmet üyeleri, Lâhey Beynelmilel Hakem Divanı üyeleri; üniversitelerin siyasî ilimler, hukuk, felsefe profesörleri ile evvelce barış ödülü kazanan şahsiyetlerdir. 1901 den günümüze kadar, 50 şahsiyete ve 8 müesseseye barış mükâfatı verilmiştir.

2) Resmî statüsü bulunan, Devlet tarafından kurulmuş olan bir Norveç vakfı da, «Kültürel Araştırma Fonu» dur, bu tesis, 1919 da Storting'in oyladığı 3 milyon Kuronluk bir sermayeye dayanan bir statü çerçevesinde yönetilmektedir, 1960 da bu sermaye 5 milyon Kurona yükselmiştir, (800.000 dolar).

3) Özel statüsü bulunan tesislerin başında, Norveç İlim ve Edebiyat Akademisinin yönetmekte olduğu, 16 Milyon Kuron sermayeli, Nansen Vakfı bulunmaktadır, bu, ilmî araştırma ve incelemelere malî yardımda bulunan büyük bir kurumdur.

4) Norveç'te özel tesisler, ilmî ve insanî konularda muayyen bir amaca vakfedilen varlıklar yanında ; şahısların yaptıkları hibeler, toplumun menfaatleri bakımından fertlerin tahsis ettikleri meblâğlar da önemli ölçülere varmaktadır. Fertlerin bir gayeye matuf olmak üzere tahsis ettikleri meblâğ yardımı ile kurulan bir Norveç tesisi, Chr. Michelsen Tesisi'dir; 1929 danberi faal bir şekilde çalışmakta olan bu kurum, 1905 de Norveç'te Başbakanlık yapmış olan Christian Michelsen'in servetini hibe etmesi üzerine faaliyete geçmiştir; tesis, 7 Milyon Kuronluk bir sermayeye sahiptir; ırklar milletler ve muhtelif sosyal sınıflar arasında daha iyi anlaşma yaratmak amacı ile yapılacak araştırmaları teşvik etmektedir.

5) Norveç'te gemicilikte, ticaret ve endüstride zenginlik ve servet sağlıyan fertler, toplumun umumî menfaatlerinin himayesi bakımından, görülmemiş nisbette büyük hibeler yapmak âdetindedirler. Matematik ve fizik ilimler, hekimlik, kültürel araştırmalar, sanat dalları ve başka birçok sahalarda bu şekilde kurulmuş yüzlerce tesis, teşekkül mevcut bulunmaktadır. Norveçli tanınmış gemi sahibi Anders Jahre tarafından, akıl hastalıkları üzerindeki araştırmaları teşvik için dağıtılan yıllık mükâfat ile Norsk Hydro isimli büyük sanayi firmasının finanse ettiği «Kanser Araştırma Tesisi» bunlardan iki misâldir. Bütün bu tesis, fon ve teşekküllerde, toplumun yararına olarak, büyük sermayeler yardımı ile muhtelif sahalarda verimli ve faydalı faaliyetlerde bulunulmaktadır.

6) Yukarda da belirtildiği üzere, Norveç tesisleri ve vakıfları, büyük rakamlara ulaşan sermayelere sahip bulunmaktadır. Yetkili Bakanlık, her yıl ancak bir kısmı kullanılan bu sermayelerin, bekliyen kısmının verimlendirilmesi için bu bekliyen sermayeyi tahvil piyasası ile temasa getirmeye çalışmaktadır. Hâlen devlete bağlı tesis ve vakıflar, bazı yatırımlara iştirak ettirilmekte ve Devletin, Belediyelerin, Elektrik İdaresinin, Kredi Birliğinin, Norveç İpotek Sandığının, Norveç Gemi İpotek Şirketinin, Tekel İdaresinin, Endüstri emlâki ipotek kurumu tahvil ve senetleri satın alabilmektedirler, bu suretle bekliyen sermaye, beklerken artış kaydetme imkânları kazanmaktadır.

7) Norveç'te vakıf ve tesislerin kurulmasın da ve kaydında şu hükümler yürürlükte bulunmaktadır :

a) Bir vakıf tesis edileceği zaman, Sosyal İşler Bakanlığına bir dilekçe verilmesi lâzımdır. Dilekçeye, 3 örnek halinde, hibe mektubu veya vasiyetname eklenecektir. Kurulmak istenen teşekkülün statüsünde sermaye miktarı, vakfın amacı, sermayenin ne şekilde artırılacağı belirtilmelidir. Sermayenin tezayüdü, Norveç'te, faizin 10 da 1 inin ilâvesi suretiyle yapılmaktadır.

b) Sermayenin herhangi bir yatırım iştiraki düşünülüyorsa, bu nokta da açıklanmaktadır. Faizlerin nasıl kullanılacağı, Yönetim Kurulu üyelerinin isimleri, hesap işlerine bakacak memurun maaş miktarı tesbit olunmalıdır.

c) Vakıfların ve özel tesislerin kontrolünü Sosyal İşler Bakanlığı yapmaktadır.

Kontrolün şekli, resmî ve özel mahiyetteki vakıflarla tesislerde aynıdır, hesaplar incelenmektedir, bu maksatla hesapların her yıl Şubat ayı içinde Bakanlığa gönderilmesi gerekmektedir. Bakanlığa gönderilecek hesaplarda, Yönetim Kurulunun aldığı kararların birer örnekleri, İdare Heyeti azasının imzaları da yollanmaktadır. Vakfın veya tesisin yaptığı yardımlara ait kararlar tetkik edilmektedir.»

PERSONEL REFORMU

(40 YIL ÖNCESİ VE SONRASI)

— II —

Mecdettin AKIN

Geçen sayıdaki yazımızda, 1929 yılında getirilen Personel Reformunun ana hatları üzerinde durmuştuk.

Bu yazıda, 40 yıl önce gerçekleştirilen reformun kısaca ayrıntılarına değinerek, bu reformun geliştirilmesinden çok sisteminden dönüşün sakıncalarını belirtmeye çalışacağız.

A) 40 YIL ÖNCEKİ PERSONEL REFORMUNDA AÇILAN GEDİKLER :

1. Sosyal Yardım ve Haklar Bakımından :

Personel Reformu, şüphesiz ki, yalnız çalışanların ücretlerini ayarlamak veya yükseltmek, sadece onların hak ve yararları ile ilgili hususları düzenlemek değildir. Ancak, yalnız çalıştıranların hak ve yararlarını, hizmetin çok iyi yürütülmesini sağlayacak yönleri düzenleyen yasaların yürürlüğe konulması anlamını da kapsamaz. Personel Reformu, hem çalıştıranın personelden en verimli hizmetin elde edilmesi, hem de çalışanların gördüğü hizmetle orantılı ücret rejiminin ve onların sosyal hak ve yararlarının düzenlenmesi amacına dönük olmalıdır. Tek tarafın yararını amaç güden personel reformu ve rejimi düşünülemez. Karşılığı verilmeyen hizmetten yarar umulamaz. Adalet ve muadelet kurallarına dayanmayan ücret rejiminin olduğu yerde kamu hizmeti aksar ve gerçekleşemez.

Netekim, genellikle çalıştıranın hak ve isteklerini ve çalışanın yükümlülük ve sorumluluklarını düzenleyen ve 1926 yılında yürürlüğe konan (Memurin Kanunu) 37. maddesinde, mahrumiyet bölgelerine gönderileceklere mahrumiyet zammı verilmesini ve emeklilik fiili hizmetlerine oralarda geçen sürelerin % 50 si oranında kıdem zammı eklenmesini ; 69. maddesinde, emekli kanunlariyle tanınan hakları saklı kalmak üzere ölen memurların ailelerine hizmetlerine göre 2 - 6 maaş yardım yapılmasını ; 70 - 77. maddelerinde çeşitli izin haklarını ; 85. maddesinde açıkta kalan memurların ücret durumlarını, hizmet süresi 5 yıldan fazla olan memurların kıdem durumlarına ve çocuk sayılarına göre yatılı okul tarifesinin 1/2, 1/3 oranında ücretle veya ücretsiz olarak yatılı okullarda çocuklarının okutulmalarını sağlayan hükümleri taşıdığı gibi, 68. maddesinde, Devlet Memur Yardım Sandığı olacağını, bu sandığın yardım esasları ile çalışma şeklinin kanunla düzenleneceğini ; geçici ikinci maddesinde, memurların sınıf, derece, unvan ve maaşlarının tevhit ve teadülünü sağlamak için özel bir kanun hazırlanmasını, her Bakanlık ve daire tarafından yapılacak Memurin Kanunlarının en geç 1927 yılı toplantı dönemi içinde düzenlenip T.B.M. Meclisine getiilmesini ön görüyordu.

Memurlar için tanınan veya öngörülen, yukarıda değindiğimiz sosyal hak ve menfaatlardan bir kısmı zamanla kaldırılmış, bir kısmı da maalesef gerçekleştirilmemiştir. Örneğin, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 195. maddesiyle ihya edildiğini gördüğümüz Mahrumiyet Yeri Ödeneği'nin 1452 sayılı Kanunun 19. ve Fiili Hizmet Zammı'nın da 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununun 135. maddeleriyle kaldırıldığını ; 2 - 6 maaş oranındaki ölüm yardımı ile ilgili 69. maddesinin, çocukların yatılı okullarda indirimli tarife ile okutulmasını öngö-

ren 8. maddenin, 1940 Yılı Genel Bütçe Kanunundan başlamak üzere her yıl Bütçe Kanunlariyle uygulanmasının ertelendiğini ve nihayet 24/6/1954 tarihinde yürürlüğe konan 4598 sayılı kanunun 10. maddesiyle yürürlükten kaldırıldığını, ölen memurlar için ailelerine 2 maaş oranında yardım yapılması esasının kabul edildiğini görüyoruz.

Memur Yardım Sandığı ile ilgili kanun bugüne kadar çıkarılmadığı gibi, ne yazık ki, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda da bu amaca dönük bir hükme yer verilmemiştir. Silâhlı Kuvvetler Mensupları için kurulmuş olan (Ordu Yardımlaşma Sandığı) nın mensuplarına sağladığı yararlı hizmet ve yardımlar, Devlet ve Kamu İktisadî Teşebbüsleri Personeli için de böyle bir kuruluşa olan ihtiyacın özlemini çektirecek niteliktedir. Malî kaynakların yetersizliği yüzünden tatminkâr bir ücret getirilemediği sürece böyle bir kuruluş özleminin daha çok çekileceği şüphesizdir.

2. Ücret Rejimi Bakımından :

1452 Sayılı Kanunla getirilen ÜCRET sistemi aşağıdaki (I) sayılı tabloda görülmektedir.

Sınıf	Derece	Maaş asılları (Gösterge)	Emsal (Katsayı)	Tutar Net
	1	150	4	600
A	2	125	4	500
Sınıfı	3	100	4	400
	4	90	3,2	288
	5	80	3,2	256
	6	70	3	210
	7	55	3	165
B	8	45	2.8	166
Sınıfı	9	40	2.7	108
	10	35	2.8	98
	11	30	2.8	84
	12	25	3	75
	13	22	3	66
	14	20	3	60
C	15	17.50	3.2	56
Sınıfı	16	16	3.25	52
	17	14	3.50	49
	18	12	3.75	45
	19	10	4	40

Kanunun 3. maddesine göre maaş tutarları hiç bir vergiye tâbi değildir, nettir. Damga pulu ile (o zaman cari olan) yol vergisinin diğer mükelleflerden tahsil edildiği gibi alınması öngörülmüştür. Gerçi, 1452 sayılı kanunda sosyal yardımlarla ilgili hükümler bulunmuyordu, ancak, devrin ekonomik koşullarına göre bu ücret rejimi tatmin edici bir seviye arzediyordu. Aylık tutarlarının vergiye tâbi olamaması, net olarak ödenmesi 1929 ve 1930 yıllarında sağlanabilmiş, dünya ekonomik krizleri dolayısiyle fiyatların sabit gelirliler lehine gelişmesi sonunda 1932 yılından itibaren memurlardan yine vergi kesintisi yapılmaya başlanmıştı. Bu kesintilerin sonradan ve zaman zaman arttırıldığını görüyoruz. Aşağıdaki II sayılı tabloda maaşlardan ypılan vergi kesintilerinin tarihleri ve çeşitleri, kesintilerden sonraki net aylık tutarları görülmektedir. Halbuki, 1929 - 1939 tarihleri arasında Barem ve Barem Cedvelinde değişiklik yapılmamıştır. 1/9/1939 tarihinde yürürlüğe giren 3656 sayılı Teadül Kanunundan sonra da bu durum bir süre aynen devam etmiştir.

Başbakanlık Devlet Personel Dairesinin (Devlet Personel Rejimi Hakkında Ön Rapor) una ilişik VII sayılı tablodan faydalanılarak düzenlenen yukardaki tablonun incelenmesinden anlaşılacağı gibi çeşitli yıllarda yürürlüğe konan Kazanç, Buhran ve Muvazene Vergisi kanunlariyle Hava Kuvvetlerine Yardım Kanunu ve değişiklikleri gereğince net maaşlar azaltıla azaltıla, on yıl içinde 1/3 oranında eksilmiştir.

1929 yılında personel reformu ile kat sayı esası getirildiğine göre, vergi yerine, kat sayıları değiştirmek suretiyle barem sisteminin zedelenmemesi mümkün olamaz mıydı? Şüphesizki olurdu. Çünkü, katsayı sisteminin amacı esasen bunu gerektirirdi. Vergi uygulamasındaki psikolojik faktörler umursanmayabilirdi. Hatta, katsayılarda değişiklik yapılması yolu maaş tahakkuku yönünden kırtasiyeciliği de önlerdi. Kanaatımızca 1929 Personel Reformunun ücret alanındaki ilk gedik katsayıların ihmaliyle, vergi yoluna gidilmekle açılmıştır. Maaşların net tutarlarının azaltılması sonunda memurların satınalma güçlerinin kayıp derecesini kıyaslamaya o devre ait endeksler yeterli olmadığından objektif ve kesin bir sonuca gidemiyoruz. Şu varki, 1929 - 1939 yılları arasında memur olanların daima o tarihlerin özlemini çektikleri de bir gerçektir. Bu konuya, eski ve yeni ücretlerle fiat endeksleri arasındaki farklara işaret ederek ayrıca değineceğiz.

1929 yılında getirilen sistemden sapmalar gelecek için iyi işaretler değildi. Netekim öyle de olmuştur. Emsal (Katsayı) sisteminin getirilmesi gerekçeleri ne idi? Memurların satınalma güçleri artınca artan satınalma güçleri oranında katsayıların azaltılması, satınalma güçlerinin azalması oranında katsayıların yükseltilmesidir. Eşel Mobil sistemine çıkan merdivenin ilk basamakları önce net olarak düzenlenen maaş tutarlarına 1931, 1932, 1933, 1936 ve 1937 yıllarında vergi konması ile yerinden oynatılmıştır. Bu davranışla, 1929 Personel Reformunda önemli bir gedik daha açılmış oluyordu.

1/9/1939 yılında yürürlüğe konan 3656 sayılı kanunla, on yıl önce yapılan reform artık teme-

TABLO : II

Derece	I 1/9/929	II 1931	II 1932	IV 1933 - 1935	V 1936 - 1937	VI 1938	VII 1939
1.	600	575.—	454.60	434.44	432.12	426.47	422.44
2.	500	480.20	382.82	365.84	363.99	358.40	355.84
3.	400	385.26	311.04	297.24	295.87	292.—	289.24
4.	288	261.40	226.50	216.63	215.69	212.71	210.87
5.	256	247.40	202.07	193.10	192.30	189.78	187.99
6.	210	203.20	166.72	159.33	158.68	156.60	155.13
7.	165	159.83	131.84	125.99	125.50	123.86	122.69
8.	126	122.41	103.79	99.19	98.88	97.59	96.67
9.	108	105.—	89.49	85.52	85.27	84.15	83.36
10.	98	95.70	82.37	78.72	78.51	77.48	76.76
11.	84	82.—	71.14	67.99	67.82	66.93	66.31
12.	75	73.44	63.90	61.07	60.93	60.13	59.57
13.	66	64.70	56.67	54.16	54.04	53.34	52.84
14.	56	54.99	48.63	49.56	49.46	48.85	48.36
15.	56	54.99	48.63	46.48	46.40	45.78	45.36
16.	52	51.12	45.43	43.42	43.35	42.78	42.38
17.	49	48.20	43.02	41.12	41.06	40.52	40.14
18.	45	44.32	39.80	38.04	37.99	37.49	37.14
19.	40	39.47	35.87	34.21	34.17	32.72	33.41

I. Sütundaki tutarlar 1452 Sayılı kanundaki tutarlardır.
II. 1847 Sayılı Kazanç Vergisi Kanununa göre net tutarlar.
III. 1890 » Buhran » » » » »
IV. 1980 » Muvazene » » » » »
V. 2882 » Hava Kuvvetlerine Yardım Kanununa göre net tutarlar.
VI. 3404 » Muvazene Vergisinde değişiklik yapılması hakkındaki kanuna göre net tutarlar.

linden yok edilmiştir. Daha da geliştirilmesi gereken sınıf ve katsayı sistemi tarihe karışmıştır. Bu kanunun 1. maddesindeki derece ve maaş asılları ile tutarlar aşağıdaki III sayılı tabloda görülmektedir.

TABLO : III

Derece	Maaş Asılları	Aylık Tutarı
1.	150	600
2.	125	500
3.	100	400
4.	90	300
5.	80	260
6.	70	210
7.	60	170
8.	50	140
9.	40	120
10.	35	100
11.	30	85
12.	25	75
13.	20	60
14.	15	50
15.	10	40

Bu tablo ile, 1929 yılında yürürlüğe konan 1452 sayılı kanuna ait yukardaki I sayılı tablo karıştırıldığında görülmektedir ki, ilkel de olsa, on yıl önce getirilen sınıf esası geliştirilecek yerde tamamen kaldırılıyor, modern personel rejiminin özelliklerinden en önemlisi, maaşlarla konjonktür arasındaki ilişkiyi izleme, memurların satın alma güçlerini dengeli tutma amacına dönük eşel mobil sisteminin ilk basamaklarını teşkil eden kat sayı sistemi yok ediliyor. Katsayı kaldırılınca Maaş Aslı (GÖSTERGE) anlamsız bir deyim olarak devam ettiriliyor. Mademki katsayı kaldırıldı, o halde, onunla yakın ilişkisi olan, onsuz bir anlamı bulunmayan aslî maaşın da kaldırılması gerekmezmi idi? Gerekirdi ama, bazı kanunlarda, örneğin emeklilik ve harcırah hesaplarında, çeşitli kanunların maaş asıllarına ilişkin hükümler bulunduğundan, o kanunların değiştirilmesi yerine, maaş asılları aynen bırakılmıştır. Bu şeklin 7244 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar saklı tutulduğu görülmektedir.

Böylece, 1929 yılında atılan reform temelleri, 1939 yılında tümiyle ortadan kaldırılmıştır. 1939 yılındaki değişiklik, kanaatımızca bir personel reformu sayılamaz. Herşeyden önce, yukardaki I ve III sayılı tablolar karşılaştırıldığında görülmektedirki, maaş aslı ve tutarlarında hiçte önemli bir değişiklik yoktur. Tavan ücretle taban ücret aynıdır, bir de 19 derece 15'e indiril-

miştir. Bunlar dışında önemli yeni bir hükme rastlanamaz.

1/9/1939 tarihinde, 3656 sayılı kanuna parelel olarak Kamu İktisadî Teşebbüsleri personelini kapsamına alan 3659 sayılı kanunun yürürlüğe konması önemli bir olay olarak söz konusu edilebilir. Bu kanun da bir reform kanunu sayılamaz. Kaldıki, bu kanunda da sonradan birçok gedikler açılmıştır.

Sermayesinin tamamı devlet tarafından verilmek suretiyle kurulmuş İktisadi Devlet Teşekkülleriyle, sermayesinin yarısından çoğuna Devletin ve İktisadî Devlet Teşekküllerinin katkısı olan müessese ve bankalar, özel kanunlarla kurulmuş ve kurulacak banka ve teşekküller, ödenmiş sermayeleri 2 milyon ve daha çok olan bankalar (sermayelerine Devletin ve İktisadi Devlet Teşekküllerinin katkısı olmasa dahi) 3659 sayılı kanunun kapsamına alınmıştı. Bu kuruluşların baremi de aynen, yukarda III sayılı tabloda belirtilen, 3656 sayılı kanunun derece, aylık aslı ve tutarlarını ihtiva ediyordu. Sadece, Devlet memuriyetinden bu müesseselere geçenlerin, maaşlı görevlerden ücretli görevlere geçenler gibi, bir derece üst ücrete ; aynı müesseselerden Devlet memuriyetine geçenlerin de bir alt dereceye atanmaları öngörülüyordu. İktisadi teşebbüslerin ücret tesbitinde serbest olmaları dolayısiyle, kalifiye personelin Devlet hizmetinden iktisadi teşebbüslere geçişlerinin çoğalmaya başlaması, Devlet İktisadi Teşebbüsleri ile İş Bankası gibi sermayesi 2 milyon liradan çok olan bankaların da barem kayıtlarına tâbi tutulmaları yoluna gidilmişti. Bu kuruluşlar için Katsayı sisteminden yoksun (Aylık Aslı) nın konulmasına hiç bir zorunluluk olmadığı halde kanunda (Aslî Maaş) a yer verilmişti. Halbuki bunların asli maaşa ilişkin hükümleri bulunan kanunlarla ilgileri yoktu.

Sırası gelmişken, şu barem düzensizliğini biraz daha ayrıntılı olarak eleştirebilmemiz için bir konuya daha değinmeden geçmeyelim. Yukardaki incelemelerden de anlaşıldığı gibi, bir derece içinde (YATAY TERFİ) sistemini ne de 3659 sayılı kanunda görebiliyoruz. Aynı husus 1452 sayılı kanun bakımından da sözkonusu.

1452 sayılı kanunla, yüksek tahsilliler 2 yıllık, diğerleri 3 yıllık süre içinde ; 3656 ve 3659 sayılı kanunlarda ise seyyanen 3 yıllık süre sonunda bir derece yükselmek hakkı tanınıyordu. Ehliyet (yeterlik) liyakat ikinci derecedeki faktörler arasında idi. Bir derece içinde aylık artışını sağlayan hükme bu kanunlarda rastlanamaz. Memleketimizde (Yatay) terfi sistemi sadece Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü Memur ve Müstahdemlerinin ücretleri hakkındaki 247 sayılı kanunla getirilmiştir. 3656 sayılı kanun, 26. maddesiyle, gerek 247 sayılı kanunu gerekse bunda değişiklik yapan 3173 sayılı kanun hükümlerini saklı tutmuş ise de, bazı kayıtlarla da bağlamıştır.

B) AÇILAN GEDİKLERDEN SONRAKİ DURUM :

1. Palyatif Tedbirler Rejimi :

1929 yılında yapılan personel reformunun arkası getirelemeyip yok edildikten sonra karşılaşılan durum hiç parlak değildir. Yukarda kısaca işaret ettiğimiz gibi, 1939 da düzenlenen Devlet Memurları Baremi olumlu hükümler getirmediği gibi Kamu İktisadi Teşebbüslerinin serbestçe ücret tesbit ve takdir etme yetkileri de 3659 sayılı kanunla ellerinden alınmış ve Devlet Memurları Baremindeki hükümlere parelel esaslarla donatılmıştı. Gerçi, 3659 sayılı kanunda, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özellikleriyle ilgili prim, olağanüstü ikramiye, prodüktivite ikramiyesi, temettü ikramiyesi, işletme ve maden yeri zamları, kâr hissesi gibi ek ödemeler öngörülüyordu. Ancak, ücret rejimi Devlet memurlarından farksız olduğu gibi, yıllık, sağlık izinleriyle, harcırah ve vekâlet müessesesi gibi hususlarda da Devlet memurları hakkında uygulanacak esas ve oranların aşılmaması şart koşuluyordu. Gerek Devlet Memurları, gerekse Kamu İktisadi Teşebbüsleri personeli Barem kanunlarında (3656 ve 3659 sayılı kanunlarda) sosyal hak ve yardımlarla ilgili hükümlere rastlayamıyoruz. Bununla beraber, personelin aldığı ücretin satınalma gücü ilk günlerde şikâyeti gerektirir bir ortamda değildir. Bu nedenle, o sıralarda, önemli bir sıkıntı ve sızıltı olmamıştır. Sızıltı, Barem Kayıtlarına tâbi tutulmadan önce fazla ücret alan Kamu İktisadi Teşebbüsleri personelinden geliyordu. Ne varki, sarsıntı yoktu. Ama, sıkıntısız kader birliği hiç te çok sürmedi. Her iki Barem Kanununun tümü 1/9/1939 tarihinde yürürlüğe girerek intibaklar sağlanmış ve aynı tarihte de İkinci Dünya Savaşı patlamıştı. Dünya Savaşının doğurduğu iktisadi krizler, 1929 dakinin tersine sabit gelirlilerin yararına değil, zararına yol almaya başladı. Dünya Savaşından korunmak davranışları nedeniyle üretici güçlerin tüketici durumuna geçmesi, Devlet giderlerinin artması, savaşı fırsat bilenlerin ihtikârı v.b. gibi çeşitli faktörler yüzünden ihtiyaç maddeleri fiyatlarının günden güne yükseldiği ve değişmez gelirlilerin satınalma güçlerinin azaldığı gittikçe daha çok hissediliyor, sıkıntılar sızıltıların artmasını etkiliyordu. Eşel Mobil sistemin merdiveninin ilk basamağını teşkil eden kat sayı esası da kaldırılmış bulunduğuna göre palyatif tedbirlerden başka başvurulacak çare yoktu. Nitekim öyle de oldu. Geçiminme endeksi 1939 yılı 100 itibariyle 1942 de 220 yi gösteriyordu. 4178 sayılı kanunla aylıklara en çok % 25 oranında zam yapılabildi. Üç çocuktan fazlası için çocuk başına 2.5 TL. çocuk zammı verilmesi, rakımı 1500 ve daha yukarı olan yerlerde görevli olanlara 15'er lira yakacak zammı ödenmesi sağlandı.

1942 yılı sonlarında yürürlüğe konan 4306 sayılı kanunla aylıkları 75 liraya kadar olan memurların kendilerine ve eşlerine üçer metre kumaş, yalnız kendilerine birer ayakkabı; aylık-

ları 140 liraya kadar olanların kendileriyle eşlerine üçer metre kumaş, aylıkları 140 liranın üstünde olanların da yalnız kendilerine üç metre kumaş verilmesi uygun bulunmuş, bütün memurlara piyasadaki fiattan aşağı bedellerle şeker, pirinç, makarna, sabun, zeytinyağı gibi maddeler dağıtılması yoluna gidilmiş ; 1945 yılı sonlarında da 4716 sayılı kanunla bir maaş fazla ödenmesi öngörülmüştür. Memurlar arasında, bu 13. maaş olarak anlandırılmıştır. Bu arada, 24/6/1944 tarihli ve 4598 sayılı Devlet memurları ve 17/7/1944 tarihli, 4621 sayılı kanunla da Kamu İktisadi Teşebbüsleri Personeli için doğum ve ölüm yardımı, teaavi yardımı, tedavi yardımı, çocuk başına 5 TL. çocuk zammı ödenmesi kabul edilerek sosyal yardım ve haklara yer verilmeye, 4599 sayılı kanunla Temmuz 1944 tarihinden itibaren memur ve müstahdemlere 15'er lira ayni yardım parası ödenmeye başlandığını görüyoruz. Bu tarihlerde geçinme endeksi, 1939 yılı 100 itibariyle 328 idi.

Bu durum, 4988 sayılı kanunun yürürlüğe konduğu 31/12/1946 tarihine kadar 2.5 yıl sürdükten sonra, sözü geçen kanunla maaş tutarlarında değişiklik yapmak zorunluğu duyulmuştur. Bu kanunla getirilen aylık baremi IV sayılı tabloda gösterilmiştir.

T A B L O : IV

Derece	Aylık asli	Tutarı
1.	150	1000 (*)
1.	125	875
3.	100	750
4.	90	625
5.	80	550
6.	70	475
7.	60	400
8.	50	350
9.	40	300
10.	35	250
11.	30	225
12.	25	200
13.	20	175
14.	15	150

Bu değişiklikle maaş ve ücretlerin % 35 oranında arttırılması sağlanabilmiştir. Bununla 7 yıl idare edildikten sonra 25/12/1953 tarihli 6211 sayılı kanunla yılda birer aylık tutarında 3 defa tahsisat verilmesi yoluna gidildiği, 1/3/1956 tarihinden itibaren 6675 sayılı kanunla bu tahsisatın bazı şart ve kayıtlarla 5 maaşa kadar yükseltildiği müşahade edilir.

2. Gemisini Kurtaran Kaptan Rejimi :

Devlet ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri personeline yukarda özetlenen şekilde yapılan zam ve yardımlar daima yetersiz olduğundan 3656 sayılı kanunun 19. ve 3659 sayılı kanunun 10. maddesinde sayılan, barem kanunlarına tâbi olmayan görevlere ait kadroların kabarmaya başladığı, bilhassa Kamu İktisadi Devlet Teşekküllerinde, barem dışı, diye adlandırılan bu çeşit görevlere ait kadroların % 50'nin üstüne çıktığı, ikramiye ve primlerin aylık haline döndüğü görülür. Bununla birlikte yatırımcı dairelerin (Devlet Kara Yolları ve Devlet Su İşleri Gibi dairelerin) ücret tavanını aşmak suretiyle yevmiyeli kadro ihdasına geçmeleri ücret yarışmasına yol açar. Kamu İktisadi Teşebbüsleri de aynı yoldan yürüyerek rekabete başlarlar. Bu rekabetin önüne geçilmesi maksadiyle 15/4/1958 tarihli ve 4/10195 sayılı Bakanlar Kurulu Karariyle (Muayyen ve Muvakkat Müddetli Hizmetlerde Çalıştırılacak Yevmiyeli Personel Talimatnamesi) yürürlüğe konur. Aynı Talimatname ancak teknik personelin yevmiye ile çalıştırılmasına izin verir, idari işlerde görevli olanların yevmiye ile çalıştırılmasını yasaklar.

Bu Talimatnamenin hangi kanuna dayandığı tartışma konusu olagelmiştir. Olsa olsa, 3656 sayılı kanunun 9. ve 3659 sayılı kanunun 10. maddelerine dayatılabilen sözü geçen Talimatname ile ödeneklerine Genel ve Katma Bütçe Kanunlarında yer verilmeye başlanması üzerine talimatnamenin meşruluğu üzerindeki tartışmaların yavaş yavaş azaldığı görülür.

1/3/1959 tarihinde 7244 sayılı kanunla 5 maaş oranında verilen tahsisatlar kaldırılarak maaş ve ücretlerin iki misline çıkarılması suretiyle sağlanan % 40 oranındaki ücret artışı ile 263 sayılı kanunla % 35 oranında yapılan zam, artık Devlet ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri maaşlı ve ücretli personeli için genellikle sağlanabilen son imkânları teşkil etmektedir. Kamu İktisadi Teşebbüsleri personeli 3659 sayılı kanunla, özellikleri gereği tanınan prim, fevkalâde ikramiye, kâr hissesi, prodüktivite ikramiyesi, işletme yeri derecesi gibi hakları, 7244 sayılı kanun en çok 2 maaşla sınırlandırıyor aylık dışında verilen bu ikramiyelerle birlikte çeşitli görev ve ek ödemeler yoluyle alınan munzam ücretleri, birinci derece maaşın % 60'ı ile sınırlandırıyor ve anlamsız kalan asli maaş sistemine son veriyordu.

Yevmiyeli Teknik Personel Yönetmeliğinin yürürlüğe konması, sonra yevmiyelerde satış yapılması ve yevmiyelilere bazı hakların tanınması, elliye yakın çeşitli kanunun getirdiği tazminat rejimi, sözleşme ile personel çalıştırılması müesseseleriyle artık (Gemisini Kurtaran Kaptan) rejimine girilmiştir. Şu nitelendirmeden yerleştirilen yada tanınan bu müesseselere karşı olduğumuz anlamı çıkarılmamalıdır. Hal ve şartların icaplariyle orantılı olarak bu müesseselerden yana olduğumu itiraf ederim. Ancak gemisini kurtarak kaptanlar, ya da kurtulmak isteyen tayfalar bunlardan ibaret değildir. Maaş, ücret ve emeklilik çarkına kendilerini kaptırmış tehlikeli, ağır, yıpratıcı işlerde, mah-

(*) Birinci derece ücreti Kamu İktisadi Teşebbüsleri için tanınmamıştır. KİT leri için en yüksek ücret 75 TL. dir.

rumiyet yerlerinde, büyük sorumlulukları olan mevkilerde bulunan ve çalışan daha nice personel var. Bugünkü ücret tutarlarına göre ancak 1 - 6 ıncı derecedeki personel en az geçim endeksinin üstünde ücret almakta, 7 - 14 üncü derecelerdeki personelin ücretleri ise en az geçim endeksinin altında kalmaktadır. En az geçim endeksinin altında ücret alanlar ise büyük çoğunluğu teşkil etmektedir. Aynı çalışma yerinde, aynı nitelikteki işi görenlerden maaş ve ücretle çalışanlarla sözleşme, tazminat ve yevmiye statüsüne tâbi olanlar arasındaki ücret uçurumu umursanmayacak derecede değildir. Adalet ve muadelet kurallarını gerçekleştirecek bir reforma şiddetle ihtiyaç duyulduğu şüphesizdir. 657 sayılı kanunu zorlayan nedenler de bunlardır.

1929 yılından başlamak suretiyle kısaca değinmeye çalıştığımız safhalar göstermektedir ki, personel rejimi yönünden daima fâsit bir çember içinde dolaşıp kalıyoruz. Önce ideal bir sistem getiriyoruz ve onu geliştirip, dolaştığımız çenberi genişleterek yeni ufukların açılmasını sağlayacak yerde aynı çenberin dar yollarına dalıyoruz. Sosyal yardım ve haklarla, ekonomik faktörlere ayak uyduracak ücret politikasını avucumuza alıp bir süre dolaştıktan sonra, onu bırakıp sistemsiz yollara sapıyoruz, çıkmaz sokakta aklımız başımıza geliyor, tekrar bıraktığımızı aramaya çıkıyoruz. İşte örneği : 657 sayılı kanunla 40 yıl önce bulup sarıldığımız on yıl sonra kaçırdığımız sosyal hakları daha ayrıntılı şekilde tekrar yakalamaya çalıştık, tutamadık.

Artık, önce çalıştığımız çenberi genişletip yeni ufuklar açarak personel reformunu gerçekleştirmek ve sonra da daha etkili reforma doğru yola çıkmak için çenberi karmaya çalışmak gerekir.

Gelecek yazımızda, 657 sayılı kanunun çeşitli yönleriyle personel reformunun gerçekleştirilmesi imkânları üzerinde durmaya çalışacağız.

YENİ

AVUKATLIK KANUNU

İÇİN

ANAYASA MAHKEMESİNE BAŞVURULDU

Yeni Avukatlık Kanununun Anayasa'ya aykırı hükümleri, Birliğimizin hukukçu üyelerinden kurulu bir komisyonca tesbit edilmiştir.

Dâva dilekçesi haline getirilen bu metin, Sayın Senatör Zerrin Tüzün ve (43) arkadaşı tarafından imza edilerek, 16 Haziran 1969 günü Anayasa Mahkemesine verilmiştir.

Not : **Bu hususta geniş bilgi gelecek sayımızda verilecektir.**

Doğu İllerinin Nufusu ve Ekonomik Durumu

Muzaffer UYGUNER

GİRİŞ :

«**Doğu İlleri ve Yatırımların Teşviki**» üzerine yazdığımız bir yazıda bu illerimizin durumuna ve buralarda yapılacak yatırımların teşviki konusunda alınan tedbirlere değinmiş ve görüşlerimizi belirtmiştik (1). Bu yazımız, o yazıyı tamamlar niteliktedir; hattâ onun ayrılmaz bir parçasıdır, yazılırken de öyle düşünülmüştü. Fakat, yayımlanırken ayrılması uygun bulundu. Bu yüzden, bu illerin hangileri olduğu burada belirtilmemiştir.

Doğu illeri, dağlık bir bölgemizdir. Oldukça büyük akarsular (Dicle, Fırat, Aras, Çoruh gibi) varsa da bunlardan gereği gibi faydalanılmamaktadır. Dağlar yüksek ve sarptır. Türkiye'nin en yüksek noktası olan Ağrı Dağı bu bölge içindedir. İklim, kuzeyden güneye ve doğudan batıya doğru değişiklikler gösterir. Güneyde Diyarbakır yazın çok sıcak ve kışın çok soğuktur. Kars, Erzurum, Ağrı ve Van devamlı olarak düşük ısılı illerimizdir.

Doğaya çok bağlı olan tarım da değişiklikler gösterir bu bölgede. İklim ve tarım olanaklarına göre nüfus yoğunluğu da değişir ilden ile. Bölgede, Adıyaman, 22.153, Ağrı 24.168, Batman 24.990, Diyarbakır 102.653, Elâzığ 78.605, Erzincan 45.187, Erzurum 105.317, Gaziantep 160.152, Kars 41.376, Malatya 104.428, Maraş 63.284, Mardin 30.974, Siirt 25.480, Sivas 108.320, Siverek 27.527, Urfa 73.498 ve Van 31.431 nüfusludur. Bunlardan bazıları, ülkemizin büyük yerleşme yerleri arasında bulunmaktadır.

Bu illerde sanayi ve ticaret durumu pek ileri durumda sayılamaz.

A. NÜFUS VE NÜFUS YOĞUNLUĞU :

Doğu illerimizin toplam nüfusu, I Sayılı Tabloda da görüleceği üzere 7.507.615 dir. Buna göre, bu bölgenin nüfusu, genel nüfusumuzun % 23,9 udur. Tablodaki rakamlara göre il ve ilçe merkezlerinin nüfus toplamı, bunların dışında kalan yerlerde yaşayan nüfusun ancak % 25,81 idir. Fakat, nüfusu on binden yukarı olan ve bir şehirleşme olgusu içinde görülen nüfusun toplamı ise 1.359.638 olup bunun bölge genel nüfusuna oranı yalnızca % 18,1 dir. Bu rakamlar, bölgedeki yerleşim durumunu ortaya koymaktadır. Küçük yerleşme yerlerinin varlığı yüzünden bir çok hizmetlerinin yapılmasında bazı güçlüklerin olduğu kolayca söylenebilir. Köy nüfusunun köy sayısına bölünmesinde elde edilen ortalama köy nüfusu 42 dir ki, bu, hizmet güçlüğünü iyice ortaya koymaktadır sanırız.

Bölgedeki şehirlerden nüfusu yüz binin üstünde olanlar Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Malatya ve Sivas'dır. Türkiye'de, nüfusu on binin üzerinde 199 yerleşme merkezi bulunmakta olup bunun 36 tanesi bu bölge içindedir.

Bölgenin toplam yüz ölçümü 282.593 km² olduğuna göre, bölgenin nüfus yoğunluğu 27 dir. Fakat, bu yoğunluk ilden ile değişmektedir. En

(1) Bu yazımız için bak: Mülkiyeliler Birliği Dergisi, sayı : 14

yoğun il olarak Gaziantep (66 kişi) ve en az yoğun il olarak da Hakkâri (9 kişi) görülmektedir. Türkiyenin ortalaması ise 41 dir. Bu duruma göre, bölgenin nüfus yoğunluğu, genel ortalamanın oldukça altındadır. Bölge içinde, yoğunluğu 50 nin üstüne çıkan tek il de Gaziantep'dir.

B. TARIMSAL ÜRETİM :

Doğu illerimiz, genellikle tarım bölgesidir ve özellikle hayvancılık yönünden ileri durumdadır. Ancak, hayvan bakımının günümüz tekniğine uygun bulunmadığı da bir gerçektir. Eski alışkanlıklar ve gelenekler bugün de sürüp gitmektedir. Bölgenin tarımsal durumunu aşağıda belirteceğiz. Ancak, rakamlar 1966 yılına ait bulunmaktadır.

1. Tarla ve bahçe ürünleri :

Doğu Anadolu bölgemizin iklim şartlarının elverişli bulunduğu yerlerinde tarla tarımı ile bağ ve bahçe dikimi yapılmaktadır. Bazı ürünlerin önemli miktarı bu bölgede elde edilmektedir. Mercimek, kayısı, antepfıstığı bu arada sayılabilir.

a) Hububat : Bu bölgede ekilen hububat, bütün ülkedeki ekimin % 24,9'u olduğu halde 1966 yılında sağlanan ürün toplamı % 22,1 dir. Bu rakamlar üretkenliğin düşüklüğünü göstermektedir sanırız.

Bölgede ekilen hububatın başında buğday gelmektedir. Bunu ise arpa izliyor. Bu durum, Türkiyenin genel durumuna paralellik göstermektedir. 1966 yılı buğday ekimi, genel ekimin % 27,9'u ve üretimi ise % 24,7 sidir. Arpadaki durum ise sırasiyle % 28,4 ve % 25,1 dir.

T A B L O : II
1966 hububat ekimi ve üretimi

Ürünler	İl	Türkiye ekiminde %	Türkiye üretiminde %	Bölgedeki verim hek/kg	Türkiye verimi hek/kg
Buğday	22	27,9	24,7	1400	1208
Arpa	22	28,4	25,1	1110	1402
Çavdar	16	14,8	14,8	1090	1161
Yulaf	7	10,2	10,6	1700	1275
Kuşyemi	1	0,9	10,4	1314	800
Darı	14	66,3	67,1	1300	1333
Mısır	20	4,5	4,9	1660	1527
Mahlut	15	18,3	17,8	1060	1103
Pirinç	11	18,9	17,9	2028	2308

Bölgedeki hububat ekimi, oranlar olarak, II Sayılı Tabloda gösterilmiştir. 1966 yılında, bölgede kaplıca ekimi yoktur. Bazı ürünlerdeki hektar başına verimin genel verimin üstünde olduğu görülmektedir.

b) Bakliyat : Bölgedeki bakliyat ekim ve üretimi daha büyük bir oran göstermektedir. 1966 rakamlarına göre, bölgedeki bakliyat ekimi, genel toplamın % 27,2 si ve üretimi ise % 29,1 i dir. 1966 yılında bezelye ve börülce üreitmi olmamıştır. Buna karşılık mercimek ekimi (% 64,8) ve üretimi (% 68,8) Türkiye toplamına göre fazla olmuştur. Bakliyatta en az ekim ve dikim baklada görülmektedir. Hektar başına verimin Türkiye verim ortalamaları üstünde olduğu III Sayılı Tabloda görülmektedir.

T A B L O : I
Doğu illerinin 1965 Sayımına göre nüfusu

İlin adı	Yoğunluk	Toplam nüfus	Şehir nüfusu	Köy nüfusu	Köy nüfusunun toplam oranı
Adıyaman	35	267.288	51.463	215.825	80,75
Ağrı	22	246.961	53.420	193.541	78,37
Artvin	28	210.065	30.068	179.997	855,69
Bingöl	18	150.521	20.401	130.120	86,45
Bitlis	22	154.069	43.813	110.256	71,56
Diyarbakır	30	475.916	162.467	313.449	65,86
Elâzığ	35	322.727	106.180	216.547	67,10
Erzincan	21	258.586	57.397	201.189	77,80
Erzurum	25	628.001	152.183	475.818	75,77
Gaziantep	66	511.026	244.215	266.811	52,21
Gümüşhane	25	262.731	31.957	230.774	87,84
Hakkâri	9	83.937	14.132	69.805	83,16
Kars	33	606.313	117.363	488.950	80,64
Malatya	37	452.624	147.040	305.584	67,51
Maraş	31	438.423	105.090	333.333	76,03
Mardin	31	397.880	90.093	307.787	77,36
Muş	24	198.716	32.503	166.213	83,64
Siirt	24	264.832	75.520	189.312	71,48
Sivas	25	705.186	168.685	536.501	76,08
Tunceli	20	154.175	23.240	130.935	84,93
Urfa	24	450.798	150.383	300.415	66,64
Van	14	266.840	60.686	206.154	77,26
T o p l a m	**27**	**7.507.615**	**1.938.299**	**5.569.316**	**74.19**

T A B L O : III

1966 yılı bakliyat ekim ve üretimi

Ürünler	İl	Ekim (hektar)	Türkiye ekiminde %	Üretim ton	Türkiye üretiminde %	Bölge verimi hek/kg	Ülke verimi hek/kg
Bakla	2	389	10,1	564	10,3	1060	1229
Mercimek	21	64.775	64,8	68.787	68,8	1060	1000
Nohut	17	16.691	20,0	17.845	20,0	1060	1072
K. Fasulye	19	23.264	21,1	36.953	27,4	1582	1227
Burçak	11	23,749	26,3	25.565	28,2	1008	1011
Fiğ	9	22.403	19,5	21.946	20,3	980	939
T o p l a m		151.271	27,2	171.660	29,1		

c) **Sanayi bitkileri :** Doğu bölgesi, sanayi bitkileri üretimi bakımından bir gerilik göstermektedir. Gerek hektar başına verim, gerekse Türkiye ekiminde ve üretiminde yeri bakımından sonuç aynıdır.

Bölgede, 1966 yılında, afyon, anason, ayçiçeği tarımı yapılmamıştır. Öbür ürünlerin de bütün bölgede ekilmediği, il sayılarının incelenmesinden anlaşılmaktadır. Tütün, keten ve kenevir gibi ürünlerin ise önemli yeri bulunmamaktadır. Ketenin yalnız tohumu için ekildiği, lifilerinden yararlanılmadığı IV Sayılı Tabloda görülmektedir. Bu tablo, sanayi bitkilerinin durumunu karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktadır.

ç) **Bostan ürünleri :** Soğan, sarmısak, kavun ve karpuz gibi bostan ürünleri bakımından bölgenin bir önemi bulunmadığı V Sayılı Tablodan anlaşılmaktadı. Diyarbakır gibi karpuzları ile ün yapmış bir ekim alanı olduğu halde, Türkiye ortalamasının altında bir durum görülmekte ve hektar başına verim de düşük bulunmaktadır.

T A B L O : V

Bölgede 1966 yılı soğan, sarmısak ve bostan ekim ve üretimi

Ürünler	İl	Türkiye ekimine oranı %	Türkiye üretimine oranı %	Ülke verimi hek/kg	Ülke verimi hek/kg
Soğan	18	15,7	13,2	6.844	8.246
Sarmısak	5	7,8	8,5	6.100	3.800
Kavun - karpuz	18	17,7	16,9	14.000	17.500

d) **Meyvecilik :** Bölge, meyvecilik bakımından da elverişli durumda değildir. Kaysı ve yaş üzüm dışında, bölgenin ve hattâ ülkemizin en önemli ürünü antepfıstığıdır. Adıyaman, Gaziantep, Maraş, Siirt ve Urfa illeri fıstık yönünden elverişli durumdadır. Bu iller dışında ise önemsiz bir üretim görülmektedir. Beş ilimiz dışındaki illerin antepfıstığı üretimi ancak 194 tondur. Halbuki, toplam üretimin 1500 ton olduğu (1966 yılı) VI Sayılı Tabloda görülmektedir. İstatistiklere göre, ağaç sayısında artış vardır. 1964 yılındaki ağaç sayısı toplamı 10.500.000 iken 1965 de bu rakam 10.750.000 ve 1966 da ise 11.220.000 olmuştur. Bu artışa paralel olarak, beş ilin dışındaki illerdeki antepfıstığı araç sayısı da artmaktadır; 1964 yılındaki 175.000 ağacın 1965 de 288.000 ve 1966 da 347.940 olduğu anlaşılmıştır.

T A B L O : IV

1966 yılı sanayi bitkileri durumu

Ürünler	İl	Ekilen hektar	Ülkeye oranı %	Üretim ton	Ülkeye oranı %	Bölge verimi hek/kg	Ülke verimi hek/kg
Pancar	16	24.447	15,9	607.195	13,9	24.910	28.855
Patates	21	22.728	14,9	268.649	15,4	11.834	11.667
Tütün	7	3.712	1,3	4.689	2,9	129	576
Kenevir	2	1.583	15,8	2.075	20,7	1.300	1.000
Kenevir tohum	2	1.583	15,8	122	3,5	79	350
Keten tohum	3	465	2,9	275	2,4	590	637
Pamuk tohum	7	49.692	6,9	35.387	5,7	712	858
Pamuk lif	7	49.692	6,9	22.117	5.9	444	537
Susam	7	1.661	3,0	1.510	4,7	909	593
Toplam		104.288		942.019			

TABLO : VI

1966 yılında meyve ağaçları sayısı ve meyve üretimi

Meyveler	İl	Ağaç sayısı	Ülkedeki sayıya %	Meyve üretimi ton	Ülkeye oranı %	Bölge ağaç verimi	Ülke verimi
Elma	22	1.735.353	8,6	20,808	4,7	11	22
Kayısı	14	1.441.531	42,6	4.789	26,9	3	5
Şeftali	10	265.070	4,9	2.090	3,2	7	12
Yaş üzüm	12	283.782	34,1	1.200.183	38,7	4890	3784
İncir	8	616.313	9,1	8.617	4,0	13	33
Fındık	1	982.350	0,4	1.905	1,0	2	1
Limon	1			2			60
Portakal	1	3	0,04	34	0,01	11	42
Mandalina	1	17	0,8	330	0,06	19	74
Zeytin	4	5.203.600	9,0	81.852	9,0	14	12
Antep fıstığı	5	10.972.060	96,8	14.806	98,6	1	1
Toplam		**21.408.079**		**1.335.416**			

Zeytin de güney doğu illerinde (Gaziantep, Maraş, Mardin ve Urfa) görülmektedir. Buna karşılık Artvin'de limon, portakal ve fındık üretimine rastlanmaktadır. İncir ise güney bölgesinde (Adıyaman, Artvin, Diyarbakır, Gaziantep, Maraş, Mardin, Siirt ve Urfa) yetişmekte, fakat elma bütün illere yayılmış bulunmaktadır. Yaş üzüm de oldukça yaygın durumdadır. Çay üretiminin ise henüz Artvin iline uzanamadığı anlaşılmaktadır.

2. Hayvancılık ve hayvansal ürünler :

Doğu Anadolu'nun, özellikle kuzey ve doğu bölümleri hayvancılık yönünden bir yoğunluk gösterir. Koyun kıl keçisi, sığır, manda gibi etinden ve sütünden yararlanılan hayvanlar yanında katır ve eşek gibi taşıma işlerinde kullanılan hayvanlarda da yoğunluk vardır. Bunların sayı bakımından bütün yurttaki hayvan sayısına oranı % 25 - 40 arasında değişir. Tiftik, deve ve at sayısı ise % 25 in altındadır (Bak: Tablo VII).

Hayvansal üünlerden süt, et, yapağı - kıl, deri çok değişiklik göstermektedir. En çok sütün, kılın, etin ve derinin kılkeçisinden elde edildiği anlaşılmaktadır. Demek oluyor ki, bu bölgede, kılkeçisi yerli halkın et ve süt ihtiyacını karşılamada işe yaramaktadır. Öbür hayvanların et ve deri üretimindeki oranlarının düşüklüğü, bunların kesim için başka bölgelere gönderildiğini ortaya koymaktadır.

TABLO : VII

1966 yılı hayvan sayısı

Hayvanlar	İl	Toplam sayı	Genel sayıda yeri %	Sağılan sayı	Genel sağılanda yeri %
Koyun	22	13.002.160	37,8	5.716.480	33,6
Kılkeçisi	22	6.125.750	39,4	2.955.810	40,0
Tiftik keçisi	4	514.750	9,1	236.280	13,9
Sığır	22	5.440.150	39,5	1.648.370	37,2
Manda	22	324.590	25,9	87.140	24,0
Deve	4	6.900	16,0		
At	22	282.390	23,4		
Katır	22	91.260	38,3		
Eşek	22	449.700	27,9		
Toplam		**26.237.650**		**10.644.080**	

Süt üretiminde durum değişiktir ve üretim oranı öbür bölgelere göre önemlidir. Yapağı ve keçi kılı (tiftik hariç) da bu yönden üzerinde durulmağa değer miktardadır.

Süt, genellikle, peynir yapımında kullanılmaktadır. Doğu bölgesinde üretilen sütlerin batıdaki büyük tüketim merkezlerine gönderilmesi, bugün için, mümkün değildir. Beyaz peynir (tulum peyniri dahil) ve kaşar peyniri yapımı başta gelir bu bölgede. Bazı kesimlerde yağ da yapılmaktadır. Hayvansal ürünlerden ham maddelerin üretim durumu VIIII Sayılı Tabloda görülmektedir.

T A B L O : VIII

1966 yılı hayvansal ham ürünler üretimi

Hayvan cinsi	Süt ton	Ülke üreminde %	Yapağı kıl ton	Ülke üreminde %	Et ton	%	Deri bin tane
Koyun	308.320	38,3	15.700	35,9	12.056	17,9	828,6
Kılkeçi	248.250	44,3	4.370	50,2	9.365	44,8	622,9
Tiftik	13.990	21,5	732	8,3	320	9,3	30,6
Sığır	1.025.190	39,6	—	—	15.313	17,3	229,0
Manda	70.460	23,3	—	—	738	7,0	6,2
Deve	—	—	—	—	26	6,5	0,2
Toplam	**1.666.210**		**20.802**		**37.826**		**1.71,78**

Bölgede kümes hayvanlarından tavuk ve hindi beslenmektedir daha çok. 1966 rakamlarına göre, bölgede 5.842.000 tavuk ve horoz bulunduğu bilinmektedir ki, Türkiyedeki mevcudun % 20,5 idir. Bu tavuklardan aynı yılda 275.593.000 yumurta alınmıştır, bu da Türkiye toplamının % 18,0 i dir.

Artvin ve Hakkâri dışında kalan 20 ilde ise 454.000 hindi beslendiği anlaşılmaktadır. Bu rakam Türkiye toplamının % 25,2 sidir.

Bölgedeki illerden üçünde (Artvin, Diyarbakır, Elâzığ) ipek böcekçiliği yapılmakta ve 1966 yılındaki rakamlara göre toplam olarak 40.660 kg koza elde edilmiş bulunmaktadır. Bu toplam, Türkiye üretiminin ancak % 3,9 udur. IX Sayılı Tabloda bu üretim rakamları gösterilmiştir.

T A B L O : IX

Bölge yaş koza üretimi (kg olarak)

İller	Yerli	Japon	Toplam
Diyarbakır	28900	3800	32700
Artvin	600	200	800
Elâzığ	7160	—	7160
Toplam	**36660**	**4000**	**40660**

Bölgede, 1966 yılında 2993 ton bal ve 264 ton balmumu elde edilmiştir. Elde edilen bal, Türkiye üretiminin % 26,2 si, balmumu ise % 24 üdür.

C. SINAÎ DURUM :

Doğu illerimizde büyük sanayi kurumlarının sayısı oldukça azdır. Küçük sanayi kurumları yönünden de öbür bölgelere göre bir fazlalık vardır diyemeyiz. Büyük sanayi işletmelerinin illere göre dağılımı X Sayılı Tabloda gösterilmiştir.

Bu tabloya göre Adıyaman, Ağrı, Artvin, Bingöl, Gümüşhane, Hakkâri, Mardin, Muş, Tunceli, Urfa ve Van illerinde büyük işletme yoktu. 1964 Sanayi Sayımı sonuçlarından alınan bu tabloda, Artvin'deki bakır işletmesine yer verilmemiş olduğu görülmektedir. O tarihten bu yana, Van'da da bir çimenfo tabrikası kurulduğunu biliyoruz. Yeni bir çimento fabrikasının Mardin'de kuruluş hazırlıklarına başlanmıştır.

T A B L O : X

Büyük sanayi işletmelerinin illere dağılımı
(194 Sanayi Sayımına göre)

İ l l e r	Özel	Devlet	Toplam
Bitlis	—	3	3
Diyarbakır	3	3	6
Elâzığ	3	4	10
Erzincan	3	2	5
Erzurum	15	3	18
Gaziantep	39	4	43
Kars	3	—	3
Malatya	6	4	10
Maraş	6	—	6
Siirt	—	3	3
Sivas	8	3	11
Toplam	**89**	**39**	**118**
Türkiye	**2775**	**237**	**3012**

Bölgedeki devlet büyük işletmelerinin bütün devlet işletmelerine oranı % 7,9 dur. Özel sektör büyük işletmelerinin oranı ise % 3,2 dir. Bölgedeki büyük işletmeler toplamı (118 işletme) Türkiye toplamına (3012 işletme) oranı ise % 3,9 dur. Türkiye büyük işletmeleri ise küçük işletmelerinin yalnızca % 1,9 dur.

Büyük sanayi işletmelerinin çoğunun gıda sanayii alanında bulunduğu görülmektedir (50 işletme). Gaziantep (14 işletme) ve Erzurum (11 işletme) illeri bu sanayi dalında başta bulunmaktadır. Bölgede yaygın olan ikinci sanayi dalında başta bulunmaktadır. Bölgede yaygın olan ikinci sanayi dalı dokuma olup Gaziantep (15 işletme) gene baştadır. XI Sayılı Tabloda, sanayi dallarına ve illere göre dağılım görülmektedir.

İllere göre işletme sayısı bakımından Gaziantep birinci sırayı almakta; Erzurum, Sivas, Malatya ve Elâzığ bundan sonraki sıralarda bulunmaktadır.

1964 yılı Sanayi ve İşyerleri sayımı ile ilgili olan imalât sanayii sonuçlarını gösteren Devlet İstatistik Enstitüsü yayınında (Yayın No: 547), üretim rakamlarına yer verilmemiştir. Buna karşılık, işyerinde üretilen mallardan yapılan satışlar, alındığı gibi satılan mallar, başkasının malzemesi kullanılarak yapılan imalââttan sağlanan gelirler ile bakım ve onarım gelirleri

TABLO : XI

1964 Sanayi Sayımına göre büyük işletmelerin illere dağılımı

Sanayi dalı	Bitlis	Diyarbakır	Elâzığ	Erzincan	Erzurum	Gaziantep	Kars	Malatya	Maraş	Siirt	Sivas	Toplam
Gıda	—	2	4	2	11	14	2	3	5	—	7	50
İçki	—	1	1	—	—	3	—	—	—	—	—	5
Tütün - sigara	2	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	5
Dokuma	2	1	—	—	—	15	—	4	1	—	1	26
Ağaç - mantar	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Mobilya	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Matbaa	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	3
Kürk - deri	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Kauçuk	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2
Kimya	—	—	—	—	—	7	—	—	—	1	—	8
Petrol	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Metalden gay-						1	—	1	—	—	2	7
ri maddeler	—	—	2	—	1	2	—	—	—	—	—	3
Metal sanayi	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2
Madenî eşya	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	2
Taşıt	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	3
Toplam	3	6	9	5	18	43	3	10	6	3	11	118

bu tabloda verilmiştir. Bu tablodan yararlanılarak XII Sayılı Tabloda düzenlenmiştir.

TABLO : XII

İmalât hizmetleri ve katma değer

İller	Değer	Katma değer
Bitlis	23.262	10.495
Diyarbakır	31.880	13.943
Elâzığ	169.352	98.226
Erzincan	64.108	33.771
Erzurum	116.742	25.462
Gaziantep	144.448	39.157
Kars	5.363	701
Malatya	234.599	104.980
Maraş	21.215	2.115
Siirt	197.348	176.648
Sivas	121.880	28.009
Toplam	**1.130.207**	**433.507**

Bu toplam Ankara (1.284.121), İstanbul (6.660.428) ve İzmir (1.892.018) değerlerinden düşüktür. Türkiye toplamındaki (19.340.922) yeri ise % 5,8 dir. Katma değerde de durum aynıdır. Türkiye katma değerine oranı (6.635.883) ise % 6,5 dur.

1963 yılında yapılan sanayi anketine göre, bölgede, 162.131 işyeri bulunmaktadır. Bu rakamları, bölgenin sanayi yapısı hakkında bilgi vermek amaciyle XIII Sayılı Tabloda toplam olarak veriyoruz. İllere dağılım tablosunu burada veremediğimiz için üzgünüz (2).

(2) Böyle bir tablo yapılmış ise de çok yer aldığından yazıya eklenmemiştir.

TABLO : XIII

Sanayi dalı	Toplam
Gıda	15.630
İçki	1.081
Tütün, sigara	102
Dokuma	11.438
Kundura, deri	54.017
Ağaç - mantar	12.808
Mobilya	4.631
Kâğıt	402
Matbaa	1.802
Kürkçülük, dericilik	4.928
Kauçuk	927
Kimya	987
Kömür - petrol	97
Toprak, çimento	2.948
Metal	91
Madenî eşya	29.868
Makina	1.458
Elektrik makinaları	3.395
Taşıt	9.441
Çeşitli	6.080
Toplam	**162.131**

Ç. MADENLER :

Doğu bölgesi madenleri hakkında tam bir bilgi edinebilmiş değiliz. Ancak, bu bölgede petrol, demir, krom, linyit başta olmak üzere bazı zengin maden yatakları bulunduğunu biliyoruz. Bu arada fosfat yataklarına da rastlandığı söylenmiştir.

Yapılan incelemelere göre, bölgedeki demir

yataklarının rezerv durumu XIV Sayılı Tabloda gösterilmiştir (3).

Bakır rezervleri Murgul ve Ergani'de bulunmaktadır. Murgul'daki rezerv 23 milyar, Ergani'deki ise 20 milyar tondur (4).

Kromda ise bölgenin yüksek tenörlü rezervleri 11.705.000 ton, düşük tenörlü rezervleri ise 16.000.000 tondur. Türkiye toplamı ise sırasiyle 24.535.000 ve 34.750.000 ton olarak bilinmektedir (5). Buna göre, krom rezervlerinin önemli kısmı bu bölge içindedir.

Bölgede pirit (Ergani, Murgul), fluorit (Keban, Divriği, Yıldızeli), barit (Sivas, Muş), alunit (Diyarbakır), grafit (Sivas, Suşehri, Yıldızeli), amyant (Kars, Sivas, Erzurum, Ağrı), kömür (Ağrı, Bingöl, Diyarbakır, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Kars, Muş, Sivas, Siirt, Urfa ve Van), petrol (Diyarbakır, Siirt, Urfa) de bulunmaktadır. Türkiye'nin petrol istihraç edilen alanları da bu bölge içinde bulunmaktadır.

Bugünkü duruma (maalesef elimizde 1963 rakamları vardır) göre, maden istihracı ile ilgili işletmelerin bölgedeki illere dağılımı XIV Sayılı Tabloda gösterilmiştir.

T A B L O : XIV

Demir rezervleri (görünür ve muhtemel) (Ton olarak)

Bulunduğu yer	Rezerv tutarı
Bingöl - Avnik	4.000.000
Elâzığ - Avşan	1.000.000
Erzincan - Bizmişen	1.000.000
Sivas	53.000.000
Malatya	27.000.000
Toplam	**86 000.000**
Türkiye	**207.000.000**

T A B L O : XV

1963 Sayımına göre maden istihraç işyerleri sayısı

İller	Kömür	Metal	Petrol	Taş - kum	Tuz vb.
Ağrı	—	—	—	—	—
Artvin	—	1	—	—	—
Diyarbakır	1	—	—	—	—
Elâzığ	—	1	—	—	—
Erzurum	—	—	—	1	—
Gaziantep	—	—	—	1	—
Gümüşhane	—	—	—	—	4
Malatya	—	2	—	—	—
Siirt	—	—	1	—	—
Tunceli	—	—	—	—	1
Van	1	—	—	—	—
Türkiye	**63**	**55**	**5**	**97**	**60**
Toplam	**6**	**4**	**1**	**17**	**10**

Görülüyor ki, bölgede maden işletme işyerleri de, maden varlığına rağmen, oldukça azdır.

D. ENERJİ :

Doğu bölgesinde elektrik enerjisi üreten işyerleri belediyelerin ve fabrikaların elinde bulunmakta, şehir aydınlatılması ile fabikaların kendi ihtiyaçları için kullanılmaktadır.

Bilindiği, bölgede, Keban başta olmak üzere bir çok elektrik enerjisi tesisi kurulmaktadır. Keban'ın üreteceği enerji 5.871 milyon Kwh dür. Bundan başka, Pervari Bahçesaray üretim tesisi hizmete açıldığı zaman 129 milyon Kwh enerji üretebilecektir. 1968 yılı içinde Van - Erciş Hidro - elektrik Santrali de hizmete açılmıştır. 1963 anketine göre bölgede elektrik üreten işyerlerinin sayısı, XVI Sayılı Tabloda görüleceği gibi, 24 dür.

ELEKTRİK ÜRETEN İŞYERLERİ

T A B L O XVI

İller	Sayı	İller	Sayı
Ağrı	1	Malatya	1
Bingöl	1	Maraş	1
Bitlis	3	Mardin	1
Diyarbakır	2	Siirt	2
Erzincan	1	Sivas	3
Erzurum	1	Tunceli	1
Gaziantep	2	Urfa	1
Gümüşhane	1	Van	1
Kars	1		
		Toplam	24

Bölgede büyük sanayi işletmeleri tarafından üretilen elektrik enerjisi toplamı 117.383 bin Kwh dür. Bunun 11.367 bin Kwh ü tüketilmekte ve 44.566 bin Kwh ü de satılmaktadır. Buna karşılık bazı işletmelerin 38.509 Kwh elektrik satın aldığı da 1963 yılı sayım sonuçlarından anlaşılmaktadır.

E. ULAŞTIRMA

Doğu illerimizdeki ulaştırma yollarını üç kümurmak istiyoruz.

1. Demiryolları - Doğu Anadolu, batıdan gelen ve doğu sınırlarına kadar uzanan demir yolu şebekesiyle birbirine bağlanmıştır. Kuzeyde bir kol Sivas üzerinden Kars'a uzanır. Sivas'dan ayrılan bir kol Malatya'ya iner ve orada Adana'dan gelen kolla birleşerek doğuya gider ve Elâzığ'da ikiye ayrılır. Biri Tatvan'a kadar, öbürü Kurtalan'a kadar gider. Güney sınırımızı izleyen başka bir yol da Nusaybin'den Bağdad'a geçip gider. Bu yolları haritalarda kolayca izlemek mümkündür.

2. Karayolları - Son yıllarda, bölgede geniş bir kara yolu yapımı çalışması görülmektedir. Haritaya bakılınca da görüleceği gibi büyük merkezler ve iller birbirlerine her mevsimde açık olan yollarla bağlanmıştır. Yollara paralel olarak bölgede kara yolu taşımacılığı da ilerlemiştir. Karayolu taşımacılığı yapan firmaların bu bölgedeki toplamı, XVII sayılı tabloda da görüleceği gibi, 284 dür.

(3) Prof. Dr. Veli Aytekin, Doğu Anadolu'nun Kalkınmasında Maden yataklarının önemi, Doğu Anadolu Kalkınma Semineri, Ankara 1967, S. 374.

(4) Aeg, S. 375.

(5) Aeg, S. 376.

T A B L O XVIII
KARAYOLU TAŞIMACILIĞI YAPAN FİRMALAR

İller	Sayı	İller	Sayı
Adıyaman	5	Kars	14
Ağrı	8	Malatya	12
Bingöl	3	Maraş	18
Bitlis	4	Mardin	33
Diyarbakır	21	Muş	2
Elâzığ	7	Siirt	27
Erzincan	7	Tunceli	1
Erzurum	13	Urfa	39
Gaziantep	55	Van	4
Gümüşhane	8		
		Toplam	284

3.Suyolları - Bölge içinde sayılan Artvin ili ile Karadeniz kıyılarına varılmaktadır. Karadenizde işleyen yolcu ve yük gemileri Hopa'ya kadar gitmektedir. Ayrıca küçük tonajlı deniz araçları da bu kıyılarda taşıma yapmaktadır. Van gölünde de Devlet Denizyollarının vapur seferleri yapılmakta, Tatvan-Van arasında düzenli yolcu ve yük taşınmaktadır.

Bölge içinde bulunan Çoruh, Dicle ve Fırat nehirlerinde de basit araçlarla ulaşım sağlanmaktadır.

F. TİCARET VE HİZMETLER

Ticaret ve hizmetler, kapsamı oldukça geniş bir deyimdir; bakkallıktan raklâmcılığa, birberlikten otelciliğe, lokantacılıktan sinemacılığa kadar uzanır. Hatta doktor muayenehaneleri ile mühendislik ve teknik bürolar da bu kapsam içindedir. Bankacılık, sigortacılık, ile karayolu taşıma işleri de burada yer almaktadır. Bütün bu çalışma dalları ile ilgili rakam bulmak güç oldu. Bulabildiğimiz rakamları XVIII sayılı tabloda veriyoruz.

T A B L O XVIII
HİZMET İŞYERLERİNİN İLLERE DAĞILIMI
(1964 SAYIMINA GÖRE)

İller	Banka - sigorta (6)	İş hizmeti (7)	Eğlence yeri (8)	Kişisel hizmet (9)	Toplam
Adıyaman	10	29	6	173	213
Ağrı	6	21	3	201	244
Artvin	3	20	6	230	263
Bingöl	5	15	1	91	113
Bitlis	13	11	3	148	169
Diyarbakır	20	158	14	620	854
Elâzığ	13	69	4	393	499
Erzincan	13	41	2	311	366
Erzurum	25	83	11	794	909
Gaziantep	36	318	15	1130	1548
Gümüşhane	7	20	4	213	246
Hakkâri	?	2	—	38	40
Kars	12	62	11	491	594
Malatya	23	96	5	502	640
Maraş	11	36	7	471	523
Mardin	13	57	6	294	367
Muş	4	11	2	109	122
Siirt	8	21	4	233	266
Sivas	21	95	12	545	700
Tunceli	7	22	2	114	140
Urfa	15	88	13	555	694
Van	6	22	3	265	296
Toplam	271	1292	134	7906	9976
Türkiye	3086	12953	1200	62209	82585

(6) Bankalar, diğer malî kurumlar, sigortalar, emlâk büroları.

(7) Doktor ve dişçi muayenehaneleri, sair tıbbî hizmetler, avukat ve davavekili yazıhaneleri, noterler, malî müşavirlikler ve muhasebe büroları, gümrük komisyoncuları, mühendislik ve teknik hizmetler, reklâm işletmeleri, arzuhalciler.

(8) Film yapım ve dağıtımı, sinemalar, tiyatrolar, sair eğlence yerleri.

(9) Lokantalar, köfteci ve kebapcılar, tatlıcılar, meyhaneler, gazino ve kulüplerle kahvehaneler, oteller, pansiyonlar, çamaşır yıkama yerleri, berber ve güzellik salonları, fotografhaneler v.b.

Tablodaki rakamlar, Türkiye toplamında pek az yer tutmaktadır. Tablo, durum hakkında gereken bilgiyi vermektedir.

G. SONUÇ

Burada yalnızca elde edilen rakamlar verilmiş ve değerlendirmeye gidilmemiştir. Amacımız da yalnızca rakamları ortaya koymaktı. Bunların değerlendirilmesi daha geniş bir incelemeye konu olabilir. İsteyenler, bu rakamlardan istedikleri sonuçları çıkarabilirler. Biz de bunu yapmak istedik zaten.

Mesleklerin Tekâmülünde Ana Kuruluşların Rolü ve İçişleri Bakanlığı Denemesi

Ayhan AÇIKALIN
Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanı

Sosyal Tekâmül ve Meslekler :

Geçmiş yüzyıllarla kıyaslanamıyacak derecede hızlı bir devre girmiş bulunuyoruz. Tekniğin yaratıcılığıyla birlikte artan maddî dünyanın hızı, kendini beşerî yapıda da göstermekte gecikmemiştir.

Cemiyetin temelini teşkil eden organlar ile bunlara paralel sair kuruluşların bu değişmeden nasibini alacağı muhakkaktı. Nitekim, Türkiyemizde bile meslek kuruluşlarının çalışma metotları büyük değişme göstermekte ; buna uyamayanlar tabandan gelen baskılarla sarsılmakta, ihtiyaca cevap verecek şekilde tekâmüllerini tamamlayamayanlar ise yokolma veya erime tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadırlar. Bunun en yakın olumlu misâli, öğretmenler, ormancılar ve avukatlardır. Her biri yaptıkları çok ciddî çaba ve vardıkları meslek bilinci ile ana kuruluşlarına kendilerini kabul ettirerek, mesleğin problemleri üzerine eğilinmesini sağlamışlar ve bununla da yetinmeyerek daha ilersi için büyük iddialarla varlıklarını kamu oyuna kabul ettirmişlerdir. Olumsuzlara misâl olarak da, maliye ve iktisat tahsili yapan grubu gösterebiliriz. Her kendine güvenenin, tahsili ne olursa olsun kendini maliyeci ve iktisatçı saydığı bir ortamda, başlıca üç fakülte mezunlarını (Mülkiye, İktisat, Yüksek Ticaret) içine alan bu onbinlerce münevver birleşerek bir meslek teşkil etme gücünü gösteremediklerinden, diğer meslekler içinde erimek veya ilerde şekil değiştirmek durumunda kalacaklardır. Akan sosyal hayat, duranlara uzun zaman hayat hakkı tanımaz. Bu her asırda böyle olmuştur, bu hızlı dünyada bir istisna beklemek ise fazla iyimserlik olur.

İçişleri Bakanlığı Denemesi :

Bu ana kuralın ışığı altında, Türk toplumunun çok taraflı organizasyonu, İçişleri Bakanlığını tahlile tuttuğumuzda şöyle bir durumla karşılaşıyoruz :

Geri kalmış bir memleket olan Türkiyemizin, idealist ve batı kültürü ile yetişmiş idarecisini yetiştirmek üzere açılmış olan Mülkiye'den eleman alarak kuruluşunu tamamlayan İçişleri Bakanlığı, İmparatorluktan Cumhuriyete, oradan da çok partili hayata geçilmesine rağmen bir türlü kendini yenileme durumuna girememektedir. Bu yüzden hem hizmet aksamakta, hem de hakikaten birer kıymet olan mensuplarını normal bir çalışma düzenine kavuşturmak mümkün olamamaktadır.

İç güvenliğin yöneticisi olan İçişleri Bakanlığı, bu konuya gereğinden fazla zaman ayırmasına rağmen problemi hal yolunda görülmüyor. Mahallî İdarenin (belediye, özel idare ve köy) yıllardır üzerinde durulan malî ve idarî zaaf ve dertleri tetkik ve tasarı halinden ileri geçememiş durumdadır. Kaldı ki, yaraya neşteri vurmadan tedbir diye ortaya çıkarılacak hal şekillerinin dâvayı ne derecede halledeceği de belli değildir.

Türkiye'nin henüz büyük bir kısmının ilk tahsil seviyesinde bile olmadığı gerçeği karşısında; problemleri büyük kütleye intikal ettirip, çeşitli küçük hesapların düğümünü çözecek «liderlere» ve devlet organları arasında «koordinatörlere» olan ihtiyaç açıkça kendini göstermektedir. Fakat, bünyesinde bu amaçla yetiştirilmiş pek çok kıymeti barındıran Bakanlığın bu amacı gerçekleştirecek bir personel politikası olmadığı için, huzursuzluk her gün biraz daha açık hale gelmekte, iç bunalım bu kıymetlerdeki zayiatı gittikçe arttırmaktadır.

Son on yılın yarattığı plânlı ekonominin idareciye yüklediği maddî ve mânevî görev, ilk yılların romantik havası geçip Anadolunun realitesi Ankarada masa başında oturanlarca anlaşıldığı şu anda, daha belirli bir hale gelmiş bulunuyor. Ancak, bir konunun anlaşılması demek, halledilmesi demek değildir ve idareci'nin plân gereğince yapılan çabalardaki koordinatörlüğünün resmen şekillendirilmesi de bu suretle on yıllık devrenin hal yolu bekleyen problemleri arasına girmektedir.

Mesleğin personel hedef ve politikası eski alışkanlıkların ötesinde bir hal şekline bağlanamamıştır. Taşranın esas birimi olan Kaza'ları uzun yıllardır dolu görmek kimseye nasip olmamıştır. Halbuki, özlediğimiz husus, sadece, her kazaya bir kaymakamdır. Yetişenlerin ayrılmasının nedenleri üzerinde durulmadık, çareler nedenlere cevap vermedikçe özlemin giderilmesinin mümkün olamıyacağı muhakkaktır. Elân, doğru dürüst bir yolu ve aracı olmayan yere naklolan idarecinin bu nakil kararnamesinin yazın gerçekleşmesini sağlayamazsak ve kış kıyamette ev naklolmak gibi bir işkenceyi (Lider) ve (Koordinatör) dediğimiz kimse için normal muamele sayarsak; her kazada bir kaymakam göremezken merkezde de 10 - 15 kişiyi bir araştırma için dairesinden ayırmakta güçlük çekecek kadar eleman sıkıntısı çeker, fakat yine de yetişmiş kaymakamı kaçırmamak, kaçanları geri getirmek ve yenilerini kâfi miktarda yetiştirmek için gerekli tedbiri alamazsak, Devletin en önemli bir parçası olan bu teşkilâtın personel politikasından bahsedebilirmiyiz?

Bu ve bunun gibi nice eksiklikleri rahatça sayabileceğimiz muhakkaktır. Fakat, önemli olan, eksikleri saymak değil, Mülkiye Âmirleri Mesleğinin bu dev organizasyonunun aksayan noktasını bulup, mesleği günün icaplarına uydurmaktır. Yoksa hepimiz de görmekteyiz ki, zaman zaman bizim gibi düşünen çok kimseler yetkili yerlere gelmekte, ancak, düzende her hangi bir farklılık olmamaktadır. O kimselerin hüsnüniyetinden şüphe etmediğimize göre; kusuru teşkilâtın bünyesinde arayıp, tedbirleri bu yolda bulmaya mecburuz. Yoksa, ne birkaç araştırıcının ortaya çıkaracağı gerçekler tatbik sahası bulur, ne de kuruluşundan beri aktif (4) Genel Müdürlükle yetinen teşkilât mesleğe yeni birşeyler katabilir.

Sonuç :

Mesleğin asrın ve yurt gerçeklerinin icaplarına uydurulması için yenilenmesini temin edecek güçleri, (4) meslek kuruluşu ile meslekdaşların tutumlarıdır. Birkaç yıldır meslek kuruluşlarının, özel kanunla teşekkül etmiş müstakil kuruluşlar olmamalarına rağmen, meslek problemleri ve Bakanlık bünyesinin ıslahı için yaptıkları çalışmalar ümit vericidir. Bu yolda, Bakanlık Erkânı'nın gösterdiği olumlu hava ve geçen yıldan beri çalışma halinde olan Araştırma Projesi'nin kuruluşu hep memnuniyet verici hususlardır.

Fakat, memleketimizde pek çok proje hazırlandığını ve bunların hemen hepsinin kütüphanelerde bulunduğunu bilen bir nesil olarak, hazırlanan kısımların tatbike konulmasını bir an evvel beklediğimizi ifadeyi Bakanlığın hoş göreceğini umarım.

Diğer taraftan, Projenin veya Genel Müdürlüklerin hazırladığı konuların dışında kalan ve «Politika» ile hiç bir ilgisi bulunmayan «Bakanlık içi teknik prensiplerin» ve «artık ihtiyaca cevap vermediği herkesçe ittifak edilen aktif dairelerin reorganizasyonunun» hemen ele alınması mümkün bulunmaktadır. (4) Meslek Teşekkülünün bundan 11 ay evvel Bakanlık Erkânı ile vaki yemek ve sohbetinde anahatları görüşülen ve prensipte mutabık kalınan, bilâhare bir muhtıra haline getirilerek bütün ilgililere dağıtılan ve Haziran/1969 da tekrar kendileri ziyaret edilerek hatırlatılan bu «teknik konular» ve «reorganizasyon» noktalarının gerçekleşmemesi için hiç bir mâni bulunmamaktadır. Bir Millî Eğitim Bakanlığı bile (10) Genel Müdürlüğü «Mucip» lerle (48) e çıkarmış, bir ismi var Teşkilât Kanunu yok Köy İşleri veya İmar ve İskân Bakanlığı bütün teşkilâtını bu yolla kurmayı normal saymış, bir Dışişleri Bakanlığı bu yolda teşkilât güçlüklerini rahatça halletmişken; İçişleri Bakanlığının elân (köy, özel idare ve belediye) gibi üç başlı bir dev konuyu bir Mahallî İdareler Genel Müdürlüğü ile halletmede ısrarı bilmem mantıkî olur mu? Aynı şeyleri, İller İdaresi, Nüfus, hattâ Özlük İşleri için de rahatça söyleyebiliriz.

Maiyet Memurluğu staj devresinin asgarî müddet ve azamî yetişme esasına göre düzenlenerek, bu elemanlarla kazaların süratle takviyesi ile Bakanlığa ve aksaması artan Emniyet Teşkilâtına bir miktar yetişmiş eleman çekilerek problemlerin daha çabuk halline zemin hazırlanması da acil hususlardan görülmektedir. Bu arada, merkezdeki yetki devri konusunun tatbikî olarak kesin bir hal şekline bağlanması gerektiğini hatırlatmayı faydalı görmekteyiz.

Bir makale çerçevesinde, büyük kısmı belki çoğumuzun bildiği fakat bir türlü tatbik imkânı bulamadığı, mesleğin ana çıkış noktalarına işaret etmiş bulunuyoruz. İdarî Teminat v.s. problem kategorisine girecek noktalara temas edilmemiş, yukarki organizasyonun gerçekleşeceği bir ortam ve kadroda bunların hallolabileceği düşünülmüştür.

Dergimizin geçen sayısında kısaca belirttiğimiz gibi, Tazminat Kanununun çıkışına sebep olan leyhteki ortam, idare mesleğinin ana problemlerinin hallinde «Yönetici Meslek Mensupları» na hem bir şans tanımakta, hem de meslek yönünden bir sorumluluk yüklemektedir. Şans, bu ortamı, onların yetki devresine isabet ettirmiştir. Meslek Teşekküllerinin son ziyaretinde kendilerinden meslekdaşlar namına tekrar rica edildiği üzere, yüzlerce «İdareci» kendilerinin icraatını, problemlerine halyolu gösterecek organizasyonun kuruluşunu beklemektedir.

İdare mesleğinin, devrin tekâmülüne uyarak hayatiyetini isbat edeceğine inanıyor; Yöneticilere, meslekdaşlar adına enerji, azim ve başarı diliyoruz.

Mülkiyeli Bir Sanatcı

MEHMET ÇINARLI

Son günlerde yeni bir şiir kitabı yayımlayan Mehmet Çınarlı, 1925 yılında Ermenak'da doğmuştur. İlkokulu orada okuduktan sonra orta öğrenimini Konya'da ve lise öğrenimini de Antalya'da yapmıştır. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdiği 1948 yılında Maliye Bakanlığına stajyer olarak girmiş ve bu Bakanlığın Bütçe ve Malî Kontrol Genel Müdürlüğünde mümeyyiz, kontrolör, şube müdürü olarak çalışmıştır. 1960 yılında Genel Müdür Yardımcılığına atanan Çınarlı, 1964 yılında Maliye Tetkik Kurulu Üyesi olmuştur. 1967 yılında ise, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Sayıştay Üyeliğine seçilmiştir. Evli ve iki kızı bulunan Çınarlı, şimdi bu görevde bulunmaktadır.

Maliye Bakanlığında çalıştığı yıllarda Maliye Meslek Okulu'nda «masraf kanunları» dersini okutmuş ve bu arada, 1966 yılında, **«Personel Kanunu'nun Malî Hükümleri»** adlı kitabını yayımlamıştır. 1961 yılında, (AID) tarafından ABD ne gönderilen Çınarlı, yedi buçuk ay kaldığı bu ülkenin çeşitli eyaletlerinde mesleğiyle ilgili incelemelerde bulunmuştur.

1942 yılından bu yana çeşitli dergilerde şiir ve yazılar yayımlayan Çınarlı, Hisar dergisinin kurucularından ve devamlı yazarlarındandır. Uzun süre, bu derginin sorumlu yönetmenliğini de yapmıştır. Derginin ikinci kez yayım hayatına çıkmasında onun emeği büyüktür. **(Bilindiği gibi, Hisar 1950 yılında yayın hayatına başlamış ve 1957 yılında yayınına son vermiştir. 1964 yılı başından bu yana yeniden, düzenli ve sürekli olarak yayımlanmaktadır).**

Çınarlı, yazdığı şiirlerinden bir bölüğünü 1958 yılında **Güneş Rengi Kadehlerle** adlı bir kitapta toplamıştı. O tarihten sonra yazdığı şiirlerini ise, 1969 yılında, **Gerçek Hayali Aştı** adlı kitabında toplamıştır. Çınarlı, eski şiire bağlı bir sanatçıdır. Şiirlerinde aruz ölçüsünü kullandığı gibi, eski şiirimizin kalıplarını da kullanmaktadır. O, Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar şiirine yakın düşen bir şiir anlayışı içindedir. Divan şiirimizi iyi bilir. Şiirin bir oyun olmadığı, bir sanat, gerçek bir sanat olduğu görüşündedir. Moda akımlara karşıdır. Türk şiirinin eski şiire dayalı olarak gelişeceğini kanısındadır. Yazılarında aşırılıklara karşı çıkmaktadır. Yapma ve şişirme sanatçılara karşıdır. Son kitabındaki bazı taşlamalarında da bu karşı çıkma durumu görülmektedir. Bu kitabındaki şiirlerden birinde şunları söyler :

Bahtsız ölümlerden tanrıcıklar yaratır;
Baykuşların sesini ezan sanırsınız.
Şiirin ölümsüz, yüce, soylu sesini duymaz;
Günün çığırtkanını ozan sanırsınız.

Çınarlı, Hisar dergisinde yayımlanan yazılarında da bu görüşleri savunur. Takma adlarla yazdığı yazılarında daha sert çıkışlar yapar. Edebiyatımızın çeşitli sorunları üzerinde yazdığı yazılarının gerçekten değerli olduğunu söyleyebiliriz. Öyle sanıyoruz ki, Çınarlı, yakında bu yazılarından seçmeler yapıp bir kitap yayımlacaktır. Son kitabının arka kapağında, «çoğu Hisar dergisinde çıkan makale, deneme ve eleştirmelerini de yakında kitap haline getirecektir.» denilmektedir.

Çınarlı'nın şiiri, duyguların düşünce menşurundan da geçirilmesi ile yazılmış bir şiirdir. Aşırı duygulanmalar böylece aklın süzgecinden geçirilerek verilir bize. Onun için, onun şiiri zaman zaman bizi duygulandırdığı gibi, düşündürür de. Aşk, özlem, yurt şiirleri yanında toplumsal taşlamaları da vardır.

Güzel Türkçemiz

Ahmet ERDOĞDU
Danıştay 2. Daire Başkanı

1910 larda İstanbul'da (Türk Derneği) adında bir dernek kurulmuştu. O yıl, Akçuraoğlu Yusuf Bey'in yayın müdürlüğünü yaptığı (Türk Yurdu) dergisi çıktı. Bu dergide türkçe, yeni bir güç, bambaşka bir anlayışla savunulmaya, arap, acem ve fransızca sözcüklerin baskısından kurtarılmaya çalışılıyordu. Bu akım sadece, dilini, yurdunu seven bilinçli Türk ve sanat adamlarımızın çabalariyle ağır bir aşamada yürüyordu. Bundan 18 yıl sonra, büyük Atatürk'ün, 1928 de yaptığı harf devrimi ve bu devrimin gerçeklerini, nedenlerini hazırladığı, başka bir deyimle, zorladığı dil devrimine başlanıncayadek, dil üzerindeki çalışmalar, yazarların kişisel yöntemleriyle yürütüle geldi. O sıralarda (Türk Yurdu) dergisinde Ömer Seyfettin (...... «osmanlılık» bir devlettir. Aslâ bir milliyet değildir. Osmanlılık bir milliyet olmayınca tabiî, osmanlıca diye bir lisan da olamaz) diyordu (1). Ömer Seyfettinin 59 yıl öncesine ufacık bir katkıda bulunmak için bu ünlü sanatçımızın yazısının başlığını, ben de olduğu gibi aldım.

Yıl 1942, (Millet) dergisinde bir yazı daha yayınlandı. Başlık (Türkçemiz). Yazan : Remzi Oğuz Arık. Remzi Oğuz Arık da bu konuda şöyle diyordu :

[Türk dilinin başına gelenler tarihimizin kaderine ne kadar benzer. Orhun ve Turfan yazılarından, Uygur yazısından, türlü türlü başka elifbelerden, türlü türlü başka lehçelerden, Göktürkçe veya Doğu Türkçesinden (Uygurcadan, Kırgızca ve Başkırtçadan, Çağataycadan), Batı Türkçesinden (Oğuzcadan, Türkmen lehçelerinden), Orhun kitabelerinden, Turfan ve Yeniçay vesikalarından, Oğuznâmeden ve Dede Korkut kitabından, Kutadkubilik'ten, Hibet-ül Hakayık'tan, Divanı Hikmet'ten, Bakırgan kitabından, Codex Cumanicus'dan, Nevai'nin külliyâtından gelip geçiniz, Müslümanlıktan önce türkçenin yarattıklarını, (Bay-ü-gedâ) herkese ait bulabiliyoruz... Görülüyor ki, Türkçemiz, Türklüğün o geniş, o çok dinamik yaşamasının gereklerine uygun bir tesirler manzumesi ağına sarılmıştı.

Bizi şimdi asıl şaşırtan ve hayran eden şey, Türkçenin bu eşsiz üstünlükler, rakipler arasında ortadan silinmemiş olması, bugün elimize, karşımıza tam bir millet dili halinde çıkması ve hele bize en ileri milletlerin ifade vasıtası haline gelecek imkânlardan tek şey yitirmemiş bir halde erişmesidir. Arap, acem, rum dilleri her bakımdan üstün siperleri ele geçirdiği, türkçeyi bizzat türkçenin hükümdarları ve hükûmetleri içinde kuyu kazdığı halde, Anadolu'da Türklerin olduğu gibi türkçenin de bütün canlılığı ile yaşamasını önleyememişlerdir.]

Bir Olay...

Remzi Oğuz Arık'ın 27 yıl önce yayımlanan yazısındaki gerçek, bana şuracıkta bir anımı açıklamaya zorladı. Bir kaç ay önce Danıştay yapısının II nci katından yere inerken asansöre bindim. Benimle birlikte iki köylü yurttaşım da bindiler. Her ikisinin havasında, güzel Anadolu burbu burcu esiyordu. Birbiriyle şöyle konuştular :

— Hangi düğmeye basacayık Ula?
— Dabana bas, dabana.
— Daban hangi düğme?

O sırada ben yurttaşımın asansör düğmesinde Arabın (zemin) sözcüğünü belirten (Z) ye bastım ve indik. Yurttaşım (zemin) demiyor (taban) diyor. Oysa ben Arabın (zemini)ni kullanmakta direniyorum. Asansöre (Zemin) yerine (Taban) yazamıyorum, onu bayağı bulanlar da ayrı... Bundan başka (Zemin) i atalım Türkçede güzelim karşılığı olan (taban) ı alalım dediniz mi size bugün çıkarcılar, tutucu ve gericiler (komünist) diyorlar. Çok ucuz ve kolay bir saldırı, baskı amacına elverişli bir düzenciliktir bu.

(1) Dil Tartışmaları, H. Rıdvan Çongur, sayfa : 9 - 10.

Bu iki köylünün bu türlü konuşmaları bana bir çok gerçekleri yeniden düşündürdü. Türkçeye sahip olan, Türkçeyi konuşan, Türkçeyi yabancı ulusların sözcüklerinin altında ezilmek ve onlara yenilmekten koruyan yurttaşımdır. Divan Edebiyatı ve onun dili, Osmanlıca ve onun dili, Anadoludaki Türk çocuklarına sırtını dönmüş, Türkün olmıyan sözcüklerin karıştırılması ile Osmanlıca adı altında bir uydurma dil, bir yamalı bohça ortaya çıkarılmıştır. Bunun tek sorumlusu (aydın) adını verdiğimiz kişilerdir. Bir din devleti olmanın, devlet yönetimindeki biçim, kutsal kitabımızın Arapça olmasından gelme etkileri ikinci aşamada saymak gerekir. Türk diline düşmanlık eden Osmanlı Devletinin aydınları olmuş ve oradan ta bugünedek gelen alışkanlık bugün bile aydın geçinen kimi kişileri aynı yolda yürümeye sürüklemiş ; bu gibiler Türk dilinin yabancı sözcüklerin baskısından kurtulmasına karşı bir kara çalı gibi dikilmişlerdir. Oysa, bu konuda asıl aydın kişiler, uyanık Türkler, Anadolu çocuklarıdır. Edirneden Karsa, Toroslardan Ilgazlara dek uzanan yurdumuzun gerçek sahipleri işte onlardır. Yurdu tehlikede görünce düşmana karşı silâhına nasıl sarılmasını bilmişse, dilini de yabancı dillerin boyunduruğuna girmekten kurtarmak için vargücü ile direnmiştir. Aydın dediğimiz bir takım kişiler, çevresine bilgiçlik satmak, caka yapmak için söylediği bir cümlenin içine arapça, farsça, fransızca sözcükler katmayı üstünlük sanmışlardır. Bu türlü kişiler, güzel türkçenin dün de bugün de düşmanlarıdır.

Kaldığı yerden...

Mülkiyeliler Birliği Dergisinin 1968 yılı 13 üncü sayısında yayımlanan (Türk Dil Devrimi) başlıklı yazımda, Türk dilinin gelişme ve özleşmesine karşı duran kişilerin, ileri sürdükleri konuları ve bunların gerçeğe uygunluk aşaması bakımından incelenmesini başka bir yazıya bırakmanın uygun olacağını belirtmiştim (2). Şimdi konuya kaldığı yerden başlıyacağım. Türk Dilinin özleşmesine karşı duranların ileri sürmeleri toplu olarak şunlardır :

a — Ana baba ile çocukları anlaşamaz oldu.
b — Yaşayan dile dokunulamaz.
c — Dili bozuyorlar.
d — Yeni sözcükler uydurmadır.
e — Sayıları onbinler ölçüsünde kelime, dilimizin başka dillerden fethettiği sözlerdir.
f — Dil Devrimi, Atatürk'ten sonra soysuzlaştırıldı.
g — Atatürk, dili özleştirmekten vazgeçmişti.
i — Dilimiz fakirleşti.
j — Yeni sözcükler çirkindir.
k — İşlek olmıyan eklerle yeni sözcük türetilemez.
l — Yabancı kelimeler altında anlam ayrılıkları kayboldu.
m — Dilde tasfiyecilik, ırkçılık yapılıyor.
n — Dil işine, dil bilginlerinden başkası karışmamalı.
o — Dil Kurumu ilmî bir kuruluş değildir.
ö — Dili devlet zoru ile değiştirmek istiyorlar.
p — Dile müdahale edilemez; o, yolunu kendi kendine bulur.
r — Dilde devrim olmaz, dil yavaş yavaş gelişir (2).

Bu ileri sürmelerin ne denli yersiz olduğunu sıra ile karşılayalım.

a — Ana baba ile çocukların anlaşamamaları, iki ayrı kuşak olmanın, eski ve yeni olmanın ortaya koyduğu bir sorundur. Bu, yalnız bizde değil, dünyanın her yerinde de böyledir. Her dil, sürekli olarak, çağına, karşıladığı ihtiyaçlara, uygarlığın ileri aşamalara varmasına uymak zorunluğu ile değişir durur. Her dildeki sözcükler, dıvardaki taşlar gibi yerinde duramazlar. Onlar yön, anlam, biçim değiştirirler ve böylece dil sürekli bir gelişme ve değişme içindedir. Bu değişmeyi istemeyen kişiler ;

1 — Tenbellerdir.
2 — Osmanlıca tiryakileridir, Osmanlıcaya yapışıp kalmış olanlardır.
3 — Alışkanlıklardan kurtulamayanlardır.

1 — Tenbeller :

Konuşma ve yazı dili değiştikçe tenbeller, yeni terim ve sözcükleri öğrenmek istemezler. Bu tenbellikleri yüzünden yeni kuşağın yeni gelişmelerine karşı çıkarlar. Oysa bugün, yazı ve konuşma dilimizin anlaşılamıyacak biçimde değiştiği de yoktur. Her devrimde olduğu gibi, dil devriminde de sözcükler, yurttaşlar arasına yayıldıkça, halkça benimsendikçe ulusun malı olur. Bunu artık yıkmaya hiç kimsenin gücü de yetmez.

Tenbel ana baba, çok eskiden öğrendikleri (Ahz-i malûmat etmek) yerine (bilgi edinmek) terimini öğrenmek istemez. (Bilgi edinmek) terimini eski alışkanlıklarına göre ana baba küçümser, onun (ahz-i malûmat etmek) terimini karşılamadığını, (bilgi edinmek) teriminin uydurma olduğunu ve (ahz-i malûmat etmek) teriminin artık iyiyen iyiye türkçeleştiğini, türkçe olmuş bir terimi bırakıp (bilgi edinmek) gibi ana babayı çocuğundan ayıran (komünist) uydurması bir sözcüğün kullanılamıyacağını çekinmeden, direne direne ileri sürer. Bu gibiler (dağılmak, dağıtma) sözcüklerinin halk dili ve pek ilkel ve yabancı sözcükler olduğunu söylerler. Halk dilinin ta divan edebiyatından başlıyan, Osmanlı devlet örgütünün de etkilediği yadırgama ve küçümseme, Osmanlıcayı yaratmış ve bizi bugünkü Türkçenin özleştirilmesi çabasına sürüklemiş ve kendine gelme ortamını gerçekleştirmiştir.

Şu yazının dizilerini okuyan genç Mülkiyeli, ana baba isen bugün, değilsen yarın, şu bir kaç

---

(2) Türk Dil Devrimi, Ahmet Erdoğdu, Mülkiyeliler Birliği Dergisi Yıl : 1968, Sayı : 13, sayfa : 27 - 29.

satırı unutma, tenbellik etme. Sen (muasır) ı öğrenmişsen çocuğunun (muasır) yerine (çağdaş) demesine kızma. Sen, büyük Atatürk'ün dil devrimi gereğine göre (muasır) sözcüğünü arapça olduğu için unut ve çocuğunun Atatürkçü (çağdaş) sözcüğünü öğren. Atatürk'ün dil devrimi senin arapça (muasır) sözcüğü yerine güzelim türkçenin (çağdaş) sözcüğünü öğrenmenle olur. Her devrim amacına göre gerekli çalışmanın gerçekleştirilmesiyle olur. Öyle ise sen, (davet etmek) yerine (çağırmak), (mesai) yerine (çalışma), (nevi) yerine (çeşit), (havali) yerine (çevre), (menfaat) yerine (çıkar), (zürra) yerine (çiftçi), (ekseriyet) yerine (çoğunluk) diyen çocuğunun çabasına uy. Bize, köprü, yol, yapı yapmak üzere çağrılan bir yabancı mühendisin ustalığını, dilde de bir yabancı uzman getirilerek yapılmasını mı istiyorsun?

Bir Fransız, bir Alman ve bir İngiliz uzmanının gelipte türkçemizi bize Atatürk'ün istediği ve gerçekleştirilmesini özlediği yolda bize öğreteceğini mi umuyorsun? Bu olmaz. Dil devrimini, sen kendi kişiliğinde ve kendin yapacaksın. Türk dilinin özleşmesine karşı çıkanlardan yılma. Arapça (hariç) yerine (dışarı), (his) yerine (duygu) dersen, bu güzelim türkçenin (dışarı) ve (duygu) sözcüklerini kullanıyor diye sana (komünist) diyeceklerden korkma. (Komünistlik) bu değildir. Bu davranışa (komünistlik) diyenler, durumu din açısından, kutsal islâm dinini, arapça sözcük ve terimlerin örtüsünde kendi çıkarlarına siyasal amaçları için kullananların yöntemidir. Oysa, onlar bir gün politikanın sonbaharına ulaşan ağaçlarının sararan yaprakları gibi yerlere dökülüp herkesçe çiğnenecеklerdir.

Kaldı ki, size yukarıda gösterdiğim türkçe sözcükleri ben Anayasamızdan aldım. 1961 Türk Anayasası, dil yönünden de Atatürk ilkelerine ulaşmağı amaç edinmiştir. Bu sözcüklerin yer aldığı Anayasa maddelerini aşağıda gösterdim. (3) Anayasaya saygı, onun ilkelerindeki derinliğe inmekle ve onun diline uymakla olur. Kamu oyuna sunularak halkın (evet) dediği bu Anayasa, sergene konup tozlanması, siyasal çıkarlara göre yön değiştirmesi için yazılmış bir belge sanılmamalıdır.

2 — Osmanlıca tiryakileri :

Geçenlerde Ankara Yenişehirde (Avni Dilligil) tiyatrosuna Danıştayın gençleri beni getirdiler. O akşam oynanan oyunun adı (Hisse-i Şayia) idi. Oyundan sonra sokağa çıktığımızda, gençler dört yanımı sardılar. Hepsinin ortaklaşa bana söyledikleri söz şu oldu. (Başkanım, oyun genellikle hoşumuza gitti. Ne var ki, Osmanlıca bir çok sözcükleri ve terimleri bir türlü anlıyamadık.). Bu sözleri söyliyenler, üniversiteyi bitirmiş ve Danıştay gibi devletin en yüksek bir hukuk ve yargı yerinde yasalarla karşı karşıya görev yapmış yetkili gençlerdi. Bu gençleri, böyle bir yakınmaya ben öğüt vermedim. Bu konuda onları ben etkilemedim. Katkısız Türk çocukları kendi kendilerine bir ülke sorununu dile getiriyorlardı.

Osmanlıca ile sarmaş dolaş olan, ondan bir türlü yakasını kurtaramayan tiryaki ana baba, artık kendine gelmeli, bu ve benzeri olaylardan ders almalıdır. Osmanlıca tiryakisi ana baba, arapça (mani) yerine türkçe (engel), (hakikat) yerine (gerçek), (mahremiyet) yerine (gizlilik), (müzakere) yerine (görüşme) yi kullanmaya çaba göstermek zorundadır. Mani, hakikat, mahremiyyet, müzakere arapçadır. Onların türkçe karşılıkları halk dilinde ve Anayasa dilinde vardır (4). Anayasamıza ilke yönünden olduğu gibi, dil yönünden de saygımız tam olmalıdır.

3 — Alışkanlıklar :

İnsanlar, alışkanlıklarını kolay kolay bırakamazlar. Atatürk'ün şapka devrimi, fesi, külâhı atıp, onların yerine uygarlığın gereği olan şapkayı giymeği sağladı. Baştaki fesi, külâhı atmak ve onların yerine şapkayı gitmek uzun süre beklemeği gerektirmeyen bir devrimdir. Harf devrimi de öyledir. Oysa, dil devrimi uzun süre çalışmayı, uğraşmayı gerektiren bir devrimdir.

Almanlar, Macarlar, Fransızlar da bu çaba içindedirler. Almanlar lâtinceden, Macarlar lâtince ve islav dilinden, Fransızlar sömürgelerinden gelen sözcüklerin baskısından dillerini kurtarma için uğraşmaktadırlar. Oralarda da bu

---

(3)	Çağdaş (muasır)	:	Anayasa	Madde	:	21, 153
	Çağırmak (davet etmek)	:	»	»	:	83, 101, 103, 124, 148
	Çalışma (mesai)	:	»	»	:	geçici madde 3
	Çeşit (nevi)	:	»	»	:	37, 131
	Çevre (havali)	:	»	»	:	115
	Çıkar (menfaat)	:	»	»	:	19
	Çiftçi (zürra)	:	»	»	:	37, 38
	Çoğunluk (ekseriyet)	:	»	»	:	84, 95, 138, 140, 1455, 155
	Dışarı (hariç)	:	»	»	:	18, 19, 24, 30, 34, 66, 79, 84, 93, 100, 114, 118, 120, 126, 131, 145, 148, 155
	Duygu (his)	:	»	»	:	19
(4)	Engel (mani)	:	»	»	:	10, 72, 80
	Gerçek (hakikat)	:	»	»	:	27
	Gizlilik (mahremiyet	:	»	»	:	15, 17
	Görüşme (müzakere)	:	»	»	:	64, 89, 90, 92, 93, 94, 104, 155

çalışma, süreli oluyor. Çünkü insanlar, alışkanlıklarından bir türlü vazgeçemiyorlar. Yaşantılarını etkileyen eğitim ve eski olayların baskısından kolaylıkla kurtulamıyorlar. Türkiyede dil devriminin sıkıntısı, öteki devrimlere oranla, bu alışkanlıkla savaşmak zorunluğundan dolayı, çabuk giderilemez. Bu güçlüğü yenmek, aydınlarımızın uyanıklığına ve Atatürk'ün bu devrimini içdenlikle benimsemelerine bağlıdır. Üstelik, aydın geçinen ve bu alışkanlığını yenemeyip de, türkçenin özleştirilmesini yeren dergi, gazete sahiplerinin kimi politikacıların boşuna direnmeleri de aldatıcı davranışları da bir başka güçlüktür. Ne var ki, bu alışkanlıklar ve bu politik direnmeler yenilecektir.

b — Yaşayan dile dokunulamaz :

Türk dilinin özleşme ve gelişmesine karşı çıkanların ikinci direnişi de işte budur. İlk önce yaşayan dili anlamak gerekir. Yaşayan dil, Osmanlıcanın, hiç değilse kırıntısının, uzayıp gitmesi midir? Yoksa oluşum içinde olan dilin, bir bilim dili düzenine ulaşması için gelişmekte olması durumu mudur?

Bu konuda da kesin bir sonuca varmak için (yaşayan dile dokunmamalı) diyenlerin, ne demek istediklerini bilmek ve açıklığa kavuşturmak gerekir. Bu savda olanların görüş ve düşünüşlerine göre yaşayan dil, dilimizde yaşamakta olan yabancı sözcüklerin türkçe sayılması demektir. Bu görüşte olanlar için, bugün dilimizde kullanılagelen yabancı sözcüklerin türkçeleştirilmesi söz konusu olamaz. Örneğin, firar, muhtelit, misil, iştirak etmek kat'i, şahıs, şahsiyet, zabıta, kaide, tesis etmek, heyet, sagivr, saadet, mektep, fevkalâde gibi sözcükler yabancı ulusların sözcükleri olmakla birlikte artık türkçeleşmişlerdir. Bunların yerine sırasiyle kaçma, karma, kat, katılmak, kesin, kişi, kişilik, kolluk, kural, kurmak, kurul, küçük, mutluluk, okul, olağanüstü sözcüklerini kullanmak olamaz. Bu türlü davranış, yaşayan dili bozmak olur. Oysa, bu savda bulunanlar, bu türkçe sözcüklerin Anayasada yer aldığını bilmezler. Bilseler de bunları kullanmak istemezler. Onlar, işlerine gelince Anayasaya sarılır, işlerine gelmedi mi Anayasanın dili konusunda yönlerini geriye çevirirler.

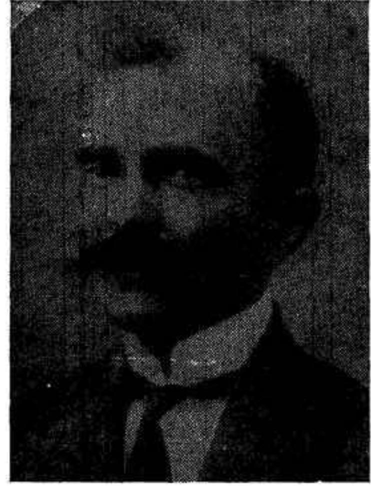
Dilimizde yaşamakta olduğu gerekçesiyle yabancı sözcüklerin türkçe sayılmaları, iki bakımdan yanlıştır :

1 — Hiç bir dil olduğu yerde kıpırdamadan duramaz, yerinde sayamaz; dil, sürekli bir oluşum içindedir. Dili, bir yerde, olduğu yerde sım sıkı bağlıyarak durdurmak kimsenin elinde değildir. Öyle ise, şu ya da bu sözcüğün bir bahçe dıvarındaki taş gibi, yerini değiştirmeyen Ilgaz dağı, Karadeniz gibi yerinde durup değişmiyeceği düşünülemez. Sözcükler, güçlerini zamanla yitirir. Sözcükler, kavramlarını yeni görüş ve düşünceleri anlatan, belirten yeni sözcüklere yerlerini bırakırlar. Sözcükler, bahar, yaz, sonbaharını yaşayıpta sararan ve sonunda yerlere dökülen ağaç yapraklarına benzerler. Orta Asyadaki Türklerin dili ile, bugün Anadolu ve Trakya'da yaşayan türklerin dili işte bundan birbirine benzemez.

2 — Yaşayan dilin sınırı yoktur. Bir günde yayımlanan gazete, dergi roman, tiyatro, tüze, bilimsel ve teknik yayınları inceleyince kolaylıkla görülür ki, bunlardan birinde kullanılan dil, ötekinin benzeri değildir. Kimi yazarlar (salâhiyettar, sene, mahrum, vatan, mükellefiyet) derler. Ötekilerde (yetkili, yıl, yoksun, yurt, yüküm) diye yazarlar. Öyle ise, bu yazarların hangisinin kullandığı dil, yaşayan dildir? Oysa, yaşayan, dili (muallim, mektep, talebe, muallim, mektep, talebe, muhacir, tayyare, intihap, namzet, mânâ) sanan ve böylece türkçenin özleşmesine karşı koyan kişiler, bugün bile (öğretmen, okul, öğrenci, göçmen, uçak, seçim, aday, anlam) sözcüklerinin yerleştiğini bilmek, öğrenmek istemezler. Oysa, boyuna bir çabadır bu.

Bu yazımla, Atatürk'ün yürütülmesini bizlere bıraktığı dil devrimine karşı gelip, Atatürk ilkelerine bağlı olduklarını gözlerimizin içine baka baka ileri sürenlerin sadece iki görüşlerini karşılamış oluyorum. Geride kalan (dili bozuyorlar, yeni sözcükler uydurmadır... ve benzeri) karşı görüşleri, yine başka bir yazımla eleştireceğim ve doğru olmadıklarını özet olarak belirteceğim. Bu yazımı okuyan Mülkiyeli dostum, şunu kesinlikle belirtmek isterim ki, bu dâvanın gerçekleştirilmesini büyük Atatürk bize bıraktı. Dilimizi, kendimizi bulacağız. Atatürk'ü ülküleriyle yaşatmak bizim görevimizdir. Atatürk, devrimler, ilerlemeler, uygarlığa ulaşmalar, ulusal çaba ve aşamalar kaynağıdır. Atatürk, oy avcılığının, politika amaçlarının kalkanı değildir. Atatürk'ün dil devrimini bizler gerçekleştireceğiz. Bunu, bir fransız, bir alman, bir ingilizin gelipte yapıvereceğini beklemek gülünçtür. Yurttaşlarımızın kullandıkları (önce) sözcüğünü gericinin, tutucunun arapça (evvel) sözcüğüne üstün tut ve konuşmalarında yazışmalarında (önce) yi seve seve kullan. Arapçanın (zemin) sözcüğü yerine yurtaşımın kullandığı (taban) sözcüğünü kullanmaya başlarsan korkma (komünist) olmazsın. Türkçe güzeldir. Türkçe, bilim ve uygarlık dili olma yolundadır. Güzel türkçemizi, Atatürk'ün izinde geliştirmek için hepimizin katkısı ve çabası zorunludur. Atatürkçülük, durmadan ilerleme ve devrimcilik demektir. Türk Dili de bu kavrayışın ışığı altında özleşecek, ilerleyecek ve gelişecektir.

Mehmet Nusret Bey

(Urfa Mutasarrıfı)

Geçen sayımızda Millî Şehit Mehmet Kemal Beyi anlatırken, I nci Cihan Savaşı başlarında İttihat ve Terakki Hükûmetinin emriyle yapılan ermeni «tehcir ve taklil» hareketinden ve savaş suçlularını cezalandırmak üzere Mondros Bırakışmasından sonra İstanbul'da kurulan Kürt Mustafa Paşa başkanlığındaki Harp Divanından etraflıca söz etmiştik. İşte emperyalistlerin uşağı Kürt Mustafa Paşa'nın kanına girdiği ikinci Mülkiyeli, Urfa Mutasarrıfı Mehmet Nusret Beydir.

Nusret Bey, 1876 yılında Yanya'da doğmuştur. «Karib-ül âlâ» dereceyle 1899 yılında Mülkiye'den mezun oldu. Fransızca ve Rumcaya hakkıyla, Arnavutçaya konuşacak kadar vakıftı. Yanya ve Konya Vilâyetinde Maiyet Memurluğu yaptıktan sonra, 1903 tarihinden itibaren sırasıyla Keskin, Tepedelen, Aydonan, Filat, Meçova, Delvine, Sur, Safet, Cesr-i Ergene, İskeçe kazaları kaymakamlıklarında bulundu. Balkan Savaşında İskeçe'nin düşman eline geçmesi üzerine 31.Ekim.1912 tarihinde İskeçe'den ayrılarak İstanbul'a geldi ve bir süre burada kaldı. 13.Nisan.1914 - 9.Ekim.1915 tarihleri arasında Bayburt Kaymakamlığı yaptıktan sonra, yöneticilikte gösterdiği başarıdan dolayı naklen ve terfian Ergani Sancağı Mutasarrıflığına getirildi. 14 Haziran 1917 tarihinde ise Urfa Mutasarrıflığına atandı.

Nusret Bey bu görevde iken, Cihan Savaşı bitti ve Mondros Bırakışması imzalandı. Anlaşmanın bir maddesine dayanarak, İngilizler yavaş yavaş güneydeki köy ve kasabalarımızı işgale başladılar. Bunun üzerine Nusret Bey Urfa'nın ileri gelenlerini toplayarak beşyüz kişilik bir millis kuvveti meydana getirdi ve bunu Urfa Jandarma Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Beyin emrine verdi. Nusret Bey elindeki imkânlar oranında işgale engel olmak istemiş, bu yüzden İngilizlerin şikâyetlerine hedef olmuştur. 24 Mart 1919 Pazar günü saat 14.00 de İngilizler Urfa'yı işgal ettiler. İşgal kumandanı Beddy, Mutasarrıf Nusret Bey'i huzuruna getirtti ve sordu :

— Bizi niçin karşılamadınız?

Nusret Bey şöyle cevap verdi :

— Siz misafir gibi gelmiş olsaydınız, sizi sancak hududunda karşılardık ; fakat işgal ordusu sıfatıyla sizi karşılayamam.

Bu olaydan sonra işine son verilip, 16.4.1919 tarihinde tutuklu olarak İstanbul'a getirildi. Bayburt Kaymakamı ve Ergani Sancağı Mutasarrıfı bulunduğu sıralarda, Ermeni «Tehcir ve taklil»inden dolayı Hurşit Paşa Harb Divanınca sorguya çekildi, fakat suçsuz olduğu anlaşıldığından hemen serbest bırakıldı. Nusret Bey, karısı ve üç çocuğu ile birlikte Erenköy'de bir eve yerleşti. Fakirlik ve sıkıntı içinde günlerini geçirmeğe başladı. Altı ay kadar sonra bir gün iki sivil polis Şaşkınbakkal'daki evine geldi ve onu tutuklayarak Bekirağa Bölüğü'ne götürdüler. Nusret Bey neye uğradığını, niçin alınıp götürüldüğünü bir türlü anlıyamamıştı. Aylarca sonra Kürt Mustafa Paşa Divanında sorguya çekilince rahat bir nefes aldı. Zira onu yine ermeni «tehcir ve taklili» işinden sorguya çekiyorlardı. Oysa o, bu suçtan bir süre önce beraat etmişti. Hiç bir suçu ve kusuru bulunmadığına göre, nasıl olsa gene beraat ederdi. Gelgelelim o karanlık günlerde, böyle yapılan hesaplar pek doğru çıkmıyordu. Muhakeme uzadıkça uzadı. 10 - 12 yaşında çocuklar aleyhinde tanık olarak dinleniyordu. Nusret Bey anlamıştı ki herne pahasına olursa olsun Nemrud Mustafa Paşa kellesini istiyordu. Muhakeme sırasında sonuna kadar kendini savundu, fakat faydasız. Nusret Bey gibi bir kahramanı ve namuslu bir idareciyi asmağa peşin olarak karar vermişlerdi bir kere. Nitekim öyle oldu.

Kürt Mustafa Paşa başkanlığındaki Harp Divanı tarafından 20 Temmuz 1920 tarihinde idamına karar verildi. Hüküm, 4 - 5 Ağustos (1920) gecesi Beyazıt Meydanında yerine getirildi. Nusret Bey, karısı Hayriye Hanıma yazdığı veda mektubunda şöyle diyordu : «Vasiyetnamemi biradere verdim. Senin için cüzdanıma bir vedaname yazdım.

Elveda karıcığım!... Seni tahayyül ederek öleceğim, Müslümanız Elhamdülillâh, Ahrette buluşuruz. Allah için çocukları iyi terbiye et. Sabırlı ve mütehammil oldu. Bil ki, kocan mücrim değil, masum ve şehittir. Allah zalimleri kahretsin, milletimize zeval vermesin.»

Nusret Beyin dul ve yetimlerine, hidemat-ı vataniye tertibinden, 25 Aralık 1337 (1921) tarihli kanunla T.B.M.M. ce 1000 kuruş maaş tahsis edilmiştir.

Nusret Beyin biraderine yazdığı vasiyetname şöyledir :

«Kardeşim,

Bugün hayatımın son dakikalarını yaşıyorum, vicdanım katiyyen muazzap değildir. **Hayatımda vatana ve millete hizmetten gayrı gayem yoktu. Onu elhamdülillah, sıtkı selâmetle ifa ettim.** Bana isnad olunan ceraimin hiç birisinin faili değilim, masum ve bîgünahım, garaza kurban oluyorum, Mustafa Paşa garazını bugün de gösterdi. İzzettin tafsilâtıyla anlatsın. Küçük çocuklarımı ve zevcemi yalnız ve pek fakir olarak bırakıyorum. Beş gün sonra yiyecekleri bile olmayacaktır. Allah aşkına sokaklarda bırakma, valdesi çocukların terbiyesine baksın, **babaları mücrim değil, şehittir.** İşte son nefesimde, hiçbir şeyden korkmayarak, vicdanımdan şüyu eden şu ifadatımı sana iblâğ ediyorum. **Vatanım yaşasın, elbet birgün gelir, intikamımı alır.** Masumların ahı büyüktür.

Bir masumun kanıyla oynayan şu Mustafa Paşanın hıyanetkârane hareketleri, şu dünyada kendisine kalacak mı? Sabır tavsiye eder ve aileme sefalet çektirmemenizi rica ederim. Bilirim, senin de halin müsait değildir. Fakat ne yapayım, senden başka kimsem yok. Elveda kardeşim, hakkınızı helâl ediniz.

2 Ağustos 1936
Pazartesi

3 Ağustos 1336/Saat 8

Kardeşim Cevdet Bey,

Mürettep ve musanna bir takım ceraime istinaden hakkımda hükmü idam lahik olduğu ve infazını temin için Mustafa Paşanın bizzat çalışmakta olduğunu gördüm ve işittim. Vicdanım katiyyen azap hissetmiyor. Çünkü bîgünahım, masumum, meğer muazzap onlar, alçak onlar imiş, elhamdülillah alçaklık etmedim. Namusu istikameti vicdanımı daima muhafaza ettim. Cemal Bey ve Mustafa Paşa ile ermenilerin tertip eyledikleri şu ceraimden hiçbirinin faili değilim, bundan emin olabilirsiniz. Siz bana kardeşlik değil, pederlik ettiniz. Mahfuzen getirilip ertesi günü tahliye olduğum zaman da söylediğim gibi tekrar temin ederim ki, faili değilim. **Orduya ve binaenaleyh vatanıma hidematı fevkalâdeme binaen vaki olan terfilerim, nişan alışlarım, bu adamları beni fırkacı zannıyla hakkımda şu ermeni meselesini icadına sebebiyet verdi.** İşte benden fırka intikamını şu suretle bîgayrıhak alıyorlar... Allah adili mutlaktır. Elbet birgün onlar da gazaba duçar olurlar.

3 Ağustos 1336 Salı

Bugün de vicdanım pek müsterihtir. Yalnız ailemin âtiyen duçar olacağı, sefaletten cidden çok müteessirim. Onun için ailemin çocuklarla beraber Yanya'ya gitmelerini münasip görüyorum. Parasız dört nüfusa bakamıyacaksınız. Çocukların tahsilini temin edemiyeceksiniz. Binaenaleyh Yanya'ya gitmelidirler. Yanya'da Alyans İzrailit Mektebi var, oraya versinler· mümkün ise ve valdesinin muvafakatı tamı olursa Maz-

lum'u Galatasaray Sultanisine verilmek şartıyla İrfan'ın yanında bırakabilir. **Şu ahval dolayısıyla ben dünya denilen darülfelâketinde bir gün olsun rahat yüzü görmedim. Daima parasız, hicret üstüne hicret ve sefalet üstüne sefalet gördüm.** Bari çocuklarımın teessüratını tahfif için ellerinizden ne gelirse diriğ etmeyiniz ki, onlar olsun bir rahat görsünler. İzzettin Bey, hisseden bir mikdarını Hayriye'ye veriyormuş ve aileme bakacağını vadediyor. Allah ondan razı olsun. Bugünkü Vakit Gazetesinde okudum. Mustafa, kanımı dökmekle lezzet aldığını müftehiren ilân ediyor. Allahım.. İntikamımı sen al...

İradeyi istihsal için dün Saraya gitmiş, sarayda Dahiliye Nazırı Cemâl Beyi görmüş... Ne garip tesadüf... Ben bu adamlara bir fenalık yapmadım. Fakat pek yanlış ve şeni bir harekette bulunduklarının farkında değil gafiller...

MİLLETİM, VATANIM YAŞASIN, ELBET VE ELBET BENİM GİBİ MAĞDUR MASUMUN İNTİKAMINI ARAYACAK ADİL BİR KUVVET ZUHUR EDECEKTİR. Ona iman ederek terki dünya ediyorum. Allahım, aileme ve çocuklarıma sen acı.

Kardeşin
Nusret»

Kalkınma Yardımlarının Genişletilmesine Dair Plânlama

Derleyen
Z. Selçuk MARUFLU

OECD'nin Kalkınma için Yardım Komitesine dahil üyelerden bazıları, gelecek yıllardaki kalkınma yardımını arttırmak ve % 1 lik hedefe (1) varabilmek gayesiyle geniş kapsamlı plânlar hazırlarken bir yandan da amaçlarını kesin olarak tesbit etmişlerdir.

Kalkınma için Yardım Komitesi 1960 yılında kurulduğu zaman, Batının endüstriyel ülkelerinden gelişen ülkelere yapılan yardımın % 80 ninden fazlası 3 ülkeden, Amerika Birleşik D., Fransa ve İngiltere tarafından yapılmakta idi.

Yardım kaynaklarının bu şekilde toplanması gelecek yıllara artacağı sanılan 2 akımın neticesinde yavaş yavaş azalmaktadır. Bugün, Amerikan, Fransız ve İngiliz yardımı 1961 deki seviyesini bulmuştur. Ancak, bu ülkelerin yardım miktarında herhangi bir artış kaydedecekleri ilerisi için şüphelidir: Diğer taraftan, son yıllarda özellikle 7-8 kadar başka memleket tarafından bu konuda devamlı gelişmeler kaydedilmiştir.

1967 den bu yana, en faal yardım sağlayan 6 ülke, gelişen ülkelere yaptıkları yardımları arttırmak için detaylı ve kesin esaslar tesbit etmişlerdir. Bu gerçekte, gelecek yıllarda yardım oranında hızlı bir artış olacağını göstermektedir. Söz konusu ülkeler Kalkınma Yardımları Komitesinin 3 İskandinavyalı üyesidir: Hollanda, Kanada ve F. Almanyadır.

Bu 6 ülkenin her biri milli gelirlerinden tefrik ederek gelişen ülkelere tahsis ettikleri yardımların temin edildikleri kaynaklar yönünden bir hayli farklı olduklarından tesbit ettikleri hedefler birbirine benzemez.

Bir yandan Kanada, Danimarka ve Norveç milli gelirin % 1 kadar yardım etme hedefine ulaşacakları tarihi tesbit ederken, Hollanda ve Almanya gibi, gelişen ülkelere resmi ve özel olarak milli gelirlerinin % 1 nin üstünde yardım veren ülkeler de tesbit olunan esaslar, tamamen bütçe tekniği ile ilgili yardım tahsisatı miktarının ayarlanmasından ibarettir. İsveç'in amacı ise diğer ülkeler gibi gayri safi milli gelirinin % 1 i kadar yardım vermektedir, ancak bu amaca ulaşmak uzun vadede gerçekleşecektir.

Danimarka, İsveç ve Norveç'in özellik arzeden durumlarına gelince; 1967 Ocağında, Danimarka Parlamentosu milli gelirin % 1 nin yardım olarak gelişen ülkelere tahsis edilebilmesi için kısa zamanda bir plân hazırlamasını Hükümetten istemişti. 1967 de Parlamento'ya sunulan Hükümet Raporunda gelişen ülkelere yapılan resmi ve özel yardımın, milli gelirin % 1 ne 1972 - 1973 mali yılında ulaşılacağı öngörülüyordu. Net özel transferler 1972 - 73 yılında 100 D. kr. (Resmî kurdan $ 13.5 milyon) olarak hesaplanmıştı.

Plân, 1968 den 1972 ye kadar iştirak edilecek belli başlı yardım programı çeşitleri için her yılki harcama seviyesini izah etmektedir. Bunlar, Birleşmiş Milletler programlarına iştirak, Dünya Gıda Programı ve Beşeri Yardım, çok taraflı mali yardım, 2 taraflı istikraz ve teknik yardım. (Tablo I. e bakınız). Bu bilgiler, memleketin ekonomik durumunun ve yardım programlarının artışının ışığı altında her yıl gözden geçirilebilir. Mamafih, 1968 mali yılında gelişme yardımı için bütçe tahsisatları plânda gösterilenlere uymakta idi.

TABLO : I
DANİMARKA YARDIMININ GELECEKTEKİ TAHMİNİ DURUMU VE 1972 - 73 E KADAR HARCAMALAR
(Birim : 1.000.000 dolar)

	1968—1969	1969—1970	1970—1971	1971—1972	1972—1973
Birleşmiş Milletler ve diğer Beynelminel Yardım Programları	9.6	12.0	16.0	20.0	28.0
Dünya Gıda Programı ve Beşeri Yardım	3.9	4.7	5.3	6.0	7.3
Çok taraflı Mali Yardım	3.3	4.0	5.3	9.3	9.3
İki taraflı Yardım ile İstikraz	10.0	11.3	13.3	16.0	21.3
İki taraflı Teknik Yardım	8.1	11.3	13.3	15.3	18.7
Yekûn	34.9	43.3	53.3	66.6	84.6

(1) : Son zamanlarda gelişmiş ülkelerin milli gelirlerinin asgari % 1 nin gelişen ülkelere resmi yahut özel transferler şeklinde yardım olarak vermeleri milletlerarası alanda kabul edilmiştir.

TABLO: II
1970 — 1971'E KADAR İSVEÇ YARDIM TAHSİSATI ASGARÎ MİKTARI
(Birim : 1.000.000 dolar)

	Kabul edilen tahsisat 1968—69	Tahmini asgarî tahsisat 1969—70	1970—71
Çoktaraflı proglamlara	39.5	46.0	51.5
iştirak: UNDP	15.5	17.5	20.0
UNICEF	1.5	3.0	3.0
IDA	14.0	17.0	20.0
WFP	7.5	7.5	7.5
Diğer	1.0	1.0	1.0
Çok taraflı yardımlar :	55.5	63.5	75.5
istikraz	20.5	25.0	31.0
bağış	35.0	38.5	44.5
İdari ve diğer	2.5	7.0	9.0
Yekûn	97.5	116.5	136.0

1967 baharında, İsveç Parlamentosu da, Danimarka gibi Hükümetten yardım programının millî gelirin % 1 hedefine ulaşması için bir plân hazırlamasını istemişti. Mayıs 1968 de kabul edilen İsveç Plânı, Bütçe yardımı tahsisatı ve diğer resmi transferlerin (net faiz ve amortisman) gayri safi millî hasılanın % 1 ne 1974-75 yıllarında ulaşabileceğini gösteriyordu. Bu sadece resmi yardımları kapsıyordu ve hedefi diğer plânlarda olduğu gibi millî gelirin değil gayri safi millî hasılanın % 1 ne ulaşmaktı. 1974-75 de İsveç bütçesinden 370 milyon dolar az gelişmiş ülkelere kalkınma yardımı için tahsis edilecektir ve diğer bir deyimle her vergi mükelleefi İsveçli vatandaştan gelecek 7 yıl içinde gelişen ülkelere 1 1/2 milyar dolar katkıda bulunması istenecektir.

Kısacası, İsveç Plânında da yardım tahsisleri için yıllık ortalama gelişme hızı ayni Danimarka Plânında belirtildiği şekilde olacaktır. (+ % 25). UNCTAD nin hedefi ise (net resmi ve özel transferler için gayri safi millî hasılanın % 1i) 1972-73 malî yılı içinde elde edilebilecektir. Bu uzun vadeli hedefle ilgili olarak kalkınma yardımı hakkındaki 1968 Kanunu, 1968-69, 1969-70 ve 1970-71 malî yıllarında çeşitli yardımlar için asgarî tahsisatın ne olacağını ifade etmekteydi. (Tablo 2 ye bakınız).

Norveç Parlamentosu, 1968 yılı Mayısında, millî gelirinin %1 i oranında yardım verilmesi için 1973 yılını hedef olarak kabul etti. Danimarka da olduğu gibi bu hedef de net resmi ve özel yardımları kapsıyordu. Mamafih, Norveç bunu en asgarî bir rakam olarak kabul etmişti ve yavaş yavaş bütçe tahsisatının 1969-73 seneleri zarfında millî gelirin % 75 ne ulaşması isteniyordu. Yapılan son hesaplara göre şayet millî gelir 1973 de (1968 sabit fiatları üzerinden) $ 8.4 milyara ulaşırsa, yrdım tahsisatının asgarî olarak £ 63.5 milyon olması gerekiyordu ki bu da ortalama yıllık artışın % 22 oranında olduğunu gösterir.

İskandinavya ülkelerinden farklı olarak, Hollanda hali hazırda % 1 lik yardım hedefine ulaşmışdır. Mamafih, Hollanda yardımının yarısı özel sektörce sağlanır ve bütçeden yardım tahsisatı millî gelirin % 1 nden çok düşüktür. Böylece, Hollanda'da orta - vadeli yardım plânlaması sadece bütçe tahsisatlarının seviyesini göstermektedir.

1967 Kasımında, kalkınma yardımı hakkındaki bir Parlamento münazarasını müteakip, Hükümet 1971 yılına kadar yardım tahsisatını millî gelirin % 1 oranına ulaştıracağını açıkladı. Millî gelirin yılda % 6 oranında arttığı farz edilirse (sabit fiatlar üzerinden) böyle bir politika uygulandığından bütçeden yardım tahsisatı 1971 de $ 230 milyon olacaktır, ki bu da 1968 den 1971 e kadar ortalama yıllık artışın % 16 olduğunu gösterir.

İşte buna dayanarak, Eylül 1968 de her dört yıl için belli başlı yardım kategorilerine ayrılacak tahsisatların (çok taraflı yardım, 2 taraflı malî yardım, teknik yardım ve Surinam ile Hollanda Antillerine yardım - Tablo 3 de) gösterilen detaylı bir program Parlamento'ya sunulmuştu. Bununla beraber, Plân halen Parlamento tarafından kabul edilmemiştir.

Federal Almanya Cumhuriyetinde, kalkınmaya yardımda ilerleme hedefi sadece bütçe tahsisatları ile ilgilidir. 1968-72 devresi için orta - vadeli malî plânı 4 yılda İktisadi İşbirliği Bakanlığının bütçesinde % 32.4 bir artış olacağını öngörmektedir. Bu da yılda % 7.3 artış demektir.

Almanya'nın toplam yardımı yılda $ 40 milyon artış göstermektedir. Belirtilmesi gereken diğer bir husus da İktisadi İşbirliği Bakanlığının masraflarındaki artış miktarının bütün Federal Hükümet masraflarından fazla oluşudur.

TABLO: III
HOLLANDA'NIN KALKINMA İÇİN YARDIM PROGRAMI 1968 — 1971
(Birim : 1.000.000 dolar)

	1968	1969	1970	1971
Çok taraflı yardımlar	18.8	30.1	32.0	31.7
İki taraflı Malî Yardım	53.2	55.4	65.8	75.2
İki taraflı Teknik Yardım	27.2	32.0	36.4	41.3
Hollanda Antiller ve Surinam	36.7	42.1	47.7	54.5
Gelişen Ülkelere Hollanda Yardım (Malî Yrd.) Teşkilâtı	10.8	10.6	12.9	19.8
İdarî masraflar	2.0	2.3	2.8	3.0
Yeni projeler için yahut mevcut olanların genişlemesine ayrılan		1.4	1.6	3.9
	148.8	173.9	199.2	229.4
Hükümet garantileri Yatırım garantileri	PM	PM	PM	PM
Latin Amerika ile Herstelbank'a verilen	5.0	5.0	5.5	6.9

Kanada yardım gayretlerini arttırmak için henüz bir plân yapmamış olmakla beraber, 1967 de Kanada otoriteleri 1970 yılına kadar millî gelirin % 1 i oranında bir yardım seviyesine ulaşacaklarını açıkladılar. Kanada Ekonomik

Konseyinin artış hızı hakkındaki faraziyelerine göre, 1971 de bu hedefe ulaşıldığı düşünülürse, toplam resmi ve özel yardım miktarının $ 550 milyon yahut $ 500 milyon olacağı düşünülmektedir (net resmi harcamalar için). 1967 de Kanada yardımı $ 213 milyonu buluyordu. 1971 e kadar % 1 hedefe ulaşması için yılda % 24 bir artış göstermesi gerekiyordu.

Bütün bu amaçların gerçekleştirilmesi sadece gerekli bütçe kaynaklarının her yıl temin edilmesinden ziyade, söz konusu 6 ülkenin idari kapasitesi ve beşeri kaynaklarına bağlıdır. Gerek İskandinavya ülkelerinin ve gerekse Kanada'nın geçmiş yıllarda gelişen ülkelerle hiç bir özel ilişkisi olmamıştır. Hem bu sebepten hem de gelişen ülkelerde gereği gibi temsil edilemediklerinden bu ülkeler yardım verenlere nisbetle dezavantajlı bir durumdadır. Zira diğerleri yardım verdikleri ülkelerle uzun bir geçmişe sahiptirler, ayni lisanı konuşur ve bu ülkelerdeki yardım teşkilatlarını daima gereği gibi teçhizatlandırırlar.

Mamafih, orta-vadeli hedefler güden bu 6 ülke yardım gayretlerini son zamanlarda arttıranlara dahildir. (Tablo 4) Genel Kanaate göre, bazı ülkeler bilhassa Hollanda, Kanada ve İskandinavya ülkeleri yardımlarını arttırmalıdırlar. Milletlerarası 2 taraflı yardım projelerini düzenliyecek idari bir teşkilât kurulması zor olmakla beraber, Birleşmiş Milletlerin, IBRD ve IDA'nın çok taraflı yardım programlarına iştirakle de yardım miktarı arttırabilir. Halen İskandinavya ülkeleri ve Hollanda çok taraflı programlara büyük katkıda bulunmaktadır.

Bu plânların uygulanması gelişen ülkelere yapılan yardım miktarını nasıl etkiler? Sadece bütçe tahsisatında olacak bir artış bile harcamalarda ayni oranda bir artışa sebep olacaktır. Halen en istekli ülkelerden gelen yardım dahi fazla olmadığından, bu artış toplam kalkınma yardımları komitesi transferlerinde hızlı bir değişikliğe sebep olmıyacaktır.

T A B L O: IV

BAZI DAC ÜLKELERİNDEN GELİŞEN ÜLKELERE YAPILAN YARDIMDA ARTIŞ (1960 DAN 1967 E)

	Resmi Yardım	Net Özel ve Resmi Yardım Yekûnu
İsveç	+ 794 %	+ 159 %
Danimarka	+ 409 %	+ 35 %
Japonya	+ 257 %	+ 247 %
Hollanda	+ 221 %	— 9 %
Avustralya	+ 184 %	+ 209 %
Kanada	+ 183 %	+ 75 %
İtalya	+ 92 %	— 4 %
Almanya Fed. Cum.	+ 56 %	+ 82 %
Norveç	+ 53 %	+ 196 %

Belli bir tarihte % 1 hedefe ulaşacaklarını ifade eden 5 ülke (Kanada, Danimarka, Norveç, Hollanda, İsveç) sadece $ 429 milyon temin ettiler. 1967 yılında. (DAC üyelerinin resmi yardımının % 6 sı)

Bu hedefin elde edilmesi ve Federal Almanya Cumhuriyeti mali plânının uygulanması gelişen dünyaya yapılan yardımın gelecek 4 yılda ortalama $ 200 milyon kadar yıllık artış göstereceğine işaret eder. (Tablo V.)

Gene olarak diyebilirizki, OECD üyesi olan ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere yardım sağlamak konusunda müsbet gayret ve çalışmalar yer almaktadır.

T A B L O : V YARDIMI ARTTIRMA PROGRAMLARI

Memleket	Konulan hedef	Belli bir sürede tahmini artış	Tahmini Yıllık Artış	
			milyon dolar	yüzde
Almanya	İktisadi İşbirliği Bakanlığı Bütçesi + 32.4 1968 den 1972 ye	Bütçe 1968 $ 516 M. Bütçe 1972 $ 683 M. + $ 167 M.	$ 42 M.	7 %
Kanada	Resmi ve Özel Yardım = 1970 başlarında milli gelirin % 1 i	Toplam Trans. 1967 $ 253 M. 1971 (1) $ 550 M.	$ 74 M.	22 %
Danimarka	Resmi ve Özel Yardımlar= 1972-73 de milli gelirin %1 i (% 85 resmi, % 15 özel)	Bütçe tahsisatı 1967/68 $ 34 M. 1972/73 $ 85 M. + $ 51 M.	$ 10 M.	26 % X
Norveç	Resmi ve Özel Yardımlar= 1973 de milli gelirin % 1 i. Bütçe tahsisatı = 1973 de milli gelirin % 0.75 i	Bütçe tahsisatı 1968 $ 23 M. 1973 $ 63 M.	$ 8 M. X	22 % X
Hollanda	Bütçe yardım tahsisatı = 1971 de milli gelirin % 1 i	Bütçe tahsisatı X 1968 $ 148 M. 1971 $ 230 M. + $ 82 M.	$ 27 M.	16 %
İsveç	Bütçe yardım tahsisatı ve diğer net resmi transferler = 1974-75 de Gayri Şafi M. G. % 1 i	Bütçe tahsisatı X 1967/68 $ 78 M. 1974/75 $ 372 M.	$ 42 M.	25 %

X Değişmeyen fiatlar üzerinden **(1) 1971 misal olarak verilmiştir**

JAPON KALKINMASI

— I —

Derleyen : Mustafa BALABAN

Geçen yüzyıl gerçekten Japonya için büyük bir değişim yüzyılı olmuştur. Japonya 19. yüzyılın ortalarında kapılarını yeniden dış dünyaya açtığı zaman, savaşçılar, çiftçiler, esnaf ve zanaatkârlar olarak dört ayrı sınıfa bölünmüş olan bir feodal sistem altında durgun bir halde idi. Bu kast sistemi, günlük hayat ve davranışla ilgili bütün faaliyetler konusunda kesin kaideler vazedecek derecede, halkın hayatı üzerinde kontrol icra edecek kadar hakim durumda idi. Gerek yazılı ve gerekse sözlü olsun dilin kullanılışı bile ferdin mensup olduğu sosyal sınıf tarafından tâyin ediliyordu. Konfüçyanizm ahlâkı, üstle ast arasındaki bütün ilişkilerin, otoriteye itaat ve efendi - köle anlayışının üzerinde şekillendiği temeli teşkil ediyordu.

1856 yılında, Townsend Harris Birleşik Devletlerin ilk Başkonsolosu olarak Japonya'ya geldiği zaman, Japon toplumunun durumunu, hatıra defterinde, «sakin olan bir şeyi hareket ettirmeyin» atasözünün sadakatle riayet edildiği bir memleket olarak tasvir etmiştir.

Üstelik, o günlerin Japonyası fakir bir tarımsal devletti. 1870 yılları sonlarında bile, istihdam edilen nüfusun % 75 ile 80 i tarımla uğraşıyordu ve yaklaşık olarak milli gelirin % 65 i tarımsal sektörden elde ediliyordu. İnsan başına üretim 65 dolar civarında idi. Bu, Japonyanın süratli ekonomik kalkınma yoluna koyulmadan önce, ancak geçim seviyesinde çalışmakta olan bir tarımsal toplum tarafından beslenen bir memleket olduğunu ifade etmektedir.

Takip eden yüzyılda, Japonya büyük bir değişiklik geçirmiştir. Townsend Harris tarafından tasvir olunan 19. yüzyıl ortalarındaki durgun toplumdan dünyanın en hızlı değişen bir toplumu haline gelmiştir. 1962 yılında, «The Economist», özel bir ilâvede, «en heyecanlı ve olağanüstü ani ileri adımlar» ismini verdiği sırrı araştımaya çalışmıştır. Bu, Avrupa milletleri arasındaki hayat duygusunu aksettirir gibi görünmektedir.

Tarımsal Devletten Sınai Kudret Haline Geliş

Üstelik, yirminci yüzyıl ortasındaki Japonya artık bir tarımsal devlet olmayıp, daha ziyade, asgari geçim standartlarındaki hayatla iktifa etmekten uzak, kitle tüketim çağıyla ilgili şeylerden faydalanmaya başlıyan belli bağlı bir sanayi memleketidir.

Tarımsal nüfus % 20 nin altına düşmüş olup, insan başına milli gelir $ 1.000 seviyesini aşmak üzeredir. Pek çok uzman bu temayülün gelecekte devam edeceğini tahmin etmektedir. Misâl olarak, Birleşik Devletlerde Kudson Enstitüsü Müdürü Herman Kahn Japonların «tarihte en fazla başarıya dönük kültüre sahip olabilecekleri»ni söylüyor. Bu uzman geçen bir yüzyıl içinde Japonyanın hedefinin Batınınkine eşit bir gelişme seviyesine ulaşmak olduğunu ve bu süratli gelişme nisbetinin yüzyılın geri kalan kısmı için devam edeceğini ifade ediyor. Aynı zamanda Japonyanın yakında dünyanın üçüncü en büyük ekonomisi haline geleceğini ve 2000 yılına kadar dünyada insan başına en yüksek milli gelirden birine sahip olacağını tahmin ediyor.

Harris tarafından görülen Japonya ile Kahn tarafından tasavvur olunan Japonya arasındaki değişiklik gerçekten şaşırtıcıdır.

O halde, Japonyada vukubulan değişiklikleri mümkün kılan nedir? Japonyanın şimdiki durumuna ulaşmak için yenmek mecburiyetinde kaldığı engeller nelerdi? Ve, yine, ne gibi hatalar işlenmiştir?

Bu sorulara tam cevap sağlamanın güç olduğu açıktır. Çok defa, başarı ile başarısızlık arasında pek ince bir sınır vardır ve böylece başarı için sebeplerin bazıları Japonyanın sahip olduğu iyi talihte bulunabilir. Bundan başka, insan toplumunda ekseriya doğru olduğu gibi, Japonya için de, pek büyük bir başarının müteakip başarısızlığın sebebi haline geldiği doğrudur.

Meiji Restorasyonu zamanındaki Japon halkının tarihi kayıtlarına bakarken, en fazla göze çarpan şey, fırsat ve tehlike ile dolu bir durum muvacehesinde, onların kendilerini başarı ve başarısızlık şartları arasında cesaret ve yenilmez imanla sevketmiş olan bir azme sahip olmalarıdır.

Her hâl ve kârda, Japonyanın modernleştirilmesinin başarılı gerçekleştirilişi rasyonel şekilde izah edilebilen faktörlerden neşet etmektedir.

MİLLİYETÇİLİK

JAPONYANIN modernleştirilmesi Batının zorlayıcı nüfuzuna (impakt) mukabele etmek için icra edilmiştir. Avrupa Devletlerinin nüfuzunun gittikçe artan bir hızla geliştiği 19. yüzyılda, Japon halkı bağımsızlıklarının tehdit edilmekte olduğunu hissetmeye başlamıştır. Bu tehlike duygusundan, bir düşünce tarzı, yani, bir millî bilinçlilik doğmuştur. Böylece bağımsızlığın idamesi her Japon için en önemli millî gaye haline gelmiştir. Bu milliyetçilik halkın şiddetli değişiklik devirlerinde kaçınılmaz olan ideolojik mücadeleleri aşmasını mümkün kılmıştır.

Bir açık kapı siyasetini savunan gruplarla yabancıların dışta tutulmasını savunanlar arasındaki karşılaşma, kamu oyunu şiddetle bölmüş olan sert bir karşılaşma idi. Bununla beraber, bu, millî bağımsızlığın en iyi nasıl korunacağı meselesi üzerinde bir karşılaşma idi. Yabancıların dışta tutumlarını savunanlar aslâ yabancılar için ilkel bir nefret besleyenler olarak düşünülmemelidir; işte tam bu sebepten, Japonlar bağımsızlığın, memleketin kapılarını modern medeniyete açmaksızın gerçekleşmiyeceğini anladıkları zaman iddialarından süratle vazgeçmişlerdir.

Memleketin İmparatorluk sistemine dönmesini düşünenler ile Şogunluğun başkanlığı altında geleneksel siyasî sistemin muhafaza edilmesini savunanlar arasındaki fikir çatışması da çok sert idi. Mamafih, yine bunda da, bir müşterek gaye, yani, Japonyanın bağımsızlığının korunması, bulunuyordu.

Bu her iki karşılaşmada, millî bağımsızlığın korunması isteniyorsa, milletin bir çok feodal beylikler halindeki bölünmüş durumunun düzeltilmesi gerektiği ve bir tek birleştirilmiş devletin vücuda getirilmesi gerektiği hususunda müşterek bir anlayış vardı. Mevcut olan yegâne fikir ayrılığı memleketin bu birleştirilmesini sağlamada hangi grubun hakim olması meselesi üzerinde idi.

Bunun neticesi olarak, Satsuma ve Choshu klanlarıyla Şogunluk arasında şiddetli bir mücadele başlamıştır. Her iki taraf yabancı devletlerin bu iç mücadeleye fazlasıyla karışmamasında dikkatli davranmışlardır. Aynı sıralarda, Satsuma ve Choshu klanlarını destekliyen İngiltere ile Şogunluğu destekliyen Fransa arasında sert diplomatik manevralar ceryan etmekte idi. Japon halkının tutumuna bağlı olarak, Fransa ve İngiltere siyasî durumun kontrolunu pekâlâ ele alabilirlerdi. Fakat, Şogunluk, Fransızların yardımı ile zafer kazanmaktansa, Satsuma ve Choshu klanları tarafından devrilmeyi seçti. Netice olarak, Japonyanın birleştirilmesi nisbeten önemsiz karışıklıkla başarılmıştır. Bunun sebebi İmparatorun, 2.000 yıllık Japon tarihi boyunca şahsı etrafında, milletin birliğinin merkezî manevi şahsiyeti olarak Japon halkının saygı ve sevgilisini toplamış olmasıdır ve halk direkt imparatorluk idaresini yabancı devletlerin müdahalesine tercih etmiştir.

Sadakat Duygusu

Bu milliyetçilik ruhu ve bu sadakat duygusu Meiji devrindeki Japonyanın özellikleri idi. Böyle bir psikoloji Meiji Hükümetine karşı çıkmış olanlar arasında bile aşikâr idi. Misal olarak, Japonyanın öncü eğitimcilerinden biri olan Kelo, Üniversitesini kurarak bir artan hükümet üstünlüğüne karşı çıkmıştır. Buna rağmen, onun için bile, devletin bağımsızlığı en yüksek derecede önemli bir mesele idi ve kendisi bu maksat için, eğitimci olarak, üstün karakterli insanlar yetiştirmek için gayret sarfetmiştir.

Bir diğer misal Meiji devrinin bir önde gelen liberal siyasetçisi olan Emori Ueki'dir. Hürriyet ve eşitliği savunarak otoriter Meiji Hükümetini şiddetle tenkit ederken, ayni zamanda kendi kapasitesini arttırmaya muktedir olmıyan ve kendi istidatlarını kullanmaya muktedir olmıyan her hangi bir kimsenin millete hizmette kusur ettiğini ilân etmiştir.

Meiji Hükûmeti tarafından alınmış olan bir çok ıstıraplı kararlar arasında, özel dikkati gerektiren üç karar vardır.

Üç Istıraplı Karar

İlk olarak, Meiji Hükûmeti kamu oyunu dış maceralar yoluyla birleştirme kolaylığına mukavemet etmiş ve daha sebatlı dahilî inşa işiyle uğraşmayı tercih etmiştir. Meiji Hükümetinin tesisinden sadece altı yıl sonra ortaya çıkmış olan Kore'nin istilası meselesi Hükümet içinde fikirleri bölmeye kâfi gelmiştir. Bu, memleketin dahilde bölünmüş bir durumda olduğu ve gayri memnun unsurlar tarafından taciz edildiği gerçeğinden neşet etmiş ve bu siyasetin savunucuları komşu Kore'nin istilası yoluyla millî dikkati dışarıya çevirerek kamu oyunu birleştirmek istemişlerdir. Bu, geçmişte milletler tarafından ekseriya müracaat edilmiş bir ortak çare idi. Bu, kamu oyunu geçici olarak birleştirebilmiş olsa bile, uzun vadede kıymetli millî kaynakların israfından ve dahilde hiç bir müsbet netice yaratmaksızın ekonomik inşayı geciktirmekten başka bir şey ifade etmiyecekti. Bu sebepten, hararetli müzakereden sonra, Meiji Hükûmeti 1873 yılında teklifi reddetmiştir. Bundan sonra, gayretlerin «dahilî idare ve islahat» siyaseti üzerinde toplanmış olması vakıası Japonyanın modern tarihinde bir önemli dönüm noktası olmuştur.

Meiji Hükümetinin almaya mecbur kaldığı ikinci ıstıraplı karar, 1881 yılında had bir deflasyonist siyaseti tesis etmesi olmuştur. 1876 ile 1880 arasında, Japonya, hükümet gelirlerinin gerçek satın alma gücünü büyük ölçüde azaltmış olan oldukça şiddetli bir enflasyona maruz kalmıştır. Hükümet şarap ve tütün üzerine yeni vergiler koymak suretiyle ancak bir malî krizi atlatabilmiştir. Aynı zamanda, Hükümet modern sanayileri teşvik etmek için masrafları ve diğer yatırımları kısmak mecburiyetinde kalmıştır. Bunun neticesi olarak, Hükümet tarafından ekonomik gelişme için tesbit edilen hedefle-

re ulaşmak imkânsız hale gelmiştir. İşte o zaman, Meiji Hükümeti, sağlam bir azimle, konvertibl paranın yeniden ihdası ve diğer sıkı mali tedbirler gibi enflâsyonu durdurmak için gerekli tedbirleri yürürlüğe koymuştur.

Bir deflasyonist siyasetin tesis edilmesinde beklenildiği üzere, Japonyada da halk arasında memnuniyetsizlik artmıştır. Fakat Meiji liderleri sebat etmişlerdir. Netice olarak, enflasyon 1884 yılında durdurulmuş ve 1868 yılında tesbit edilen ekonomik hedefler, plânlandığı gibi 1885 yılına kadar gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü olarak, sanayileşme için gerekli fonların tedarikinde, Meiji liderleri yabancı yatırımların cezbedilmesi gibi kolay metoda başvurmamışlar, gerekli fonları bir arazi vergisi ihdas ederek memleket dahilinden sağlama yolunu seçmişlerdir. Pek tabii olarak, bu liderler memleketin sanayilerinin modernleştirilmesinde sermayenin hayati bir ihtiyaç olduğunu biliyorlardı; fakat aynı zamanda bunlar, yabancı sermaye ararken Japonyanın ekonomik olarak yabancı memleketlere bağımlı hale gelebileceğinden ve böylece onların nüfuzuna tâbi olmaktan korkmuşlardır. Bu yüzden yabancı yatırımlar asgaride tutulmuştur. Bir milyon sterling değerinde devlet tahvilleri, 1870 yılında demiryolu sanayiine başlamak üzere % 9 faizle İngilterede satışa çıkarılmıştır. Daha sonra, 1873 yılında, feodal memurların aylık ayarlamaları için % 7 nisbetinde faizle 2-1/4 milyon sterling temin edilmiştir. Bu iki istisna dışında, 1895 yılında Çin - Japon Savaşının sonuna kadar dış istikraz olmamıştır.

Her hâl ve kârda, bu üç misalde görüldüğü gibi, bu liderler ekonomik inşa için gerekli bazı tedbirler bulmuşlar, bunları, ne kadar güç ve gayri popüler olsa da icra etmişlerdir. Bu şekilde, artan bir milliyetçilik duygusunun meydana getirdiği enerjiler bu liderler tarafından kuvvetli bir sorumluluk duygusuyla yöneltilmişdir.

Bu noktada, bu üç büyük karardan çıkan spesifik tedbirleri gözden geçirmek faydalı olabilir.

MERKEZİYETCİLİK

Japonya'nın ekonomik gelişmesinde en önemli faktör merkezi hükümet tarafından bir kuvvetli ve entegre kontrol olmuştur.

Yeni hükümet tarafından bu hususta alınan ilk tedbirlerden biri, 1871 yılında klanların feodal idari bölgelerinin ilgası ve merkezi hükümet tarafından tayin edilen valilerle idare edilecek vilayetlerin tesisi olmuştur. Bu, Tokugawa devrinin büyük arazi sahiplerini teşkil eden, feodal beylerin haklarından mahrum edilmesi manasına geldiğinden, kolay bir iş değildi.

Mamafih, Meiji'nin kurucu ataları, feodal ademi merkeziyetçilik ilga edilmedikçe, merkezi hükümetin otoritesinin asla tesis edilemiyeceğini ve binnetice ekonomik gelişmenin meydana gelmiyeceği vakıasını tamamen müdriktirler.

Bu tedbiri, direkt olarak merkezi hükümetin kontrolu altında, silahlı kuvvetlerin kuruluşu izlemiş, ve böylece Meiji Hükümeti için kudretin temeli sağlamlaştırılmıştır.

Daha İyi Haberleşme

Otoritenin merkezileştirilmesi ameliyesine parelel olarak, haberleşme sistemlerinde ıslahat yapılmış; devletin ana damar ve sinirlerini teşkil eden demiryolu, telgraf ve posta sistemleri tesis edilmiştir.

Bundan başka, gazete okunmasının teşvik edilmiş olması vakıası haberleşmeyi tamamlama gayretlerinin bir kısmı olarak önemli idi. Hükümet gazetelere ait posta ücretlerini büyük ölçüde indirmiş ve makaleler ve hikâyelerin gönderenler tarafından bedava postalanmasına müsaade etmiş ve böylece gazetelere haber ve editoryal faaliyetlerinde yardım etmiştir. Üstelik, satın alabilecek kudreti olmıyanlar için genellikle bedava gazetelerin temin edildiği, kasaba ve köylerde halka okuma kolaylıkları tesis edildiği görülmektedir.

Halkı içerde ve dışardaki olaylardan haberdar kılarak, her ferdin zihninde kendisinin millî birliğin bir tamamlayıcı parçası olduğu duygusunu beslemeye büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. O sırada Japonyanın, dilinin standardizasyonunu gerçekleştirmiş ve % 40ı aşan okuryazarlık nisbetine sahip olması büyük bir kazançtı.

İhtiyaç duyulan bir diğer entegrasyon çeşidi ekonomik sahada yapılmıştır. Bir yeni ağırlık ve ölçü sistemi, feodal geçmişin kalıntısı olarak devam eden mahalli standartların yerini almak üzere tesis edilmiştir. Arazi ve vergisi tadil edilmiş ve kadastro sürveyleri yapılmıştır. Şimdiye kadar, çiftçiler arazi sahasını arazinin istihsal ettiği ürünle ölçüyorlardı. Bundan sonra, genellikle daha muteber geometrik standardlar tatbik edilecekti.

Feodalizmin Kaldırılması

Entegrasyonla aynı önemde olan bir husus, ekonomik faaliyeti feodal tahditlerden kurtarmak için alınan tedbirlerdir. Meiji liderleri daha şimdiden, memleketteki ileri ekonomik faaliyetlerin, memleketi kuvvetli ve sağlam hale getirmek için zaruri olduğu vakıasını anlamışlardır.

Başlangıçta, Meiji liderleri, Avrupa devletlerinin yalnız askeri kuvvetlerinden etkilenmişlerdir. Mamafih, bunlar kısa zaman sonra, bu yabancı memleketler tarafından kullanılan silahların yalnız kalitece üstün değil, fakat aynı zamanda bunların büyük miktarlarda istihsal edilmekte olduğunu ve bunun bu memleketlerin malı olduğuna işaret ettiğini anlamaya başladılar. Böylece memleketi zengin hale getirmek için, bütün olarak, milletin ekonomik faaliyetler yönünde bir ileri davranışı kabul etmesi gerektiğini anladılar.

Meiji devrinin önde gelen sınai şahsiyeti ve Japonya'nın önemli ticaret şirketlerinin gerisin-

deki kurucu kuvvet olan Elichi Shibusawa, Avrupada ikameti sırasında, sanayiciler, memurlar ve askerler arasında ilişkilerin, Japonyada hüküm süren dikey ilişkilerin aksine, bir eşit ve yatay model üzerinde olduğu vakıasının etkisi altında kalmıştır. Japonyanın bu hususta Avrupadan öğreneceği çok şey vardı. Bu davranış Meiji liderlerinin bir çoklar tarafından paylaşılıyordu.

Böyle bir düşünce iledir ki, Meiji Hükümeti, 1868 yılında tesisinden hemen sonra, feodal tahditleri elimine etmek hedefini güden bir seri tedbiri süratle yürürlüğe koymuştur.

1868 yılında, limited hissedarlık sistemi ilga edilmiş, böylece feodal loncalardan neşet eden bir tekelci sisteminin tahdidleri kaldırılmıştır. 1871 ile 1872 arasında, toplumun dört sınıfına istinad eden kast sistemi ilga edilmiş ve her sınıf halkın çalışmada seçme hürriyeti tanınmış, böylece milletin yaratıcı dehasının tam manasıyla gelişmesine müsaade edilmiştir.

1872 yılına kadar, çiftçilere yetiştirecekleri ürünleri seçme ve arazi satma ve satın alma hürriyeti verilmiş bulunuyorlardı. Bu tedbirler vasıtasıyla, tarımsal gelişme tevşik edilmiştir.

Eğitim, Ana Faktör

Sosyal seyyaliyetin arttırılması bir diğer ileri adım idi .

Feodal kast sisteminin ilgası sosyal seyyaliyete olan engelleri ortadan kaldırma hedefini güdüyordu. Bundan başka, bu reformun peşinden, eğitim sahasında büyük gayretler sarfedilmiş ve bunun neticesi olarak, yeterli kimseler, sosyal seyyaliyete önemli ölçüde katkıda bulunarak, artan miktarda istihdam edilmişlerdir.

Bir bakıma, Meiji liderleri memleketi zengin ve kuvvetli hale getirmek için halk kitlelerinin entellektüel seviyesini yükseltmenin önemli olduğunu düşünmüşlerdir. Yeni sanayileri başlatmak için bir yeterli iş gücünün gerekli olduğunu anlamışlardır. Onlar bir modern askerî tesiste bir makul derecede yüksek zeka seviyesinin yalnız subaylarda değil, fakat aynı zamanda erlerde de aranması gerektiğini biliyorlardı. Bu, vatandaşın genel kapasitesinin arttırılması demekti.

Bu liderler, milli entegrasyon noktai nazarından, eğitimin bir temel faktör olduğunu düşünmüşlerdir. Bütün memlekette okullar tesis etmişler ve Japonyayı esaslı bir şekilde değiştirmek için eğitimi yaymaya gayret etmişlerdir.

Japon halkı, kendi yönlerinden, bu şekilde sağlanan fırsatları yakalamakta tereddüd etmemiştir. Hükümetin ilk okulları inşa edecek kafi parası olmadığı zaman, mahalli eşraf bu maksat için büyük bağışlar yaparak okulların inşa edilmesine yardım etmişlerdir.

Üstelik, Tokugawa rejimi günlerindenberi, halk «terakoya» veya özel mabed okullarına devam etme alışkanlığında idi ve bunun neticesi olarak eğitime büyük saygı besliyordu. Meiji Japonyasının modernleşme ameliyesinde tevarüs etmiş olduğu belki en büyük miras, eğitim idi.

Meiji Restorasyonu zamanına kadar, erkek nüfusun % 50 kadarı ve kadın nüfusun % 15 kadarı kendi evleri dışında bir çeşit resmi eğitim almakta idi. Bunun neticesi olarak, esnaf ve çiftçi nüfusun büyük bir kısmı ve ayni zamanda tüm savaşçı okuma ve yazma biliyordu. Japon halkının bir özelliği olan kendini islah etme duygusuna ek olarak, böyle bir temelin varoluşu, genel ilk eğitim fikrinin kabulünü büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.

Sosyal Seyyaliyetin Yaratılması

Bu şekilde, milli eğitim o derece süratle yayılmıştır ki, Meiji devrinin son yıllarında ilk okula devam nisbeti % 95 i aşmıştır. Üstelik, orta ve yüksek eğitim, sosyal seyyaliyetin arttırılmasına yardım eden bir diğer faktör olarak, daha seçkin öğrenciyi çekmeye hizmet etmiştir.

Bunun sebebi Meiji liderlerinin, eğitimi yayarken, herkese eşit fırsat siyasetini kabul etmiş olmalarıdır. Bu liderlerin bizzat kendilerinin savaşçı sınıfın alt basamaklarından yükselmiş olmaları ve nihayet bir sosyal devrimin neticesi olarak siyasi iktidara gelmiş olmaları vakıasının onların kararını etkilemiş olması mümkündür. Ne şekilde olursa olsun, ilk okuldan yüksek okullara eğitim merdiveni basamaklarındaki ilerleme, kabiliyeti tesbite tabi tutan sıkı imtihanlara istinad ettirilmiştir.

Japon halkının entellektüel iştahı onların faziletlerinden biri olarak sayılabilir ve onların bilinmiyen şeylere karşı ilgisi özellikle kuvvetlidir. Böylece, memleketin dış dünyaya kapalı olduğu 250 yıllık süre içinde bile, batı ilminin etüdü, özellikle tıp sahasında, o sıralarda dış ticaretin yapılmasına müsaade edilen yegane şehir olan Nagasaki kanalıyla, mahdud sayıda Japon tarafından izlenmiştir.

Matematikte, rakamlar Batıda kullanılanlardan tamamen farklı olmakla beraber, bazı sahalarda büyük ilerleme kaydedilmiş, ve daha 17. yüzyıl da, tefazuli ve entegral kalkülüs teorisi o zamandan keşfedilmiş bulunuyordu.

Eğitimin gayeleriyle sosyal seyyaliyet arasındaki ilişkiyi rakamlarla göstermek güç olmakla beraber, süratli geçiş 1878 yılında Tokyo İmparatorluk Üniversitesindeki öğrencilerin % 74 ünün aristokrasi, veya savaşçı sınıftan ve % 25 inin halk tabakalarından gelmiş olduğu, buna mukabil 1885 yılına kadar mütekabil nisbetlerin, iki sınıf seviyesi arasında yaklaşık bir denge ile, sırasıyla % 552 ve 42 olması vakıasında görülebilir.

Her hâl ve kârda, eğitimin yayılması ve sosyal seyyaliyetin yükseltilmesi ameliyesi, milletin dinamik kudretini ortaya çıkarmada ve daha sonra, bir taraftan yeterli vatandaşlar yetiştirmek suretiyle onu takviye etmede ve diğer taraftan, onları verimli şekilde kullanarak başarı sağlamada önemli olmuştur.

SERMAYE TEMİNİ

Daha önce zikredildiği gibi, Japonya dışardan büyük çapta sermaye ithal etmediği için, başlangıç devresinde modern sanayilerin inşası ve geliştirilmesi, ekonominin geleneksel sektöründen, yani tarımdan gelen sermaye birikimine bağlı bulunuyordu.

Tarımsal sektörün önemi arazi vergisinin Meiji devrinin ilk yıllarında merkezi ve mahalli hükümet gelirlerinde işgal ettiği nisbette açıkça görülmektedir. Bu nisbet 1873 ile 1878 arasında % 72 ve 1879 ile 1883 arasında % 64 idi.

Böylece, Meiji'nin başlangıç devrinde, Japon ekonomisinin, tarım dahil geleneksel sektöründe bir hızlı büyümenin meydana gelmiş olması vakıası Japonyanın ekonomik gelişme programına girişmesini mümkün kılacak derecede önemli idi.

Tarımın hızlandırılmış büyümesini sağlıyan ilk adım feodal tahdidlerin kaldırılması idi. Meiji Restorasyonundan hemen sonra, arazinin alım satımı üzerindeki daimi tahditler ile belirli ürünlerin yetiştirilmesi üzerindeki tahdidler ve toplumlar arasındaki hareket üzerinde ve ticari işlemler ve haberleşmeler üzerindeki diğer tahdidler kaldırılmıştır. Bu tedbirler teknolojik gelişmenin canlandırılmasına yardım etmiştir.

Feodal devirde, yüksek vasıflı tohumların ıslah edilmiş türlerinin kıtlık korkusuyla diğer klanlara satışı yasaklanmıştı ve ekseri hallerde, ayni klanın köyleri arasında böyle işlemler yasaktı. Mamafih Meiji Restorasyonu ile birlikte, böyle engeller ortadan kaldırılmış ve ıslah edilmiş tohumlar geniş ölçüde yayılmıştır.

Teşebbüs Ruhu

Tarımın feodal devrin tahdidlerinden kurtarılmış olması vakıası, o zamana kadar tarımsal üretiminin ana desteğini teşkil eden arazi sahibi çiftçiye yeni bir faaliyet sahası temin etmiştir. Bu insanlar arasında bir müteşebbislik ruhunun doğmuş olması kayde değer bir olaydır. Kendi fikirlerini paylaşan diğerleriyle işbirliği ederek, bunlar bir seri tarımsal ıslahata girişmişlerdir. Meselâ, 1874 yılında kurulan bir tarımsal tartışma grubu Japonyanın ilk çiftçilik teşekkülü haline gelmiştir.

Çiftçilerin ele aldığı ilk iş pirinç türlerinin ıslahı olmuştur. Bu, en göze batan ve acil ve ayni zamanda en az zaman alan bir işti. Bunlar memleketin farklı kısımlarından getirilen çeşitli tohum tiplerini mübadele etmişler ve üretimi arttırmaya yardım eden çiçek tozları karışmasında (cross - pollination) deneyler yapmışlardır. «Tohum mübadele toplantıları» bu faaliyetlerin bir aksi idi ve bu toplantıların en meşhuru 1878 yılında kurulmuş olup bu güne kadar devam eden Akita Vilâyetindeki toplantıdır.

Yetiştirme metodları hususunda, ilerleme ayni şekilde adım adım usulünde yapılmıştır. Adımlardan biri sulama metodlarındaki geliştirme, bir diğeri, birinci geliştirme münasebetiyle ortaya çıkan gübre kullanılmasının genişletilmesi idi. Feodal zamanlardanberi, ringa balığından yapılan gübreler bir dereceye kadar Hokkaido'da kullanılıyordu. Memleketin muhtelif kesimleri arasındaki ulaştırmanın gelişmesiyle, bu tatbikat geniş ölçüde kullanılır hale gelmiştir. Bu, esasında pamuk, gibi, özel ürünlerin yetiştirilmesine hasredilmiş olmakla beraber, daha sonraları pirinç yetiştirilmesinde kullanılmaya başlanmıştır.

Daha sonra, Çinden soya fasulyesi küspesi ithal edilmeye başlanmış ve bunlar balık gübrelerinin yerini almış ve daha geniş ölçüde kullanılmıştır.

Hükümetin Rolü

Bu teknik ıslahatın çiftçi nüfus tarafından başlatılmış olması önem taşıyordu. Fakat Meiji Hükümeti de bu temayülü teşvik etmede yardım etmişti. Mesela, 1885 yılında, Hükümet memleketin kırsal bölgelerine gezgin öğreticiler gönderilmesini hedef güden bir sistem tesis etmiştir. Bu program teknik yeniliklerle faal şekilde uğraşan çiftçileri (müteşebbislik ruhuna sahip arazi sahibi çiftçiler) yeni yetiştirme metodlarını öğretmek üzere seyahat etmekle vazifelendiriyordu.

Bu sisteme parelel olarak, Hükümet, tarımsal sevki idarede öğretim maksadıyla 1882 yılında Fukuoka Vilayetinde bir özel enstitü kurmuştur. Bu enstitü de bütün memlekete pratik öğreticiler göndermiştir. Bunun başarılarından biri olarak, saban uç demirinin ıslah edilmiş bir şekli bulunmuştur. O zamana kadar, el sabanı, mevcut yegane alet idi ve tarımsal verimliliğin seviyesini menfi yönde etkiliyordu.

Bundan sonra, Hükümet, tarımsal gelişmeyi yönetmeye devam etti ve 1893 yılında, geliştirilmiş teknikler için bir milli tarımsal deneme istasyonu kurdu. Tarımsal geliştirmeyi sübvansiyone eden bir siyaset de tesis olundu.

Modern Sanayi

Japonyanın modern sanayileri ekonominin geleneksel sektörünün geliştirilmesi yoluyla yaratılan bir temel üzerine inşa edilmiştir. Yine burada, Hükümet bu gelişmede en önemli rolü oynamıştır.

Hükümet en ümit verici telakki ettiği sanayilere yardımlar sağlamış ve bizzat kendisi devlet teşebbüslerini sevk ve idare etmiştir. Mamafih, Hükümet, bizzat sanayileşme işini üzerine almak niyetinde değildi, fakat daha ziyade yeni ekonomik sistem içinde özel teşebbüsü teşvik etmek istiyordu.

Hükümetin, şirket hissedarlığı üzerindeki tekel gibi, feodal tahditleri kaldırmış olması vakıası halkın serbest ve engelsiz faaliyetinin ekonomik gelişmenin anahtarı olduğu hakkındaki düşünceden doğmuştur.

Mamafih, Avrupa memleketleriyle mukayese edildiğinde, Japonya teşkilât, teknik ve sermaye bakımından açık şekilde daha geride bulunuyordu. Meydan okuma yalnız liberalleştirme ile karşılanamazdı. Üstelik, Japon halkı şimdilik modern sanayilere alışık olmadığı için, bunların bu sektöre kendiliğinden yatırım yapmaya girişmelerini beklemek güçtü. Bundan başka, feodal devre ile uzun süren bağları sebebiyle, Japon halkı koruyucu siyasetlere serbest teşebbüsten daha fazla alışıktı. İşte bu sebepledir ki, Hükümetin memleket sanayilerinin geliştirilmesinde ana rolü oynamaktan başka bir alternatifi yoktu.

Anonim Şirketler

Memleketin modern sanayilerinin teşviki fonksiyonunda, Hükümet ilk tedbirlerinden biri olarak iş teşekküllerinin anonim şirketler haline çevrilmesine yardım etmekle girişti.

Arttırılan yardımlar gibi, özel imtiyazlar sağlıyarak, Hükümet zengin iş adamlarına döviz firmaları, ticaret şirketleri, ulaştırma şirketleri ve benzeri gibi şirketleri kurmaları hususunda çağrıda bulundu. Böylece anonim şirketler kuruldu.

Tokugawa devrinde, Japonyada ekonomik faaliyet aile sistemi prensibine göre icra olunuyordu, ve tabiatıyla bir anonim şirketinkinden tamamen farklı idi. Bu sebepten, şayet Hükümet bunlara yardım edip teşvik etmeseydi, anonim şirketler aslâ sür'atle gelişemezlerdi.

Hükümet aynı zamanda yeni faaliyete başlayan teşebbüslere geniş mali yardım sağladı. Meselâ, bir şirkete bir kaç buharlı gemi ve büyük bir para yardımı verilmiştir. O sıralarda, Japonyanın deniz ulaştırması çok mütevazi bir ölçüde yapılmaktaydı ve milletlerarası ticaret yabancı denizcilik şirketlerinin ellerinde idi. Hükümet Japonyanın kendi denizcilik şirketlerini tesis etmeye gayret etmiştir.

Hükümetçe İdare Edilen Fabrikalar

Hükümetin sanayilerin gelişmesine yardım etmek için gayret sarfettiği bir diğer faaliyet, hükümet tarafından doğrudan doğruya işletilen model fabrikaların inşasıyla ilgilidir.

Bu model fabrikalar, çelik, çimento, levha cam, ateş tuğlası, yünlü mensucat ve iplik gibi, geniş bir sınai üretimi temsil etmiştir.

Ferdi fabrikanın maksadı iştigal ettiği özel üretim tipine bağlı olmakla beraber, Hükümetin siyasetinin genel olarak üç maksadı vardı: 1) Avrupa-tipi fabrikaların üretim metodlarını ve tekniklerini teşhir etmek; 2) şimdiye kadar dışardan ithal edilmiş olan yeni mamullerin üretiminde kendi kendine yeter olmak; 3) nihai olarak kâr elde etmek. Üstelik, Hükümetin inşa ettiği model fabrikalar büyük ölçüde yeni tekniklere bağlı idiler ve özel müteşebbisler bu yeni tip teşebbüslere yatırım yapmakta isteksizdiler. Hükümetin bizzat bu sahalara yatırım yapmayı tercih etmesi diğerlerinin bunu izlemesi yolunu açmıştır.

Bürokrasi

Sanayiinin teşvik edilmesi hususundaki bu siyasetler esas itibariyle Maliye Bakanlığı memurları tarafından yürütülmüş, fakat diğer hükümet daireleri de bunda rol oynamışlardır. Bu memurlar milli bağımsızlığın korunabilmesi için, memleketin ekonomik ferahının sağlanmasının gerekli olduğuna inanmış insanlardı.

Meiji Restorasyonunu takip eden bir kaç yıl içinde bu çaptaki insanların liderlik mevkilerine yükselmiş olması Japonya için çok büyük bir talihtir. «Yabancı barbarların» dışarda tutulmasını savunanları veya denizaşırı maceraları tavsiye edenleri frenliyenler bunlardır.

Onlara, güç bir devirde milletin enerjilerini, tam teşkilâtlı ekonomik inşa yönüne sevketmiş olmaları şerefi verilmelidir.

Olaylar

İçişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Erol Yavuz, (Tunceli Valiliğine);

Bergama Kaymakamı Halit Tokullugil, (Özlük İşleri Gnl. Md. Yardımcılığına);

Maliye Başkanlığı Baş Hesap Uzmanı Arif Durmuşoğlu, (Hesap Uzmanları Kurulu Başkanlığına);

Maliye Bakanlığı Kambiyo Mütehassısı Mustafa Özkaya ile Kambiyo Kontrolörü Fevzi Gönen, (Hazine Gnl. Md. Yardımcılıklarına);

Maliye Müfettişi Erdoğan Koçak ile Hesap Uzmanı Osman Selçuk, (Gelirler Gnl. Md. Yardımcılıklarına);

Emekli Sandığı Şube Md. lerinden Yahya Erelmalı, aynı teşekkül (Genel Müdür Muavinliğine);

atanmışlardır. Kendilerini tebrik eder, başarılar dileriz.

★ ★

Son zamanların ortaya çıkardığı, yeni moda efelik «komando» pozunda bir kaç kendini bilmezin 6.5.1969 gecesi Birlik Lokalinde çıkarmak istedikleri olay, Lokalde bulunanların enerjik müdahalesiyle önlenmiş ve mütecavizlere derhal gerekli ders verilmiştir. İkisi kaçan, üçü yakalanarak mahkemeye verilen mütecavizlerden birinin polis olması ve olay üzerine çağrılan polis ekibinin âmirlerinden birinin garip tutumu üzerine keyfiyet yazılı olarak Ankara Valisine ve İçişleri Bakanına intikal ettirilmiş, kendilerinden bazı taleplerde bulunulmuştur. Olayın bundan sonraki seyri, ilerki sayılarımızda bilginize sunulacaktır.

★ ★

Mülkiye sitesini gerçekleştirme çabalarımıza destek olmak üzere;

T. Garanti Bankası	1.000.— TL.
Sayın Aydın Bolak	1.500.— »
Vakko Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi A.Ş.	2.000.— »

teberrüde bulunmuştur. Kendilerine teşekkür ederiz.

★ ★

Fakülte son sınıfı, bu yılın veda programını çok zengin bir şekilde kutlamış bulunuyor. Üç gün devam eden İnek Bayramı, 10/Mayısda, özel kostümlü öğrencilerin İneğin refakatında Cebeci - Sıhhiye - Kızılay - Kurtuluş - Cebeci yoluyla yaptıkları yürüyüşle sona erdi.

Veda Balosu ise, 20.5.1969 tarihinde Çiftlikteki Marmara Otelinde verildi ve gençler öğrencilik devresinin tatlı günlerinden birini daha bir arada yaşadılar.

★ ★

Türk İdareciler Derneği Olağan Genel Kurulu 5.5.1969 tarihinde Ankarada toplanarak meslek konularını görüşmüş ve yeni yönetim kurulunu seçerek, idare mesleğinin hayati problemlerinin halli yolunda, başta Bakanlık erkânı olarak, ilgililere düşen görevi bir kere daha belirtmiştir.

Sayın Merkez Valisi Ertuğrul Süer'in Genel Başkan ve Sayın Sadrettin Sürbehan'ın Genel Sekreter olduğu seçimler neticesinde teşekkül eden Yönetim Kuruluna başarılar dileriz.

★ ★

Mülkiyeliler Birliği Lokalinin yazlık bahçesi açılmış; Ankaranın kavurucu sıcağında, meslekdaşların hizmetine girmiştir. Bahçenin geçen yıla nazaran daha iyi hizmet verebilmesi için özel bir gayret sarfedilmektedir.

3 Ayın Konuları

A. A.

Üç Mayıs İrtica Olayı

Türkiye'de, bir zamandır, geçmişin hasretiyle bazı hareketler olduğu; bunların başını da, eskiden nakşibendi, şimdi nurcu denen ve yaygın adıyla «müslüman kardeşlerin» çektiği bilinen bir gerçektir. O kadar ki, çeşitli kuruluşlar ile mensuplarını himaye etmek üzere teşkilâtlanan bu çevreler, muntazam yayınlarıyla taraftarlarını teşvik ve tahrik etmek için hiç bir fırsatı kaçırmamakta, devlet dairelerini ele geçirip âmme kuvveti ile başarılarını çabuklaştırmak taktiğini maharetle devam ettirmektedirler. Bu hususta Dergimizin (11.) sayısında gerekli bilgiyi vermiş ve yetkililerin dikkatini çekmiştik.

Basının önemli kısmının, aydınların ve yetkili pek çok kişinin yıllardır üzerinde durup, zamanında tedbir alınmasını tavsiye ettiği bu konuda, çok şeyin, düğümlendiği siyasî kuvvetin ve onun teşkil ettiği yürütme organının toleranslı tutumunun konuyu bir gün çıkmaza sokacağı muhakkaktı. Nitekim, İstanbuldaki (Kanlı Pazar) olayından sonra, bu sefer Ankarada (3 Mayıs Olayı) patlak vermiş bulunuyor.

Dış görünüşü itibariyle basit ve mevzii bir olay gibi görünen, İmran Öktem'in cenazesi esnasında vuku bulan tatsız davranışların (içine biraz girildiğinde) çok yönlü olduğu derhal anlaşılmaktadır. Şöyle ki :

1 — Olay, merhum Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in bir sözünün, yobazca ve kasten, menfî şekilde tefsirinden çıkarılmak istenmiştir. Fakat, Maltepe Camiinin din yetkilileri Devletin ve hepsinden evvel Ankara Müftülüğünün emrinde kimselerdir. Bu nasıl iştir ki, zamanında fetva vermek yetkisini kendinde gören Müftülük, bir camide bir namazı doğru dürüst kıldıramaz!.

2 — Namaz, teamül icabı Hacı Bayram Camiinde kılınacakken bazı kendini bilmezlerin tehdidi ile Maltepe Camiine alınmıştır. Başşehir Ankara'da, bir Yargıtay Başkanının cenaze namazını kıldırmaktan çekinen veya bunun yerini değiştirmeyi tedbir (!) sayan zihniyetin (Lâik Devlet) anlayışıyla ilgisi sorulmaya değer mahiyettedir.

3 — Camide cereyan eden olayların, orada bulunan mülkî ve zabıta âmirlerinin meslekî insiyatifinden çok, telsizle alınan talimatlarla yönetildiği ve buna göre tedbir arandığı, olayda bulunanların anlattığı yaygın bir sözdür.

4 — Bir kısım önemli ziyaret ve törenlerde emniyetin kendine göre tertibatı vardır ve bu usullerle çok tatsız olabilecek olaylar rahatlıkla önlenmiştir. Ufacık bir camide bu tertibatın tam mânasiyle alınamayışı ve bu suretle Devlet Erkân'ın önünde cesurane bir gerici tatbikatına vesile verilmesinin de (Hükûmet Etmek) fikriyle bağdaşması mümkün görülmemektedir.

5 — Üstelik, olayın tertiplendiği ve bu tertibin mutlaka gerçekleştirileceği bir gün evvel Devlet Yetkilileri'ne bildirilmiştir. Konuyu bu kadar küçümsemek nasıl mümkün olmuştur?

6 — Herşeye rağmen olay meydana gelince yapılacak ilk iş, olayı meydana getirenleri derhal zararsız hale getirmek olduğu halde, polisin, sanki iki taraf kavga ediyor da onları ayırıyormuş gibi bir tutum takınması çok mânidar olmuştur. Zaten, cenazeye iştirak edenlerin en büyük reaksiyonu da bundan sonra başlamıştır denebilir.

Bütün bu anlattıklarımızdan çıkacak netice; olayın rengi ve hiç değilse elebaşıları birkaç gün evvelden belli olduğu halde gerekli tedbir alınmadığı gibi, bunların cenaze töreni esnasında tecrit edilmeleri hususu da konunun önemine uygun bir tatbikat gösteremediği merkezindedir.

Olayın ; «bir müddettir devam eden gerici takımının kımıldamalarının, her yıl yapılan seçim dolayısiyle siyasî çevrelerin gevşek tutumu ve bazı kimselerden de destek görmesi neticesi, aleniyete dökülmesi» şeklinde yorumlanması mümkündür.

Her olay karşısında çeşitli yoruma varılabileceği doğrudur. Fakat, bir yorumu reddetmek için, ileri sürülen fikirlerin olay şeklindeki tezahürünün de iddiaya hiç yakışmaması lâzımdır. **3 Mayıs olayındaki gibi, çeşitli belirtiler iddiayı doğrularsa, yapılan yorum, yorumluktan da ileri bir mahiyet kazanır. İşte İmran Öktem'in cenazesi olayının önemi de budur.**

Müktesep Hakların İhlâli

Roma'dan beri hukukun temel prensiplerinden biri olan (Müktesep Hak) müessesesi; yirminci yüzyılın ikinci yarısında, batılı ve demokratik idareli Türkiye'de ihlâl edilmiş bulunuyor.

Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunları, daha Mülkiye Mektebi ve S.B.O. zamanlarından beri, okumadıkları derslerden fark imtihanı vererek Hukuk mezunları gibi avukat, hakim ve noter olmaktadırlar. Bu hakkın alınmasında esas faktör, o tarihlerde Hukuk tahsili yapmış yüksek mektep mezunlarının azlığı ve Mülkiye mezunlarının Hukuk nosyonunun kifayetli görülmesidir.

Şimdi, 1969 yılında, aradan çok uzun bir devre geçtikten sonra, bu hakkın aynen devamına lüzum olup olmadığı münakaşa edilebilir. Ancak, bunun yolu, yıllarca evvel Mülkiye'den mezun olarak hukuken böyle bir hakka sahip olmuş insanların elinden haklarının zorla alınması değil; bundan sonra Siyasal Bilgiler Fakültesine gireceklerin böyle bir hakkı olmayacağının formüle edilmesidir.

Diğer taraftan, Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunlarından çok görülen bu müktesep hakların, hâlen Hukuk Fakültesinde öğrenci olarak bulunanlar için tanınmış olması da konunun ne kadar hissi yönden alındığını açıkça göstermektedir.

Üstelik, zikri geçen kanunun; 1, 35, 196 ncı maddeleriyle geçici 1 - 5 nci maddeleri de açıkça Anayasaya aykırı bulunmaktadır.

Bu hususları Hukuk Müşavirliğine tesbit ettiren Mülkiyeliler Birliği, konuyu, Anayasa Mahkemesinde iptâl dâvası açma yetkisine sahip siyasî partilere intikal ettirmiş ve ayrıca imza toplayarak kanunun yargı organında tetkikini temin etme yoluna gitmiştir. Hukukun temel ilkelerinden birini ihlâl etme yoluna giren Hukuklu siyasilerin bu hissî tutumunu Anayasa Mahkemesinin akıl ve ilim yoluna sokacağına inanıyoruz.

★★

Yargı Organlarının Yürüyüşü

Gericilerin Yargıtay Başkanının cenaze töreninde çıkardığı olaylar, en şiddetli tepkisini yargı organlarından görmüş bulunuyor.

Anayasal Kuruluşların en eskisi, Yargıtay Başkanının cenazesine karşı gösterilen bu küstahça davranışı, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir şiddetle takbih ederek; yanında diğer Anayasal Kuruluşlar (Danıştay ve Sayıştay) ve Üniversiteler olarak, cübbeleriyle Bakanlıklardan Anıtkabre kadar muhteşem bir alay halinde yürüdüler. Yürüyüşü büyük bir gençlik kütlesi takip etti ve bütün Ankara seyretti.

Cumhuriyet tarihinin bu çok ilginç olayında, sebebin sadece cenazedeki taşkınlıklara bağlanması mümkün değildir. İrticaın bu derece cür'etli hale gelmesi ve bunu vali, savcı, bakanlar v.s. nin önünde tekrar etme cür'etini göstermesinden sonra dahi yürütme organından büyük bir reaksiyon görülmemesinin yürüyüşün tertibinde büyük payı olduğu muhakkaktır. Bu itibarla olaya, Anayasal Kuruluşların Hükûmete tepkisi, hatta, madenî ölçüler içinde karşı çıkmasıdır, diyebiliriz.

YANKI

Yeni Avukatlık Kanunu

Mensuplarımızın müktesep haklarını temelden ihlâl eden yeni Avukatlık Kanununa karşı giriştiğimiz teşebbüsleri geçen sayımızda etraflıca açıklamıştık. Birliğimizle beraber, sağduyu sahibi ve tarafsız çevreler de bu kanuna karşı tepki göstermişler ve göstermekte devam etmektedirler. Sayın Nadir Nadi Cumhuriyet Gazetesinde bir hafta aralıkla yayınladığı iki başyazıda, Kanunun aksak ve Anayasaya aykırı yönlerini esaslı ve öz bir biçimde dile getirmiştir. Sayın Nadir Nadi'nin Cumhuriyet Gazetesinin 6 ve 13 Nisan 1969 tarihli nüshalarından aldığımız başyazıları aşağıdadır :

Bizden Veto

[Yeni Avukatlık Kanunu Tasarısının Meclislerden geçip onaylanması görülecek şeydi. Ne A.P., ne C.H.P., ne M.P., ne G.P., partileri birbirleriyle çatıştıran fikir ayrılıklarından ortada eser kalmamıştır. Bir yanda avukat olan, öte yanda da avukat olmayan parlâmento üyeleri, parti farkı gözetmeksizin karşılıklı cephe almışlardı. Eğer hukuk devleti ilkelerini savunmak amacıyla birleşmiş olsalardı, böylesine bir meslek tesanüdü karşısında memleket hesabına sevinmemek şüphesiz elden gelmezdi.

Ne yazık ki, A.P.'li avukatlarla C.H.P.'li, ve G.P.'li avukatları sarmaş dolaş kucak kucağa getiren bu «meslek tesanüdü» hukuk devleti ilkelerinden ziyade özel çıkar kaygıları ile ilgili görünüyordu.

Meclislerde sayıları bir hayli kabarık olan sayın avukatlar kürsüye gelerek coşkun bir dille tasarıyı savunurken, mesleklerine değin doğru ve yurt şartlarına uygun maddelerin yanısıra kendilerine bir nevi imtiyaz sağlayıcı, Anayasamıza açıkça aykırı düşen kimi hükümleri de beraber savundular. Bir kez Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun olup da eksik derslerden sınav geçerek avukat olabilme durumuna gelmiş vatandaşların «müktesep haklarını» bir kalemde silip attılar. Sonra devlet dairelerinde iş takip edebilmek hakkını, çekişmesiz, yani herhangi bir dâvaya konu olmayan hallerde dahi avukatların tekeline verdiler. Nihayet Sosyal Sigortalara tepeden inme ortaklıklarını tescil ettirmek suretiyle, ufak bir ödenti karşılığı, emekliliklerini de garantiye bağladılar.

Bu maddelerin haksızlığını ve Anayasaya aykırılığını ileri süren her partiden birçok konuşmacılar oldu. Hiçbiri avukat değildi. Ne tuhaftır ki, bunlara karşı o haksız maddeleri ağız birliği ile savunananlarında hemen hepsi çeşitli partilere mensup avukatlardı. Anayasamıza göre demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan siyasî partilerimiz Avukatlık Kanunu Tasarısı görüşüldüğü sırada sanki ortadan silinmişler, yerlerini acayip bir korporasyon sistemine bırakmışlardı.

Sayın avukat milletvekili ve senatörlerimiz kürsüden belâgatle konuşmak, kulis arasında yoğun propaganda yapmak suretiyle sistemli bir biçimde çalıştılar. Tasarı hükûmetten geldiği için de onu kanunlaştırmakta güçlük çekmediler.

Şimdi Sayın Cumhurbaşkanının bu kanunu veto edeceğine dair söylentiler duyuyoruz. Söylentilerin lâfta kalmıyarak gerçekleşmesini yürekten dileriz. Zira bir hukuk devletinde imtiyazlara ve ayrıcalı işlemlere hiçbir zaman yer verilmemek gerektiğine inananlardanız.

Avukatlık Kanununun aksak maddeleri veto edilmediği takdirde, doktorlara imtiyazlı emeklilik hakkı tanıyan bir başka tasarı arkadan yetişecektir. O halde insan ister istemez düşünüyor : Acaba mühendislerin, mimarların, ressamların, şairlerin, sinema artislerinin, bir kelime ile tüm serbest meslek erbabının kusuru ne? Emekli Sandığının ve Sosyal Sigortaların kapılarını ardına kadar açarak fakir fıkaranın nafakasından biriktirilmiş paraları önümüze gelene neden bol keseden dağıtmayalım?

Bu işi ciddî olarak çözmenin yolu vardır. O da şu ya da bu zümreye imtiyazlar ve ayrıcalıklar tanıyacak yerde, bugünden tezi yok, doğrudan doğruya yurdumuzda her vatandaşı kapsayan genel sigorta sistemini uygulamaya bakmaktır.

Dâva, zümre güvenliği değil, sosyal güvenlik dâvasıdır.

Nadir NADİ]

Tepkiye Devam

[Yeni Avukatlık Kanununun uyandırdığı tepkiler devam ediyor. Bu konu ile ilgili olarak her gün beş-on mektup alıyorum. Üzülerek söyleyeyim ki, kanunun imtiyaz yaratıcı, haksız hükümlerine karşı çıkanlar arasında bugüne değin bir tek avukata bile rastlamadım. Meclis'te olduğu gibi Meclis dışında da, parti ayrımı gözetmeksizin sayın avukatlarımız elele vermişler. kanunu tümü ile savunma çabasındalar. İmtiyaz doğurucu, haksız hükümleri eleştirenlere daha çok avukat olmayanlar arasında rastlıyoruz.

Siyasal Bilgiler Fakültesi 2. sınıf öğrencilerinden bir genç bakınız ne diyor : «Yeni Avukatlık Kanunu bizlere, eksik derslerden sınav verdiğimiz takdirde ileride avukatlık yapabilmemiz hakkını tanımıyor. Oysa bu duruma erişen bir gencin istediği zaman yargıçlık mesleğine geçmesini yasaklayan hiçbir engel yok. Bu çelişiyi mantık ölçüleriyle nasıl bağdaştırmalı?

Yani, kanun koyucumuz avukatları yargıçlara oranla hukuk biliminin yukarı basamaklarında daha üstün kişiler olarak mı değerlendirmektedir?»

Yine, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinden bir başka gencin düşüncesi : «Biz Atatürk ilkelerine bağlı, devlet hizmetinde gericiliğe karşı Cumhuriyet kanunlarını uygulamaya ve yukarıdan gelebilecek partizan emirlere hiçbir şekilde boyun eğmemeye azimli kimseler olarak hayata hazırlanıyoruz. Çoğumuz fakir olduğumuzdan bu azimli mücadelemizde bir gün başımızdakilerin hışmına uğrayıp devlet kapısından uzaklaşmak durumunda bırakılırsak, en büyük umudumuzu serbest hayata bağlamıştık. Ekmeğimizi avukatlıkla kazanacak, partizan yönetime karşı devrim ilkelerini aynı cesaretle dışarıdan savunacaktık. Hukuk Fakültesindeki bütünleyici sınavları bu düşüncenin ışığında tasarlıyorduk. Yeni Avukatlık Kanunu bu olanağı elimizden almıştır. Böyle olmakla şüphesiz hepimiz savaş azmimizi yitirmiş değiliz. Her şeye rağmen aramızda Atatürk'ün yolundan ayrılmıyacaklar vardır ve daima olacaktır.»

Yeni Avukatlık Kanununun Sosyal Sigortalar Kurumu ile ilgili hükümleri işçi kuruluşları arasında ayrıca sert tepkilere yol açmıştır. Sayın avukatlarımızın bu kurumun kaynaklarına imtiyazlı bir biçimde ortak edilmeleri sosyal adalet ilkesiyle bağdaşır bir davranış olmamıştır. Bunun, eski deyimi ile «kabil-i müdafaa» bir yanı yoktur. Bu konuda Türk-İş'in son yayınladığı bildiri ortadaki haksızlığı açıkca dile getirmektedir. «İşçilerin emeklilik ödeneği, emekli olmadan önceki son on yılın prim ortalaması esas alınarak tesbit edildiği halde, Avukatlık anununa göre, bir avukatın emeklilik ödeneğinin tesbitinde, son üç ayda ödediği primler esas alınacaktır. Buna göre, yıllarca en düşük prim ödeyerek Sosyal Sigortalar Kurumuna hiçbir katkıda bulunmayan bir avukat, emekli olmadan önceki son üç ayda en yüksek primi ödeyecek ve en yüksek emeklilik ödeneğini alabilecektir.»

Sayın avukatlarımız ne denli mantık ustalıklarına baş vursalar da bu açık haksızlığı ortadan kaldırmaya, ya da gözlerden saklamaya imkân bulamıyacaklardır.

Hangi sigorta uzmanına sorarsanız sorunuz, kanunun bu hükmünün, sosyal adalet şöyle dursun, sigorta tekniğine bile ters düştüğünü size söyleyecektir.

Tasarı kanunlaşmış, sayın Cumhurbaşkanı, kanunu onaylamıştır. Parlâmentoda varlığı olan büyüklü küçüklü bütün partilerde avukatlar söz sahibi bulunduğu için biz harhangi bir partinin Anayasa Mahkemesine baş vuracağını pek sanmıyoruz. İşçi haklarını zedeleyen böyle imtiyazlı bir durumun ise mevzuatımız arasında yerleşip kalması, ileride yeni haksızlıklara kapı açabilecek bir nitelik taşımaktadır.

Atılan yanlış adımın düzeltilebilmesi için ortada bir tek ihtimal kalıyor demektir: İşçi kuruluşlarından biri konu ile ilgili bir dâva açar ve yargıcın Anayasa Mahkemesine baş vurmasını sağlamaya çalışır.

Evet, çalışır ve belki de başarır.

Türkiye'de yalnız avukatlar değil, aynı zamanda hâkimler de bulunduğunu düşünürsek, yukarıdaki «belki» belki de gereksizdir.

Nadir NADİ]

İmzasız Mektuplar

Bazen Birliğimizin faaliyetlerini, bazen de Dergimizdeki yazıları eleştiren çeşitli imzasız mektuplar almaktayız. Genel olarak herkesçe bilinen ve söylenen şeyleri ihtiva eden bu mektupları yazan kimselerin niçin kimliklerini gizlediklerini anlamak imkânsızdır. Mülkiyeliler Birliği'nin amacı, Mülkiyeliler arasındaki dayanışmayı daha da kuvvetlendirmektir. Mülkiye Topluluğunda her türlü fikir hoşgörü ile karşılanır ve saygı görür. Gerek Mülkiyeliler Birliğinin yöneticileri, gerekse bu Dergiyi çıkaranlar, hiç bir Mülkiyeliye zarar gelmesini istemezler, zarar gelecek durumlarda gizliliğe azami riayet ederler. Onun için bize imzasız olarak gelen mektuplara gelmemiş gibi muamele etmekte kendimizi mazur görüyoruz.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

TPAO, yurdumuzun petrol kaynaklarını tesbit eden, bulduğu petrolü istihsal, nakil ve rafine edip ekonomimizin hizmetine sunan yegâne ulusal teşekkülümüzdür.

1954 yılında 150 milyon TL. sermaye ile kurulan bu dev şirket bugün sermayesini 1 MİLYAR TL. na çıkarmış ve 1968 yılını 202 MİLYON TL. nı aşan bir kârla kapatmıştır. Yine 1968 yılında 34.537 METRE arama ve tesbit sondajı yapmış, halen bulduğu ve işlettiği 6 PETROL SAHASInda aynı yıl 1 MİLYON TON'un üzerinde ham petrol istihsal etmiştir.

Yıllık kapasitesi 700 bin ton olan BATMAN RAFİNERİSİni tevsi ederek kapasitesi 1 milyon ton/yıl, 2.2 milyon ton kapasiteli İPRAŞ RAFİNERİSİ'ni de 5.5 milyon ton/yıl kapasiteye çıkaracak olan TPAO, kurmakta olduğu İZMİR RAFİNERİSİ'ni 1971 yılında 3 milyon ton/yıl kapasite ile hizmete açacaktır. KARADENİZ RAFİNERİSİ için ön çalışmaları tamamlayan TPAO 1973 yılında 3 milyon ton/yıl kapasite ile bu rafineriyi de yurdumuzun hizmetine sunacaktır.

Türkiye'de bulunan petrol boru hatlarının tamamına yakını TPAO'nun bulunmaktadır. En önemlilerinden 495 kilometre uzunluğundaki Batman - Dörtyol Boru Hattı ile yalnız 1968 yılında 2,5 milyon ton ham petrol taşınmıştır.

TPAO, petrolle ilgili faaliyetleri yanında Türkiye'nin kalkınmasında ana unsur olan Sanayi kolunun muhtaç olduğu bol ve ucuz enerji ihtiyacını temin etmek gayesi ile memleketimize Irak'tan tabiî gaz getirebilmek için İstanbul'a kadar uzanan 2.324 kilometre uzunluğundaki Boru - Hattı'nın çalışmalarını hızla devam ettirmektedir.